

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

На правах рукопису

ХАРЕВИЧ Андрій Сергійович

УДК 336.77–021.142.3:336.71(477):336.747.6(043.3)

**КРЕДИТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ДОЛАРИЗАЦІЇ**

Спеціальність 08.00.08 — Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
Шебет Тетяна Станіславівна
кандидат економічних наук, доцент

Київ — 2014

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ДОЛАРИЗАЦІЇ	
1.1. Поняття і структура кредитного потенціалу банківської системи	11
1.2. Наукові підходи до трактування сутності і видів доларизації	30
1.3. Методичні засади визначення рівня доларизації	45
Висновки до розділу 1	55
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДОЛАРИЗАЦІЇ	
2.1. Генези фінансової доларизації у перехідних і нових ринкових економіках	58
2.2. Передумови доларизації вітчизняної банківської системи	72
2.3. Чинники формування кредитного потенціалу банківської системи України	88
Висновки до розділу 2	110
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ДОЛАРИЗАЦІЇ НА КРЕДИТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	113
3.1. Ретроспективний аналіз використання кредитного потенціалу банківської системи України	113
3.2. Методичний підхід до визначення впливу доларизації на кредитний потенціал банківської системи України	135
3.3. Науково–методичні рекомендації щодо нарощування кредитного потенціалу банківської системи України в умовах доларизації	153
Висновки до розділу 3	171
ВИСНОВКИ	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	178
ДОДАТКИ	198

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Функціонування банківської системи України характеризується скороченням питомої ваги банківського кредитування інвестицій в основний капітал, зниженням частки інвестиційних банківських кредитів у ВВП, зменшенням питомої ваги усіх банківських кредитів у ВВП. За цих умов значна потреба реального сектору економіки у фінансових ресурсах обумовлює необхідність нарощування кредитного потенціалу банківської системи та підвищення ефективності його використання.

Кредитний потенціал банківської системи України формується в умовах доларизації. Долар не тільки перетворився на основний засіб накопичення, встановлення ціни та неофіційних розрахунків, але і на засіб кредитування фізичних та юридичних осіб. Доларизація спричиняє велику соціальну напруженість, погіршує умови функціонування банківської системи, що має руйнівні наслідки для економіки. Одночасне використання іноземної та національної валюти деформує дію інструментів монетарного механізму, що суттєво впливає на кредитні можливості банків.

Вивченням кредитного потенціалу банку, в тому числі проблем формування капіталу банків присвятили праці вітчизняні та зарубіжні автори: М. Алексеєнко, Н. Бойцун, З. Васильченко, О. Воробйова, В. Гарбузов, М. Гончар, С. Глущенко, А. Даниленко, М. Денисенко, А. Єпіфанов, І. Івасів, Б. Райзберг, І. Карбівничий, С. Козменко, В. Корнєєв, А. Кравець, О. Лаврушин, О. Ладюк, С. Леонов, Т. Майорова, А. Маслова, С. Павлюк, Л. Примостка, М. Савлук, М. Швайка, та ін.

Дослідження різних аспектів доларизації вітчизняної та світової економіки знайшли відображення у працях А. Айза, Н. Атамась, Р. Барро, Я. Белінської, О. Береславської, А. Гальчинського, М. Диби, С. Едвардса, Т. Єфіменко, Н. Жмурко, Т. Ковальчук, Г. Кальво, К. Родригеза, В. Козюка,

Б. Лапчука, Е. Леві–Сяті З. Луцишин, Р. МакКінона, Т. Маринич, В. Міщенко, О. Мелих, Дж. Де Ніколо, І. Співак, О. Шарова, Т. Шемет, та ін.

Переважає більшість досліджень присвячена теоретичним і практичним аспектам кредитного потенціалу комерційного банку, окремі праці – проблематиці формування кредитного потенціалу банківської системи. Залишається низка питань, які потребують додаткового дослідження, а саме: вплив доларизації на кредитний потенціал банківської системи України; обґрунтування методичного підходу до аналізу кредитного потенціалу банківської системи в умовах доларизації; шляхи зниження рівня фінансової доларизації в Україні. Вищезазначене обумовило вибір теми дисертаційної роботи, окреслило об'єкт і предмет дослідження, визначило його мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі банківської справи ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» відповідно до плану науково–дослідної роботи за темою «Грошово–кредитний механізм соціально–економічного розвитку України» (державний реєстраційний номер 0107U001335); «Роль грошей та кредиту у підвищенні ефективності економіки» (державний реєстраційний номер 0112U002958). Автором досліджено особливості функціонування банківської системи в умовах доларизації, визначено вплив доларизації на кредитний потенціал банківської системи України, запропоновано шляхи зниження рівня фінансової доларизації.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних і методичних засад формування кредитного потенціалу банківської системи та обґрунтування науково–практичних рекомендацій щодо його нарощування в умовах доларизації.

Поставлена мета зумовила вирішення таких завдань:

– провести порівняльний аналіз і узагальнення існуючих теоретичних підходів до трактування економічної природи кредитного потенціалу банківської системи;

- дослідити наукові підходи до визначення сутності доларизації та її класифікації;
- здійснити аналіз існуючих методів кількісного виміру рівня доларизації;
- дослідити генези доларизації банківської системи України у контексті доларизації світової економіки і впливу глобалізації;
- розкрити взаємозв'язок кризового стану вітчизняної банківської системи, її кредитного потенціалу та доларизації;
- визначити чинники формування кредитного потенціалу банківської системи України;
- обґрунтувати вплив доларизації на кредитний потенціал банківської системи України за допомогою економіко–математичних методів;
- розробити науково–практичні рекомендації щодо нарощування кредитного потенціалу банківської системи України в умовах доларизації.

Об'єктом дослідження є процес формування кредитного потенціалу банківської системи України.

Предметом дослідження є сукупність грошових відносин, що виникають у процесі формування кредитного потенціалу банківської системи України в умовах доларизації.

Методи дослідження. У процесі роботи над дисертацією було використано загальнонаукові та спеціальні методи аналізу економічних явищ і процесів, зокрема: системного підходу, логічного узагальнення – для вивчення теоретичних засад кредитного потенціалу банківської системи; ретроспективного, порівняльного, статистичного аналізу – для визначення чинників і особливостей розвитку доларизації у масштабах світової, регіональної, національної економіки; аналітичного групування, експертних оцінок, вагових коефіцієнтів – для розробки методичного підходу до визначення сукупності показників аналізу стану кредитного потенціалу банківської системи; економіко–математичного моделювання – для виявлення взаємозв'язку рівня доларизації з інфляцією, депозитами та кредитними ставками банків, валютним курсом, а також оцінки впливу доларизації на

кредитний потенціал банківської системи; графічний і статистичний методи – під час розробки схем і графіків, таблиць та додатків.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно–правові акти з питань регулювання кредитної діяльності банків в Україні, аналітичні та статистичні матеріали Національного банку України, комерційних банків, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України; звіти, доповіді, робочі документи Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Міжнародного статистичного інституту, Європейського центрального банку; монографічна література та публікації вітчизняних і зарубіжних учених у періодичних виданнях, матеріали Всеукраїнських і міжнародних науково–практичних конференцій, Інтернет – ресурси, власні розрахунки автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо нарощування кредитного потенціалу банківської системи України в умовах доларизації. Найбільш вагомими науковими результатами, що сприяють вирішенню поставленого завдання, характеризують наукову новизну та особистий внесок дисертанта, є такі:

вперше:

– розроблено методичний підхід до вибору сукупності показників аналізу стану кредитного потенціалу банківської системи з використанням вибіркової лінійної багатофакторної регресійної моделі. Це сприятиме підвищенню якості аналізу, оцінки і прогнозування кредитного потенціалу банківської системи України в умовах доларизації;

удосконалено:

– теоретичні підходи до трактування сутності кредитного потенціалу банківської системи. Кредитний потенціал банківської системи – це максимально можлива, раціонально обґрунтована комбінація ресурсів (власних, залучених, нематеріальних, прихованих), скоригована на необхідний рівень ліквідності, які банківська система може перерозподілити між економічними суб'єктами на засадах загальних принципів кредитування, забезпечуючи

інтереси власників, кредиторів і держави з дотриманням законодавчо встановлених вимог щодо контролю центрального банку за перерозподільними процесами. Це розширює існуючі наукові уявлення про кредитний потенціал банку до масштабів банківської системи та акцентує на ролі контролю за перерозподілом з боку центрального банку країни;

– теоретичне обґрунтування взаємозалежності фінансової доларизації та валютного заміщення. Віддання переваги використанню готівкової іноземної валюти як засобу заощадження поза межами банківської системи з боку економічних суб'єктів веде до переважання валютного заміщення порівняно з фінансовою доларизацією, тобто до зміни відносної ролі форм доларизації в економіці, але не до зниження її загального рівня. Зазначений ефект може послабити дієвість впровадження обмежень щодо залучення депозитів у іноземній валюті і зумовлює комплексний характер заходів з дедоларизації;

– трактування сутності процесу доларизації з позицій глобалізаційних перетворень світової економіки і фінансів як проникнення глобальної ліквідності до національних грошових, кредитних і валютних систем, що виявляється у використанні резидентами однієї країни активів (або зобов'язань), деномінованих у валюті іншої країни та у сукупності розв'язує проблему дисфункції національних грошей у внутрішньому використанні і міжнародних операціях;

– визначення алгоритму впливу доларизації на формування кредитного потенціалу банку як системоутворюючого елементу банківської системи та чинників фінансової доларизації в Україні, що у сукупності становить основу для розробки заходів державного регулювання, спрямованих на зменшення негативних наслідків доларизації для формування кредитного потенціалу вітчизняної банківської системи;

одержало подальший розвиток:

– аргументація причинно–наслідкового зв'язку між гнучкістю валютного курсу та зниженням рівня фінансової доларизації на базі

трактування останньої як агрегованого результату формування оптимальної валютної структури портфелів кредиторів і позичальників за критерієм мінімізації коливань реальної процентної ставки. Гнучкість валютного курсу посилює волатильність норми дохідності активів у іноземній валюті, що може сприяти зростанню ролі національної валюти у формуванні валютної структури депозитів і кредитів. Чутливість фінансової доларизації до режиму монетарної політики підтверджується досвідом інших країн, а саме: істотним зниженням після переходу до режиму таргетування інфляції і, навпаки, стабільністю за режиму таргетування обмінного курсу;

– науково–методичні підходи до підвищення ефективності формування і використання кредитного потенціалу банківської системи України, спрямовані на забезпечення дотримання граничних показників рівня доларизації, визначених МВФ.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні результати дослідження дозволяють системно підійти до вирішення завдання з нарощування кредитного потенціалу банківської системи України в умовах доларизації на основі обґрунтованої у дисертації сукупності положень і практичних пропозицій. Окремі висновки та рекомендації, викладені в дисертації, доведено до рівня практичного застосування, зокрема, в діяльності:

Центру наукових досліджень НБУ, де в процесі розробки стратегії розвитку банківської системи України до 2020 р. використано висновки і положення щодо обґрунтування необхідності стимулювання внутрішнього попиту на національну валюту для фінансових трансакцій в умовах доларизації з метою зростання глибини фінансового ринку України; для обґрунтування і формалізації функціональної залежності банківського кредитування економіки від використання іноземної валюти фізичними та юридичними особами, що дає змогу підвищити якість прогностичного аналізу динаміки кредитного потенціалу банківської системи України (довідка № 53–017/52892 від 19.09.2014);

публічного акціонерного товариства «Класикбанк», де впроваджені результати наукового дослідження, які стосуються необхідності приведення кредитування в іноземних валютах до середнього по банківській системі рівня (довідка № № 034–17/4878 від 12.05.2014);

публічного акціонерного товариства «Контракт», яке визнало доцільним використанням положення про необхідність урахування середнього по банківській системі рівня кредитування в іноземних валютах при розробці стратегії формування кредитного портфеля банку (довідка № 01–12–2299 від 21.05.2014);

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», де результати дослідження використовуються у навчальному процесі на кредитно–економічному факультеті при викладанні дисциплін «Міжнародні розрахунки та валютні операції» та «Грошово–кредитні системи зарубіжних країн» (довідка від 06.05.2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою. Наукові результати, наведені у дисертації, отримано безпосередньо автором. Основні положення знайшли своє відображення у низці опублікованих праць автора. З написаних у співавторстві робіт, використовуються лише ті ідеї та положення, що були отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження пройшли апробацію та отримали схвальні відгуки на таких конференціях: II Міжнародну науково–практичну конференцію «Фінансово–кредитний механізм активізації інвестиційного процесу» (03 листопада 2011 р., м. Київ); IV Міжнародної науково–практичної конференції «Проблеми формування нової економіки XXI століття» (16 грудня 2011 р., м. Дніпропетровськ); Міжнародна науково–практична конференція для студентів, аспірантів та молодих вчених «Зростання економічного потенціалу України: теоретико–методичний та науково–практичний аспекти» (23–24 березня 2012 р., м. Київ); VII Міжнародна науково–практична конференція

«Актуальні проблеми економіки, менеджменту, маркетингу» (10–11 лютого 2012 р. м. Львів); Міжнародна науково–практична конференція «Економіка, фінанси і менеджмент: проблеми та шляхи розвитку» (22–23 березня 2013 р., м. Сімферополь); II Міжнародна науково–практична конференція «Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд» (23–24 серпня 2013 р., м. Донецьк); Міжнародна науково–практична конференція «Особливості модернізації фінансово–економічної системи» (6–7 березня 2014 р., м. Київ).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 14 наукових праць, загальним обсягом 4,3 д.а., з них 5 статей у наукових фахових виданнях, 1 – в зарубіжному виданні, 8 – в інших виданнях.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 177 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить 28 таблиць на 20 сторінках, 39 рисунків на 22 сторінках, 5 додатків на 9 сторінках. Список використаних джерел містить 203 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ДОЛАРИЗАЦІЇ

1.1. **Поняття і структура кредитного потенціалу банківської системи**

У 1991 році Україна здобула свою незалежність і водночас отримала можливість вибору шляху свого майбутнього розвитку. З усіх можливих варіантів було зроблено вибір на користь ринкової економіки, в якій банківська система займає особливе місце і тісно пов'язана з усіма її ланками [106]. Розвиток економіки можливий лише за умов єдності всіх банків у єдину систему, чіткої координації дій та тісних взаємозв'язків у рамках єдиного механізму контролю і нагляду. Сукупність таких відносин виражає форму організації діяльності банків та характеризує банківський бізнес окремої країни [40].

Поняття банківської системи є одним із ключових у контексті теми даного дисертаційного дослідження, отже потребує аналізу його сутності.

Економічна енциклопедія дає наступне визначення категорії «система» – сукупність елементів, що перебувають у відношеннях і зв'язках між собою і утворюють певну цілісність, єдність. Будь-яка система може бути розглянута як елемент системи вищого порядку, тоді як її елементи можуть виступати як системи нижчого порядку [126]. Система відіграє важливу роль у сучасній науці, техніці та практичній діяльності, банківська діяльність не стала винятком. Незважаючи на вже існуючий загальноприйнятий підхід до

трактування поняття системи, підходи вітчизняних та іноземних учених до визначення поняття банківської системи поки що далекі від уніфікації.

Дослідженням банківської системи присвячено праці М.Д. Алексеєнко [1], М.І. Диби [41], І.Б. Івасіва [52], Т.В. Майорової [80], М.І. Савлука [120], О.О. Чуб [150], Б.А. Райзберга [113], В.Ф. Гарбузова [30], О.І. Лаврушина [68], М.А. Швайки [152], Н.Є. Бойцун [16], О.Д. Ладюк [71], М.П. Денисенка [34], С.М. Лаптева [73] та ін.

Загалом у сучасних працях пропонується низка різноманітних визначень банківської системи, що, на наш погляд, пояснюється її складністю як об'єкта досліджень. Як показав проведений нами аналіз, можна стверджувати про двояке тлумачення поняття банківської системи. Залежно від пріоритетної характеристики системи, яку вбачали автори, їхні погляди можна розділити на дві групи. До першої групи можна віднести підходи, що характеризують банківську систему як сукупність діючих у країні банків [113]; до другої групи – підходи, що ототожнюють банківську систему з кредитною системою [30].

Перший підхід притаманний західним науковцям, що пояснюється у першу чергу специфікою їхнього законодавства у сфері надання фінансових послуг. Так, Енциклопедія банківської справи і фінансів під редакцією Ч.Дж. Вульфела подає суть банківської системи через характеристику елементів ФРС та підконтрольних їй суб'єктів ринку [28]. В Оксфордському економічному словнику надане визначення банківської системи, суть якого зводиться, як і Вульфела, до перерахунку та характеристик елементів банківської системи США [159]. Останнє визначення ширше за інші, оскільки містить часткову класифікацію структурних елементів банківської системи. Проте обидва підходи, фокусуючись на банківській системі США, не є універсальними, а отже мають обмежений характер.

У новому виданні Оксфордського бізнес-словника під редакцією Деліс Паркінсон [194] банківською системою вважаються усі установи що надають банківські послуги у країні або в окремому регіоні і співпрацюють між собою. «Банківська система – спосіб співпраці банків для здійснення платежів, у

результаті чого гроші стають доступними» – таке визначення запропоноване у другому виданні Ділового англійського словника[163]. На наш погляд, ці підходи є занадто загальними і не конкретизують внутрішню суть та зміст поняття банківської системи.

Бізнес–словник Коллінз під редакцією Пасса [195] містить, на нашу думку, більш змістовне тлумачення банківської системи, оскільки розкриває суть банківської системи через діяльність із залучення і розміщення коштів від клієнтів, проведення розрахункових, інвестиційних операцій. Також у визначенні наголошуються на важливості банківської системи при проведенні монетарної політики. До недоліків можна віднести відсутність згадки про законодавчі аспекти регулювання банківської системи.

На думку автора, вітчизняна наукова література розкриває сутність банківської системи ширше, ніж західна, хоча окремі підходи також не позбавлені недоліків. Так, Віднійчук–Вірван Л.А. пропонує визначення, в якому банківською системою вважає групу фінансових інституцій, об'єднаних угодою для регулювання кредитних і грошових потоків, призначених сприяти економічному зростанню [24]. Виходячи з даного визначення, якщо дана сукупність фінансових інститутів не сприяє економічному зростанню, то і банківської системи як такої нема взагалі. Крім того, дане визначення породжує низку запитань: які саме фінансові інституції відносяться до банківської системи, чи всі інституції повинні підписувати угоди між собою чи це здійснюється на рівні державного законодавства.

Економічний довідник під редакцією Фещенка В. В. пропонує наступне визначення: «Банківська система – сукупність різних видів взаємопов'язаних банків та інших кредитних установ, що діють у межах єдиного фінансово кредитного механізму...» [54, с. 292]. Запропоноване формулювання не розкриває повністю зміст банківської системи, а лише характеризує банківську систему як складову фінансово–кредитної системи, решта істотних ознак не сформульовані.

Найточнішим та найбільш повним видається підхід Савлука М.І.: «Банківська система – це законодавчо визначена, чітко структурована та субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі і функціонально взаємозв’язані в самостійну економічну структуру» [120]. Дане визначення розкриває сутність банківської системи, не обмежується переліком функціональних ознак, а також виокремлює банківську систему із складу кредитної, враховує різноманітність її структурної будови, що є необхідним, оскільки характер і умови функціонування банківської системи кожної країни визначаються законодавчо і відрізняються історичними умовами їх формування.

Спираючись на результати аналізу існуючих наукових підходів до трактування сутності банківської системи, ми поділяємо уявлення щодо її місця в суспільстві (рис. 1.1):

Рис. 1.1. Банківська система як складова суспільної системи

Джерело: [88]

Для розуміння кредитного потенціалу банківської системи з метою формування чітких уявлень про його внутрішній зміст і значення базовими є поняття «потенціал», «економічний потенціал», «економічний потенціал

банку», які є базовими для формування наукового уявлення про внутрішній зміст і значення кредитного потенціалу сучасної банківської системи. Зауважимо, що існуючі теоретичні напрацювання засвідчують різносторонність у підходах до пошуку змісту, сутності та структури потенціалу як одного із важливих понять економічної науки [15]. Згідно з думкою проф. О. Балацького, парадокс сучасності полягає в тому, що проблема потенціалу аналізується недостатньо, його економічна оцінка практично не застосовується в управлінні, а сам потенціал не зберігається та не примножується [4].

Перші дослідження, присвячені поняттю потенціалу, припадають на кінець 70-х – початок 80-х років ХХ ст., оскільки саме в цей час вивчення даного наукового напрямку набули особливого пошвавлення [46, 121, 90, 154]. Дослідження значення «потенціал» у контексті тлумачних словників вітчизняного і зарубіжного походження дозволило встановити латинське походження даного слова що означає «міць, сила» [124]. Латинський термін «potential» сприймають як «можливий; прихований; умовний» [156].

Автором здійснено систематизацію та узагальнення наукових поглядів щодо поняття «потенціал», представлених в енциклопедичних виданнях (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Систематизація наукових поглядів щодо поняття «потенціал»,
представлених в енциклопедичних виданнях**

Наукове джерело	Визначення поняття «потенціал»	Критичні зауваження
Большая Советская Энциклопедия [18]	Потенціал – це засоби, запаси, джерела, що є в наявності і які можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення відповідної мети, здійснення плану, рішення будь-якого завдання; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній галузі	Таке визначення потенціалу є досить поширеним. Воно концентрує увагу на ресурсах та можливостях їх мобілізації та використання в будь-який час для задоволення інтересів окремих осіб, держави
Сучасний тлумачний словник української мови [128]	Потенціал (лат. potentia – сила). Можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані	Таке визначення є поширеним, але не дає змоги встановити його значення у практичній площині

Закінчення табл.1.1

Економічна енциклопедія: у трьох томах[44]	Потенціал – наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура та вміння раціонально використовувати їх для досягнення поставленої мети	Одне із найбільш точних визначень поняття потенціал. У цьому визначенні потенціал розглядається як економічний потенціал
Новый энциклопедический словарь[93]	Потенціал (от лат. potentia – сила), джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути використанні для рішення будь-яких завдань, досягнення відповідної мети; можливості окремих осіб, держави	Визначення сутності потенціалу, яке вже зустрічається в наукових працях, але воно також не розкриває повністю сутність поняття потенціал та його значення
Економічна енциклопедія: У трьох томах [29, с. 13]	Потенціал – наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура та вміння раціонально використовувати їх для досягнення поставленої мети.	Таке визначення потенціалу повністю не розкриває його внутрішню сутність та не дає можливості визначити його практичне значення

Джерело: [18, 128, 44, 93, 29]

У глумачному словнику сучасної української мови В. Бусела [20], словнику сучасної російської літературної мови К. Тимофєєва [125], «потенціал» характеризується як клас силових полів у точці. Подібне трактування потенціалу зумовило появу цілого ряду нових інших понять: електричний потенціал, магнітний потенціал [17] тощо.

На нашу думку, також варто відзначити, що при вивченні потенціалу вагоме значення мають межі дослідження (мікро– або макрорівень), наявність запасів, які можуть бути включені у виробництво, якість задіяних джерел та рівень використовуваних технологій, взаємозв'язки між ними, а головне – кінцева мета, задля чого всі ці елементи об'єднані.

В сучасній літературі, присвяченій фінансам і банківській справі, поняття потенціалу активно використовується, проте з-поміж науковців не має одностайного твердження щодо сутності, різновидів, оцінки ролі та меж використання потенціалу під час вирішення питань економічного розвитку. Це

спричиняє необхідність знову повернутися до першоджерел цього поняття для того, щоб у майбутньому виявити її точне функціональне призначення.

За умов ринкової системи господарювання українські та російські вчені виокремлюють потенціал підприємств, галузей, певних регіонів тощо. За одним із підходів, «ресурсний потенціал підприємства – це сукупність всіх ресурсів підприємства, що забезпечують можливості отримання максимального економічного ефекту в певний період [96, с. 28]». Люкшинова А. визначає економічний потенціал підприємства як сукупність його можливостей по випуску продукції (наданню послуг). Крім внутрішніх змінних, автор цього підходу виокремлює у складі потенціалу підприємства ще й управлінський потенціал [79]. Ускова С.І. зазначає: «Економічним потенціалом господарюючого суб'єкта є інтегральна оцінка потенціальних можливостей, що містяться в ресурсному потенціалі, і реалізація їх для досягнення економічного ефекту» [131]. Згідно з визначенням Рожкової Ю. і Терського М., «економічний потенціал – це можливість і готовність суб'єктів ринку спеціалізуватися в тих видах діяльності, в яких у них у кожний момент часу є абсолютні або відносні переваги» [115].

На нашу думку, найбільш чітким є підхід професора Балацького О.Ф., який ми поділяємо: «Економічний потенціал – це сукупні можливості суспільства формувати і максимально задовольняти потреби в товарах і послугах на основі оптимального використання економічних ресурсів, що є наявності в умовах конкретних соціально–економічних відносин [4, с. 531]», тоді як «економічний потенціал підприємства – це сукупні можливості підприємства визначати, формувати і максимально задовольняти споживачів у товарах і послугах у процесі оптимальної взаємодії з навколишнім середовищем і раціонального використання економічних ресурсів [4, с. 532]». На рис 1.2 представлено модель економічного потенціалу суб'єкта будь–якого рівня, яка, на наш погляд, вдало розкриває центральне місце потенціалу формування і використання ресурсів, що перебувають у розпорядженні

суб'єктів, та його зв'язок із досягнутими результатами. Рис. А.1 (додаток А) і рис. Б.1 (додаток Б) конкретизують зміст поняття «економічний потенціал».

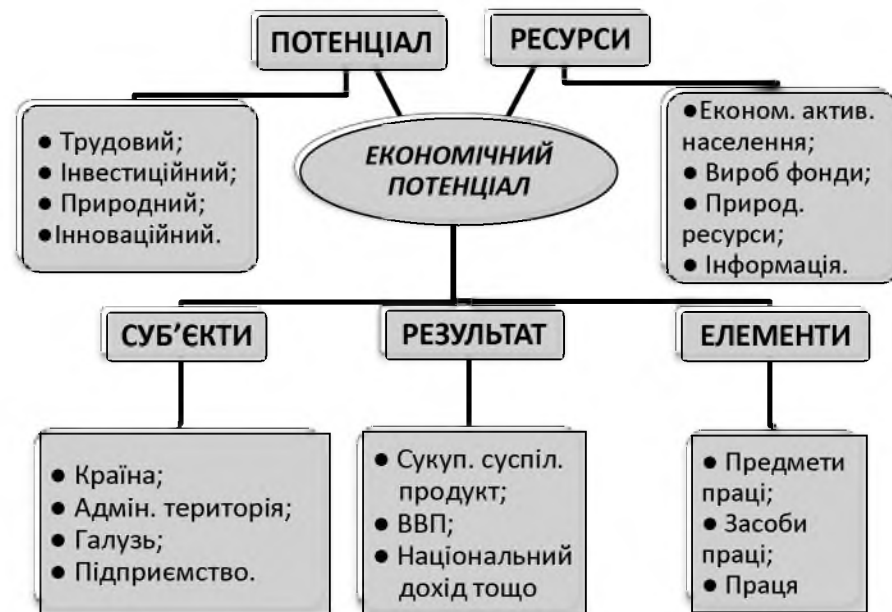

Рис. 1.2. Модель економічного потенціалу

Джерело: [42]

Узагальнюючи аналіз наведених визначень економічного потенціалу, зауважимо, що вони базуються на здатності економічних інститутів забезпечувати потреби суспільства і досягати поставлених цілей. Отже, максимально ефективна комбінація наявних ресурсів і можливості їх використання є основою сучасних підходів до тлумачення економічного потенціалу. Незважаючи на досить високий рівень розробленості проблематики економічного потенціалу підприємства, подібні дослідження у фінансово-кредитній сфері ще не набули достатньої уваги у науковій літературі і представлені відносно невеликою кількістю праць. Проте дослідження кредитного потенціалу банківської системи має спиратися саме на кредитний потенціал банку як ключового функціонального складника економічного потенціалу банківської системи.

Так, А.М. Лузін визначає економічний потенціал банку як «сукупну здатність наявних економічних ресурсів провести такий обсяг банківських

продуктів і послуг, який дозволить максимізувати прибуток з урахуванням досягнення необхідного рівня їх надійності [75].

Згідно з дослідженнями Воробйової О.І., економічний потенціал банків (ЕПБ) – це комплексна характеристика рівня економічних можливостей банків здійснювати рух грошових (фінансових) потоків, забезпечуючи інтереси власників, кредиторів, клієнтів, держави і місцевих органів влади, іноземних держав, міжнародних та світових організацій за рахунок наявного власного капіталу, залучених ресурсів, кадрів керівників і персоналу, професіональних здібностей та порядності, інформаційної забезпеченості та комп'ютерної безпеки, підтримки з боку власників, постійного взаємозв'язку із страховиками. ЕПБ розкриває приховані можливості щодо забезпечення руху фінансових потоків, реалізації запланованих цілей, генерування більших прибутків всередині банківської системи [26].

Кредитний потенціал банку тісно зв'язаний з банківським фінансовим потенціалом і посідає одне з провідних місць у складі економічного потенціалу (рис. 1.3.).

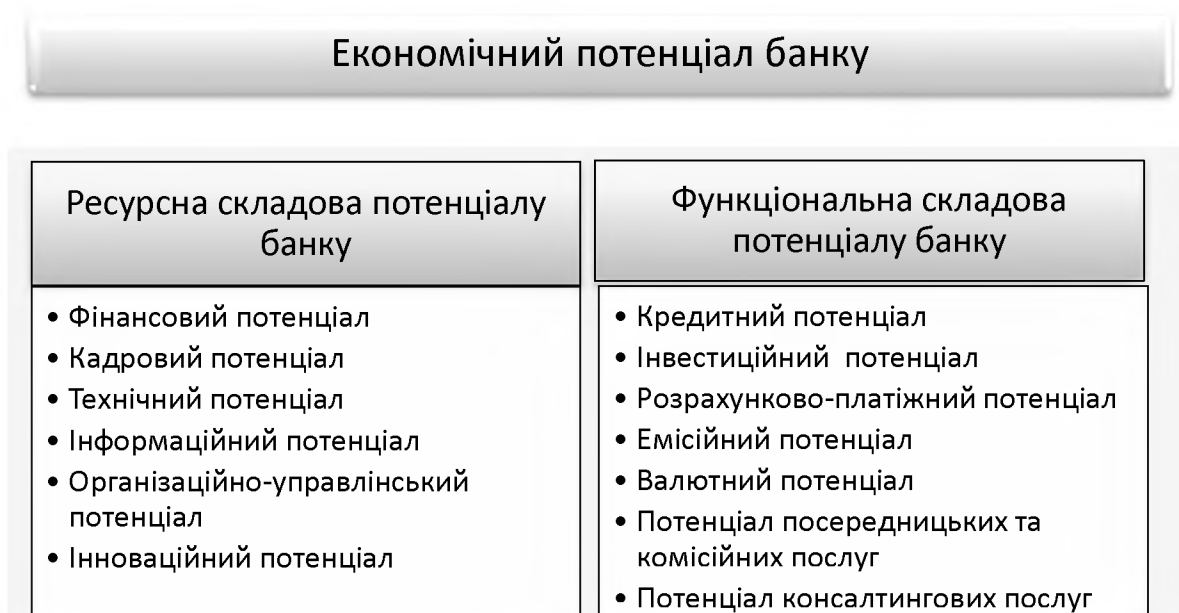

Рис. 1.3. Економічний потенціал банку

Джерело: побудовано автором

Фінансовий потенціал будь-якого банку за своєю внутрішньою сутністю є основою його ресурсної бази, а кредитний та інвестиційний потенціали – основою функціональної складової економічного потенціалу та, відповідно, остаточних результатів, отриманих від ведення фінансово-господарської діяльності, отже вони можуть існувати тільки спільно, доповнюючи один одного.

Поняття кредитного потенціалу базується на економічній категорії кредиту (найбільш відомі підходи до означення цієї економічної категорії представлено у додатку В). Разом із цим поняття кредитного потенціалу банку нерозривно пов'язано із банківськими ресурсами, оскільки саме кредитні ресурси, які включають в себе власні, запозичені та залучені кошти, становлять найбільшу частку потенціалу банку.

Наявність власних ресурсів у достатньому розмірі є запорукою підтримки платоспроможності банків і продовження їхнього функціонування в умовах високої мінливості зовнішнього середовища і зростання ризиків. Власні ресурси банку захищають інтереси вкладників і зменшують ризик для акціонерів банку. Крім цього, захисні властивості проявляються також у зберіганні платоспроможності шляхом утворення за рахунок прибутку резерву, який дає змогу банку функціонувати, незважаючи на можливі збитки. Поряд із захистом, власні ресурси використовуються для придбання землі, будівель, машин та устаткування [33, с. 104]. Власні ресурси банку можна використовувати для виконання вимог контролюючих органів, позичкових та інвестиційних операцій.

Залучені та запозичені ресурси становлять основну частину банківських ресурсів (85–90%). Вони характеризуються широким спектром форм і способів залучення. Акумуляовані кошти, на відміну від власних ресурсів, формують запаси, які використовуються для проведення активних операцій. Залучені та запозичені ресурси банків відіграють важливу роль в економіці та є об'єктом державного регулювання. Управління грошовою масою здійснюється через встановлення норм обов'язкового резервування, регулювання облікової ставки і

застосування обов'язкових нормативів діяльності (платоспроможності, ліквідності тощо) для всіх елементів банківської системи.

На наш погляд, варто зупинитися і на нематеріальних активах, до складу яких належать: вміння, досвід роботи, знання, ділова репутація банку, наявність патентів, рівень інформаційних технологій тощо. Нематеріальні ресурси за природою свого створення виникають через впровадження не існуючих раніше, виняткових знань у будь-якій формі, або через рідкісні ресурси. Впровадження подібних ноу-хау створить в майбутньому умови для активізації кредитної діяльності банку та призведе до зростання ефективності самого банку.

Потенціал розвитку банківських ресурсів має не менш важливий вплив на діяльність банку, ніж показники обсягу, структури і тенденцій до змін. Показники потенціалу єдині спрямовані на майбутні результати, оскільки всі решта показників відображають ситуацію сьогодення, або минулого. Саме коефіцієнти потенціалу виступають базою для прийняття управлінських рішень щодо формування та розміщення банківських ресурсів у кредитні операції.

Еволюція банківського бізнесу, відкриття чи закриття структурних одиниць зумовлює зміни в доступі до потенційно можливих ресурсів, отже існує необхідність аналізу використаного та невикористаного кредитного потенціалу. Використаний кредитний потенціал можна прирівняти до існуючих ресурсів у банку, визначити їх обсяг через статистичну звітність. Невикористаний кредитний потенціал становить частину ресурсів, яка не була включена до кредитних операцій банку, але може бути залучена за певних умов через відповідний проміжок часу. Поряд з потенційними кредитними ресурсами одночасно слід виділити потенційні нематеріальні активи, оскільки вони також мають безпосередній вплив на можливості банку проводити активну кредитну діяльність. Кредитний потенціал у якості єдиної динамічної системи, що піддається впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, представлено на рис. 1.4.

Кредитний потенціал банку та банківської системи взагалі по суті має два варіанти розвитку: за першого, ми маємо можливості, за другого, – реальність. Якщо повернутись до рис. 1.4., то можна побачити, що реальність (кредитні

ресурси та нематеріальні активи) і можливості (підвищення кваліфікації персоналу, впровадження новітніх інформаційних технологій, рівень позиціонування банку) у нашому випадку взаємопов'язані поняття і будь-які зміни можливостей неодмінно вплинуть на реальність. Виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок, що для проведення успішної кредитної діяльності та отримання достовірної звітності необхідно досліджувати не лише внутрішнє середовище банку, але й вивчати сукупність його потенційних можливостей з урахуванням стану банківської системи.

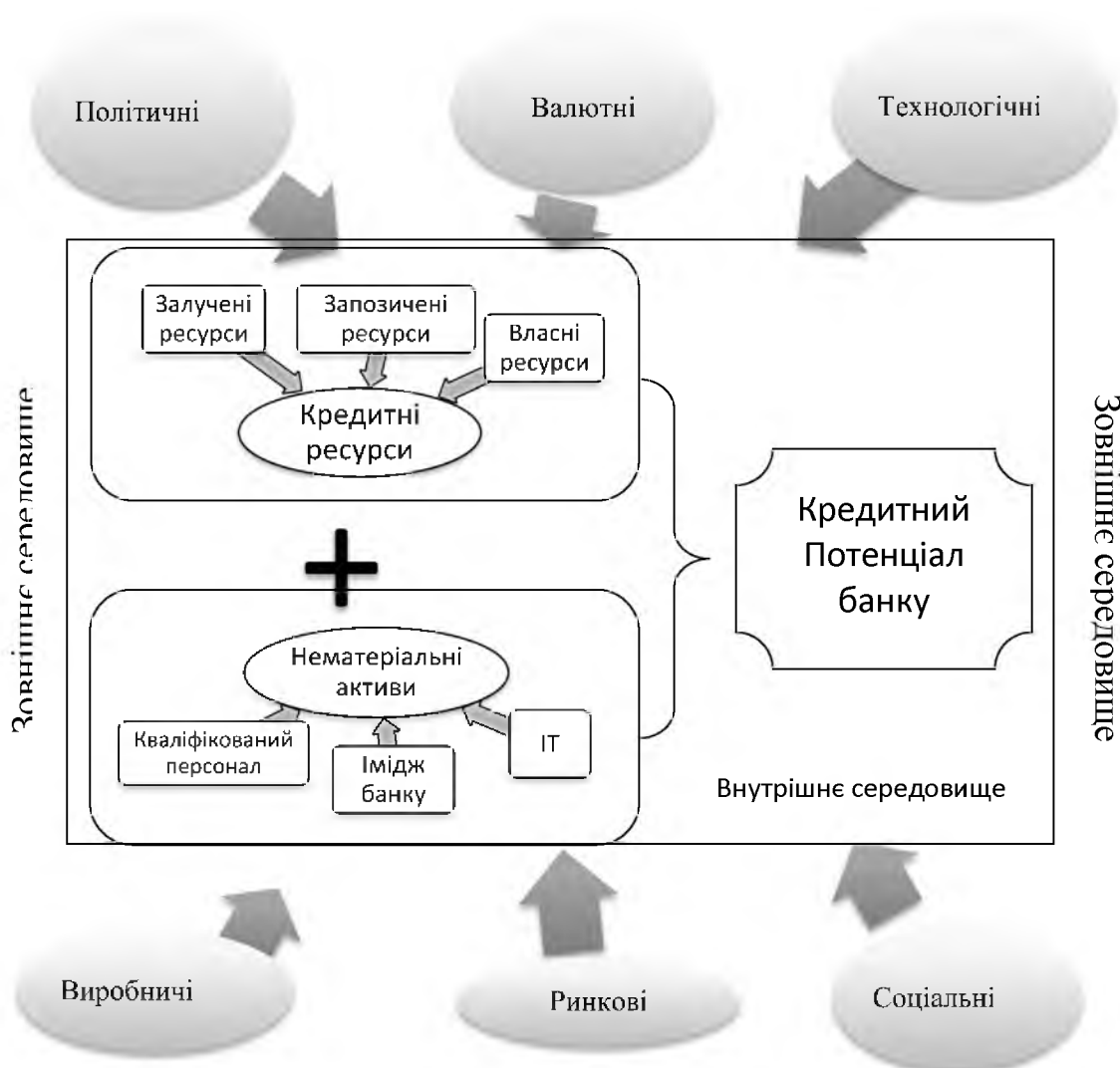

Рис. 1.4. Кредитний потенціал банку в якості динамічної системи

Джерело: Розроблено автором

Кредитний потенціал банку як елемент функціональної складової економічного потенціалу банківської системи досить часто згадується в науковій літературі, проте, на наш погляд, його сутність розкрита недостатньо.

М.В. Корнєєв визначає кредитний потенціал як «максимально можливий обсяг власних та залучених коштів, які комерційний банк може ефективно розмістити в позичкову заборгованість» [7, с. 35–41]. Однак, ми вважаємо, таке визначення не сповна розкриває багатогранність поняття кредитного потенціалу. По-перше, не згадується про такий показник, як ліквідність банку. Разом із цим, саме ліквідність відіграє важливу роль у формуванні кредитного потенціалу банківської системи, оскільки виконання банком своїх зобов'язань перед клієнтами і партнерами напряму залежить від дотримання ним, по-перше, чинних нормативів ліквідності; по-друге, від дотримання обґрунтованої пропорції між обсягами власних і залучених коштів та обсягами коштів, розміщених у процесі кредитування юридичних і фізичних осіб.

Згідно з нормативними документами НБУ, встановлюються: норматив миттєвої ліквідності, норматив поточної ліквідності, норматив короткострокової ліквідності. Норматив *миттєвої ліквідності* (Н4) визначається як співвідношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань банку. Він характеризує мінімальний обсяг високоліквідних активів, необхідний для забезпечення виконання поточних зобов'язань протягом одного операційного дня. Нормативне значення коефіцієнта Н4 повинно бути не менше 20%.

Норматив поточної ліквідності (Н5) визначається як співвідношення активів з кінцевим строком погашення до 31 дня до зобов'язань банку з кінцевим строком погашення до 31 дня. Цей норматив характеризує мініимально необхідний обсяг активів банку для забезпечення виконання поточного обсягу зобов'язань протягом одного календарного місяця. Нормативне значення коефіцієнта Н5 повинно бути не менше 40%.

Норматив короткострокової ліквідності (Н6) визначається як співвідношення ліквідних активів до зобов'язань з кінцевим строком

погашення до одного року. Він визначає мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання своїх зобов'язань протягом одного року. Нормативне значення коефіцієнта Нб повинно бути не менше 60%.

Недостатній рівень ліквідності, що виявляється у недотриманні встановлених її нормативів, може призвести до неплатоспроможності банку, а надлишкова ліквідність несприятливо впливає на його дохідність. Таким чином, банк скеровує свою діяльність на підтримку мінімально необхідного резерву ліквідності та забезпечення максимального кредитного потенціалу.

Поряд з цим потрібно пам'ятати, що «кредитний потенціал» і «ліквідність банку» є різними, хоча і взаємопов'язаними поняттями. Кредитна діяльність банку виступає первинною по відношенню до ліквідності. Низький рівень кредитного потенціалу створює нестачу грошових коштів в банку, що призводить до дефіциту ліквідності, високий рівень – породжує надлишок ліквідності, яка спричиняє непередбачувані витрати. Другим недоліком у визначенні Корнєєва М.В, ми вважаємо, його зосередженість лише на власних та залучених коштах, тоді як нематеріальні активи (ресурсна складова), що є у розпорядженні кожного банку, залишаються поза увагою.

«Кредитний потенціал банку дорівнює ресурсам банку – власним і залученим, зменшеним на вкладення в його основні засоби, нематеріальні активи, асоційовані чи дочірні компанії» – таку дефініцію у своїй роботі пропонують вітчизняні вчені М.І. Мирун, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна [60]. Даний підхід зосереджує увагу на структурних елементах кредитного потенціалу та ролі кожного з них, однак, лишають поза увагою ліквідність.

Проведений аналіз наукових джерел дозволив виокремити інший напрям трактування терміну «кредитний потенціал». Такі вчені, як О.І. Лаврушин [69], Г.С. Панова [99], Матвієнко П.В. [82], Прядко В.В. і Островська Н.С. [111] пропонують визначати кредитний потенціал, як різницю між загальною величиною мобілізованих банком засобів та резервом ліквідності. Подібна інтерпретація кредитного потенціалу концентрує увагу на ресурсній складовій (мобілізації коштів), залишаючи поза увагою ефективність їх розміщення.

Кредитний потенціал банку, в першу чергу, встановлює чітко визначені межі кредитної політики банку, контролюючи таким чином об'єми кредитних операцій.

Деякі дослідники розглядали не лише грошові кошти, які є у розпорядженні банку, але й досліджували його нематеріальні активи [116, 130]. Подібний підхід є набагато ширшим, але, знову ж таки, не враховує економічні межі використання залучених банківських ресурсів для проведення активних операцій.

В одному з джерел кредитний потенціал визначається як «кредитні або інвестиційні можливості банку, які вимірюються його надлишковими резервами, тобто резервами, що перевищують за обсягами встановлені законом резервні вимоги, які формують основу для розширення розмірів позик та інвестицій» [28]. У цьому визначенні автор характеризує умови, які притаманні саме американській грошово-кредитній системі. Подібна характеристика кредитного потенціалу банку робить наголос на такій важливій складовій як інвестиційні ресурси, хоча зовсім не приділяє уваги процесу акумуляції коштів.

Подальше дослідження та критичний аналіз існуючих визначень кредитного потенціалу банків дали змогу виокремити ряд важливих рис даного поняття:

- сума, на яку система комерційних банків може збільшити масу грошей в обігу шляхом надання нових позик громадянам і фірмам [123];
- величина нової грошової маси, яку комерційні банки можуть випустити в обіг через надання нових позик підприємствам і компаніям, а також фізичним особам та іншим суб'єктам господарювання з урахуванням придбання в акціонерних компаніях акцій, облігацій та інших цінних паперів [43, с. 13];
- загальний обсяг коштів, мобілізованих банком, за вирахуванням резерву ліквідності [91];

- кредитні або інвестиційні можливості банку, які вимірюються його надлишковими резервами, тобто резервами, що перевищують за обсягом вказані законом резервні вимоги, які створюють основу для розширення розмірів позик і інвестицій [91].

Різноманітність формулювань поняття кредитного потенціалу банку показує множинність поглядів щодо його сутності та структури. Подібна розбіжність думок вчених створює труднощі у формуванні уніфікованого тлумачення поняття.

Структура кредитного потенціалу банку залежить:

по-перше, від сукупності фінансових потоків, які здійснюють чи можуть здійснити банки при акумуляції та перерозподілі коштів, реалізуючи інтереси власників, інвесторів, кредиторів, клієнтів, органів влади, іноземних держав та світових організацій;

по-друге, від рівня підготовки персоналу, професіоналізму менеджменту, можливості в повному обсязі використовувати наявні фінансові ресурси банку з метою досягнення поставлених стратегічних і тактичних цілей кредитної політики банку.

Суб'єктність кредитно-фінансових відносин у більшості ринкових економік визначається роллю банків і банківських систем у механізмах акумулювання і перерозподілу ресурсів грошового і фінансового ринків. На думку автора, ця роль підтримується банками і в умовах еволюції змісту їх діяльності, коли поряд із традиційними кредитно-депозитними операціями вони опанували інвестиційну, страхову діяльність, операції з управління цінними паперами, все більше перетворюючись на універсальних фінансових посередників. Водночас сучасні комерційні банки залишаються основними кредиторами фізичних і юридичних осіб.

У науковій літературі зустрічаються два поняття – кредитний потенціал банку і кредитні ресурси банку, які часто трактуються схожим чином. Потенціал – це сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних

сил і т. ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері [156], ресурси – вимірні, організовані, керовані матеріальні та нематеріальні «субстанції», необхідні для досягнення цілей [2].

У західній літературі панує точка зору, що кредитні ресурси є лише частиною від загальних ресурсів банку та не можуть розглядатися самостійно, тому досліджувати їх необхідно у сукупності з методикою управління активами та пасивами. Проте ми вважаємо, що банківські кредитні ресурси потребують детального вивчення, оскільки їм відведена фундаментальна роль у такій складній установі як банк.

Згідно з підходом А.Г. Грязнової, «кредитні ресурси (англ. credit resources) – частина сукупних ресурсів яка відображається в пасивній частині балансу комерційних банків і використовується ними в процесі кредитування» [31]. Згідно з іншим джерелом, кредитні ресурси – це грошові кошти банку, які можуть бути використані у вигляді позик і кредитів [14]. На думку В.Д. Лагутіна, кредитними ресурсами є кошти у розпорядженні банків, які використовуються ними для кредитних операцій [70]. Попова О.В. та Долгова С.А. визначають кредитні ресурси як максимально можливий обсяг залучених заощаджень населення та засобів підприємств, оскільки саме ці складові і формують ресурсну базу фінансово-кредитних установ [104, с. 23].

В чинному законі України «Про банки і банківську діяльність» поняття кредитних ресурсів, кредитних ресурсів комерційного банку, на жаль, взагалі відсутні, тоді як у попередньої редакції закону кредитні ресурси тлумачились наступним чином: «Україна формує і використовує власні кредитні ресурси, які складаються з коштів банків, залишків коштів на банківських рахунках підприємств, установ і організацій республіки, вкладів громадян, коштів у міжбанківських розрахунках, інших грошових ресурсів» [47].

На наш погляд, можна виокремити такі основні критерії, що визначають сутність ресурсів банку:

– якісний критерій – наявні та приховані можливості банку щодо акумуляції необхідних запасів грошових ресурсів в обсязі та структурі, визначеній банком згідно з потребами. Дана складова також прогнозує і визначає граничні можливості для банку. Можливості слід розуміти як сукупність внутрішніх і зовнішніх явищ (чинників) в діяльності банку, завдяки яким виникає можливість досягнути не лише планованих цілей, але й гранично можливих;

– кількісний критерій – розмір наявних коштів, які є у розпорядженні банку на даний момент, і тих, що можуть бути залучені за умов сприятливої кон'юнктури на фінансовому ринку, а також максимальний їх розмір за умов оптимального співвідношення «прибутковості», «ліквідності», «ризикованості».

Оскільки усі складові кредитного потенціалу мають свої джерела формування, характеристики, показники та потрапляють під дію різних чинників, то кредитний потенціал слід розглядати із позицій системного підходу – як єдину систему нерозривно пов'язаних ресурсів і можливостей. На думку автора, подібний підхід надає змогу визначити максимальний кредитний потенціал банківської системи за умов дотримання достатнього рівня ліквідності у кожний період часу.

Таким чином, аналіз наукових джерел, деяких законодавчих та нормативних актів у сфері банківської діяльності, показав що кредитні ресурси банку доцільно трактувати як сукупність коштів, акумульованих із зовнішніх і внутрішніх джерел, які знаходяться у розпорядженні банку, як тих, що задіяні в процесі кругообігу фінансових ресурсів, так і тих, що тимчасово не використовуються. Саме ця частка вільних коштів лежить в основі поняття «кредитний потенціал банку», визначає абсолютні межі кредитної політики і визначає можливості банківської установи проводити активні операції.

Компаративний аналіз наведених вище думок дав змогу визначити основну різницю між «кредитним потенціалом» та «кредитними ресурсами», яку ми вбачаємо в наступному:

– по–перше, «кредитні ресурси банку» – це лише складова кредитного потенціалу банку, оскільки кредитний потенціал банку включає в себе доступні, наявні грошові кошти, що є у розпорядженні банку, так і потенційно можливі, в той час, як кредитні ресурси – обмежуються тільки наявними грошовими коштами;

– по–друге, при виникненні в банківських грошових потоках часового розриву, чи то при збільшенні частки проблемних кредитів, чи швидкому вилученні грошових коштів з поточних та строкових рахунків, відбувається безпосередній вплив на загальний обсяг ресурсів банку. У подібній ситуації використання кредитного потенціалу допоможе розпорядитися кредитними ресурсами з максимальною ефективністю.

Узагальнення результатів проведеного аналізу існуючих підходів до визначення кредитного потенціалу *банку* та виявлення його характерних рис дають змогу авторові трактувати *кредитний потенціал банківської системи* як максимально можливу, раціонально обгрунтовану комбінацію ресурсів, скориговану на необхідний рівень ліквідності, які банківська система може перерозподілити між економічними суб'єктами на засадах загальних принципів кредитування, забезпечуючи інтереси власників, кредиторів і держави з дотриманням законодавчо встановлених вимог щодо контролю центрального банку за перерозподільними процесами. На наш погляд, цей підхід розширює існуючі наукові уявлення про кредитний потенціал банку до масштабів банківської системи та акцентує на ролі контролю за перерозподілом з боку центрального банку країни

На тлі динамічних та мінливих сучасних економічних відносин кредитний потенціал банківської системи слугує її швидкому пристосуванню до постійних змін навколишнього середовища, отже, перед окремими банками та всією їх сукупністю у кожний конкретний момент часу стоїть завдання правильної реструктуризації своїх ресурсів з метою максимізації прибутків та зменшення втрат у випадку кризових ситуацій на ринку.

Таким чином, кредитний потенціал банківської системи є динамічним поняттям, яке показує готовність банківської системи активізувати свої ресурси для ефективного виконання поставлених перед нею завдань. Також варто відзначити двоїсту природу кредитного потенціалу, оскільки з одного боку, він є об'єктом управління, а з іншого – показує готовність банків і всієї банківської системи до умов діяльності у відповідному зовнішньому середовищі. Таким чином, наявність ресурсів уможливорює реалізацію банківського кредитування і кількісно характеризує його потенціал. Виходячи з усього вище сказаного, можна підсумувати, що кредитний потенціал визначається сукупністю ресурсів, які можуть бути задіяні при проведенні кредитних операцій.

Спроможність банківської системи задовольнити потреби економіки у позиковому капіталі має динамічні характеристики, які визначаються ресурсною базою в розпорядженні банків усіх рівнів і ступенем пристосування банківської системи до впливу внутрішніх і зовнішніх чинників. Отже, реалізація системного підходу у дослідженні за цим напрямком вимагає встановлення спектру внутрішніх і зовнішніх чинників формування кредитного потенціалу банківської системи, виокремлення чинника, який окреслює область поглибленого аналізу (зокрема, доларизації), обґрунтування функціональної залежності між кредитним потенціалом банківської системи і чинниками його формування.

1.2. Наукові підходи до трактування сутності і видів доларизації

У числі ключових проблем перехідних економік, які мають складний та суперечливий характер з точки зору впливу на економічні процеси, як правило, виділяють доларизацію. [9, с.117]. Гострота і складність явища доларизації, яке набуло динаміки з 1990-х років, привертає увагу науковців упродовж не одного десятиліття. Проблемі використання іноземної валюти у національному

грошовому обороті різних країн присвятили праці Д. Де Ніколо, П. Хонохан і А. Айз [192], Е. Куртіс, Р. Гарднер, К. Воллер [168], Е. Айсберг, Е. Боренстейн [158], К. Коун [167], О. Віслер [201], К. Мачікадо [190], О. Береславська, В. Зимовець, Н. Шелудько [9], В. Шавшуков [151], М. Нікітін [92], Н. Жмурко [45], О. Питльована [101], І. Д'яконова [91], Д. Крук [65], Н. Чорней [149] та ін.

Як показав аналіз зазначених вище наукових джерел, дослідження доларизації та її впливу на економіку країни найчастіше зосереджуються на окремих аспектах: доларизації інвестиційної діяльності, заощаджень, грошового обігу, ринків та ін., тоді як проблематика використання долара поза межами США резидентами інших країн у банківській діяльності, включаючи кредитно–депозитну, висвітлена недостатньо і не має комплексного характеру. Зважаючи на це, наше дослідження фокусується на визначенні впливу доларизації на кредитний потенціал банківської системи.

На наш погляд, передусім необхідно проаналізувати сутність поняття доларизації, спираючись на вже існуючі у науковій літературі підходи. Результати проведеного автором аналізу представлені у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Систематизація наукових поглядів на поняття «доларизація»

Наукове джерело	Визначення
1	2
<i>«Доларизація» в енциклопедіях та словниках</i>	
Зовнішньо–економічний словник – довідник [51, с.51].	Доларизація (Dollarization) – феномен міжнародного грошового ринку, за якого іноземна валюта широко застосовується для операцій у середині країни або окремих галузей її економіки, не дивлячись на наявність національної валюти, аж до повного її витіснення.
Большой экономический словарь. [19, с. 213].	Долларизация – широкое использование преимущественно долларов, а также другой конвертируемой валюты во внутреннем денежном обращении. Она приводит к вытеснению отечественной валюты с внутреннего рынка, возникновению параллельного обращения валют; Долларовая зона – группировка стран, в которых доллар США имеет законное хождение наряду с национальной валютой
Oxford business dictionary [194, с. 170]	Доларизація : 1. Процес в країні або групі країн, що розпочали використовувати долар США в доповнення до/або замість їх національної валюти. 2. Процес об'єднання цінності валюти країни з купівельною силою долара США.

Закінчення табл. 1.2

Dictionary of international business terms (3 rd ed.) [166,]	Доларизація – сприйняття любою країною, крім Сполучених Штатів, долара США за національну валюту.
<i>«Доларизація» в наукових публікаціях</i>	
Oxford dictionary of finance and banking [193, с.121]	Доларизація – прийняття країною долара США в заміну його власної валюти, зазвичай як спосіб управління інфляцією та нестабільністю процентних ставок.
Курченко О. В. [67, с. 111].	Доларизація – широке застосування долару США або інших світових твердих валют у внутрішньому грошовому обігу країни
Шморгай Н.М. [101]	Доларизація – це економічне явище широкого використання іноземної валюти в країні, що відображає процес заміщення національної грошової одиниці стабільнішою іноземною внаслідок невиконання нею функцій грошей
Манжос С. Б., Носенко М. С. [81]	Доларизація — економічне явище суть якого полягає у витісненні національної грошової одиниці стабільнішою іноземною валютою.
Сандоян Е. М. Карапетян Е. [122]	Доларизація являє собою витіснення національної валюти іноземною валютою (не обов'язково доларом США), яка використовується в якості засобу обігу і заощадження, а також міри вартості.
Піонтковський Р.В. [102]	Під доларизацією розуміють ситуацію, коли резиденти країни тримають частину своїх активів в іноземній валюті й активах, які деноміновані в іноземній валюті. Доларизація включає в себе й процес заміщення валют, коли іноземну валюту використовують для здійснення платежів, заміщення активів, коли іноземна валюта стає в першу чергу засобом заощадження

Джерело: складено автором на основі опрацювання [51, 19, 194, 166, 193, 101, 81, 122, 102]

Аналізуючи дані табл. 1.2, слід зазначити, що доларизація здебільшого трактується, як присутність у грошовому обороті незалежної держави два видів грошових знаків – національної та іноземної валют. В англомовних джерелах наголошується на тому, що доларизація являє собою прийняття країною долара США в заміну її національної валюти. Зауважимо, що на даний час склався загальноприйнятий підхід щодо вживання поняття «доларизація»: економіки різних країн можуть використовуватись не лише долар США, але й інші валюти як засіб платежу, відповідно термін «доларизація» стосується відповідного економічного явища по суті. Прикладами доларизованих економік є низка країн (у хронологічному порядку запровадження іноземної валюти): Андорра (1278 рік), Монако (1865 рік), Тувалу (1892 рік), Сан–Марино (1897 рік), Науру

(1914 рік), Ватикан (1929 рік), Кірибаті (1943 рік), Косово (1999 рік). З них Науру, Кірибаті і Тувалу використовують австралійський долар, решта – регіональну валюту євро [45].

Аналіз наведених у табл.1.2 визначень доларизації показує, що сформувався дві точки зору сучасних дослідників. Відповідно до першої, доларизація – це процес заміщення національної валюти іноземною лише у межах функції засобу платежу. Друга точка зору полягає у тому, що доларизацію розуміють як процес заміщення національної валюти іноземною у виконанні функції засобу платежу, а також використання її в якості засобу обігу, міри вартості і заощадження [102, 122]. вчені Піонтковський Р.В., Сандоян Е.М. та Карапетян Е. наголошують на тому, що у процесі доларизації більш стійка та приваблива іноземна валюта стає засобом заощадження, інструментом захисту грошей від інфляції та девальвації.

На наш погляд, узагальнюючим висновками з аналізу підходів до трактування сутності доларизації є те, що зниження конкурентоспроможності національної валюти відбувається внаслідок неефективного невиконання нею функцій грошей порівняно з іноземними валютами. Водночас, зважаючи на те, що існуючі підходи переважно базуються на засадах порівняльного аналізу виконання функцій грошей національною та іноземною валютами, але не враховують глобалізаційних перетворень світової економіки і фінансів, існує необхідність удосконалення тлумачення сутності доларизації. З цього погляду, *доларизація* – це процес проникнення глобальної ліквідності до національних грошових, кредитних і валютних систем, будь-яке використання резидентами однієї країни активів (або зобов'язань), деномінованих у валюту іншої країни, що у сукупності розв'язує проблему слабкості національних грошей у внутрішньому використанні та у міжнародних операціях.

Паралельне використання двох валют в межах однієї економіки явище не нове, в літературі цей процес описує «Закон Грешема». Проте варто відмітити, що Грешем вивів свій закон, коли в грошовому обігу функціонували повноцінні гроші. Отже, коли економічний суб'єкт робив вибір на користь «сильнішого»

грошового знаку, то в його руках зосереджувалася певна реальна вартість. Проте в епоху неповноцінних грошей даний закон дещо деформується. При цьому зовнішній прояв закону лишається без зміни: коли певна валюта втрачає свою стабільність і купівельну спроможність, вона перестає повноцінно виконувати функції грошей, отже, економічні суб'єкти переводять свої активи у більш надійну валюту. Але із середини цей процес виглядає інакше. В економічного суб'єкта в руках ніякої реальної вартості немає, крім лише певної суми паперових знаків різного номіналу, купівельну спроможність яких може змінювати лише відповідний емісійний центр. Отже, якщо значна частина грошового обігу в країні обслуговується іноземною валютою або, якщо в іноземній валюті здійснюються заощадження, то це означає, що багатство, стабільність і розвиток даної країни потрапляють у залежність від емісійного центру іншої держави [134].

Приймаючи рішення про паралельне використання національної та іноземних валют усередині країни, органи грошово-кредитного регулювання прагнуть розширити посередництво, дозволивши використання іноземних валют для проведення депозитних, кредитних та розрахункових операцій. Це дає змогу до певної міри застрахувати економіку від великих фінансових шоків, ймовірність яких зростає за умов плаваючого валютного курсу. Отже, доларизація може бути засобом підтримки фінансової системи з високим рівнем інфляції. Звідси, логічно випливає, що скорочення рівня доларизації є можливим за умов поліпшення макроекономічної ситуації на основі проведення стабільної прогнозованої політики. Центральні банки, що бажають повністю викоринити доларизацію або довести її до комфортного рівня, постають перед тією ж самою проблемою, що і будь-який виробник товарів і послуг: «тільки якісний, надійний продукт продається на ринку», відповідно національна валюта повинна стати привабливішою за іноземну. Досвід кількох країн, які досягли успіху в повному подоланні (або, принаймні, стримуванні) доларизації, показує що досягнути цієї цілі можливо за допомогою зваженої грошово-кредитної політики.

На перших етапах реалізації грошово–кредитної політики, регулятору необхідно звернути особливу увагу на показники ризику, і переконатися, що його власні дії не погіршують ситуацію. При проведенні подібної політики без попередження і підтримки структурними елементами виникає підрив балансів банків по доларових позичках, також регулятор грошово–кредитної політики може зіштовхнутися із зростанням доларизації, що матиме місце в деяких випадках, оскільки частина суб'єктів виявить недовіру національній валюті і невпевненість перед вільно плаваючим валютним курсом, що перемістить їх до групи підвищеного ризику [181, с. 379]. Поряд із тим, при своєчасному прогнозі можливої девальвації економічні суб'єкти мають час підготуватися до знецінення національної грошової одиниці і перевести свої накопичення в іноземні валюти (або у фінансові інструменти в іноземних валютах). Різка зміна валютного курсу провокує ситуацію, за якої відбувається швидке вилучення депозитів у національній валюті з банківських вкладів та підвищення рівня неповерненості кредитів боржниками у іноземній валюті. Це порочне коло може привести країну до глибокої фінансової кризи.

Таким чином, взаємозв'язок валютного заміщення і фінансової доларизації виявляється у тому, що при впровадженні обмежень щодо залучення депозитів у іноземній валюті виникає ефект зміни ролі форм доларизації, коли ці обмеження, стимулюючи використання готівкової іноземної валюти економічними суб'єктами як засобу заощадження поза межами банківської системи, можуть спричинити переважання валютного заміщення відносно фінансової доларизації. Зазначений ефект може призвести до помилкових висновків щодо зниження рівня доларизації.

Автор, спираючись на результати власного аналізу і узагальнення положень широкого ряду наукових праць, присвячених доларизації, цілком поділяє думку В. Козюка, що «у сучасній економічній літературі застосовуються достатньо вичерпні класифікаційні підходи» [59, с.15]. Так, доларизація буває офіційною, або повною, коли витіснення національної валюти іноземною має офіційний характер, і неофіційною, або тіньовою, коли

витіснення національної валюти іноземною має неофіційний (тіньовий) характер. Існує також проміжна форма доларизації, так звана напівофіційна доларизація, яка передбачає функціонування бімонетарної системи, де поряд з національною валютою законно обертається й іноземна валюта, якій надається статус «іншого легального платіжного засобу». У разі офіційної доларизації країна відмовляється від національної валюти і законодавчо закріплює за іноземною валютою статус єдиного законного платіжного засобу. У разі неофіційної доларизації заміщення функцій національної валюти іноземною відбувається без наділення іноземної валюти будь-яким юридичним статусом. Офіційна доларизація передбачає заміщення іноземною валютою всіх функцій національної, тому вона також називається повною. Неофіційна доларизація іноді називається частковою, оскільки передбачає заміщення іноземною валютою частини функцій національної. При цьому виділяють два аспекти доларизації: заміщення валют (заміщення функції засобу обігу) і заміщення активів (заміщення функції заощадження).

Іншими словами, доларизація, яка у широкому розумінні розглядається як заміщення національних грошей, проявляється у двох аспектах:

- пряме заміщення – коли іноземна валюта використовується для платежів, унаслідок чого відбувається заміщення національної валюти іноземною для виконання функції засобу обміну і платежу;
- непряме заміщення – заміщення активів, коли іноземна валюта використовується як засіб збереження.

Субституцію активів називають також фінансовою доларизацією. «Цей тип доларизації передбачає, що резиденти тримають фінансові активи та зобов'язання в іноземній валюті. Фінансова доларизація поділяється на внутрішню та зовнішню. Внутрішня доларизація пов'язана з вимогами резидентів у іноземній валюті, у тому числі щодо уряду. Зовнішня – це вимоги нерезидентів до резидентів. Фінансова доларизація пов'язується із невиконанням національними грошми функції засобу збереження вартості» [59, с.15].

У банківській системі у випадку часткової, неофіційної доларизації переважає той вид доларизації, коли іноземна валюта використовується здебільшого для формування ресурсної бази банків, структура якої визначається співвідношенням ресурсів в іноземній та національній валюті.

Доларизація охоплює як пасиви, так і активи банку. Як зазначає Н.В. Жмурко, якщо доларизація активів свідчить про високі темпи інфляції та гіперінфляції в країні, то доларизація пасивів відображає недовіру населення до монетарної політики, яка проводиться національним банком країни [45]. На думку автора, ця теза сповна підтверджується вітчизняним досвідом.

Доларизація чинить як позитивний, так і негативний вплив на банківську систему. Негативні наслідки доларизації для діяльності банків проявляються через підвищення схильності банківського сектору до системного кредитного ризику у випадку значних девальвацій гривні; погіршення якості балансів банківських установ при знеціненні національної валюти, зростання ймовірності банківської кризи у зв'язку із розбіжністю структури активів та зобов'язань, а також через ймовірність погіршення платоспроможності клієнтів, що отримували кредити у валюті, але генерували свої доходи на внутрішньому ринку; загроза погіршення якості активів банків, зниження дієвості облікової ставки як інструменту регулювання грошової маси.

Незважаючи на це, доларизація має низку позитивних наслідків для банківської системи. Перш за все, можливість забезпечити ріст та безпечність заощаджень населення в Україні дозволяє саме доларизація, що значною мірою стимулює збільшення заощаджень населення та їх залучення у банківську систему для подальшого інвестування в економіку. Доларизація сприяє розвитку ринку банківських послуг через розширення їх спектру за рахунок пропонування депозитів та кредитів в іноземній валюті. В умовах доларизації економіки збільшується участь банків у міжнародному ринку капіталів.

Вагому роль доларизація економіки відіграє у формуванні кредитних ресурсів банків, які у сучасних умовах мають важливе значення у складі кредитного потенціалу банку і служать необхідним активним елементом

банківської діяльності, оскільки саме від ресурсної бази банку залежать обсяги його діяльності, рівень прибутку. Враховуючи, що саме обсяг і якісний склад коштів, якими володіє банк, визначають масштаби і напрями його діяльності, питання забезпечення стабільності та формування ресурсної бази, оптимізація її структури, в тому числі за видами валют, стають усе більш актуальними в роботі кожного окремого банку та всієї банківської системи.

Вітчизняний досвід свідчить, що в умовах відсутності доступу до довгих дешевих грошей на внутрішньому фінансовому ринку, банки виходять на міжнародний ринок капіталу. Більш низька вартість залучених вітчизняними банками ззовні позик в іноземній валюті обумовила подальше зростання обсягу кредитування у доларах та інших іноземних валютах. Таким чином, запозичення валютних коштів вітчизняними банками на міжнародних фінансових ринках сприяє збільшенню їх ресурсної бази, оскільки дозволяє банкам збільшувати обсяги кредитування, отже доларизація певним чином збільшує кредитний потенціал банку.

Наступним логічним кроком дослідження є більш детальний аналіз ролі і джерел ресурсів, виражених в іноземній валюті, у формуванні ресурсної бази банку. Відповідно до загальноприйнятого визначення, ресурсна база банку – це сукупність грошових коштів, що перебувають у його розпорядженні для виконання активних операцій [148, с. 57]. Отже, для здійснення своєї діяльності банк акумулює кошти, сума яких визначає обсяг його ресурсної бази. Акумульовані ресурси банку використовуються ним для здійснення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій, причому кредитні вважаються найголовнішими. Кредитування завжди було і залишається пріоритетною економічною функцією банків [78, с. 60–66]. Виходячи з цього, частиною ресурсної бази банку є кредитні ресурси – ресурси, які забезпечують кредитні операції банку, тому саме ресурсна база значною мірою визначає кредитний потенціал банку, що обумовлює необхідність дослідження джерел її формування та структури. Основними джерелами формування кредитних ресурсів банку є внутрішні – власні ресурси та зовнішні – запозичені та

залучені ресурси (див. рис. 1.4), причому більшу частину ресурсної бази складають саме зовнішні ресурси, які формуються з наступних основних джерел: депозити підприємств, організацій, населення; кредити інших банків, організацій, боргові цінні папери.

Для формування ресурсної бази банки використовують низку фінансових методів та інструментів, які мають різні рівні застосування: регіональний, національний, іноземний. На думку автора, варто погодитись з підходом Барилюк І., яка виокремлює такі фінансові методи та інструменти формування ресурсного потенціалу банку:

- метод депозитного фінансування;
- ресурси, отримані внаслідок злиття та поглинання банків;
- метод самофінансування (інструмент – приватне розміщення акцій на зовнішньому ринку);
- метод самофінансування (інструмент – первинне розміщення акцій на фондовому ринку за кордоном);
- метод кредитування або самокредитування (інструмент – емісія єврооблігацій, кредитні ноти);
- метод кредитування або самокредитування (інструмент – синдиковані кредити, отримані за кордоном) [6, с. 43–47].

Використання зазначених фінансових методів та інструментів формування ресурсного потенціалу банку на іноземному рівні обумовлює нарощування ресурсної бази банку та її складової в іноземній валюті.

З теоретичного і практичного поглядів, кредитна політика банку взаємопов'язана із депозитною політикою, яка й забезпечує кредитні операції банку. Отже, передусім, необхідно розглянути вплив доларизації на депозитну політику та її вплив на кредитний потенціал банку.

Відповідно до Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, вклад (депозит) – це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті

України або в іноземній валюті, або банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору. Вкладником є юридична чи фізична особа, яка здійснила розміщення готівкових (безготівкових) грошових коштів або банківських металів на рахунок у банку чи придбала ощадний (депозитний) сертифікат банку на договірних умовах [107]. Тим самим визначено, що вклади (депозити) можуть бути здійснені в іноземній валюті. На рис. 1.5 представлено джерела формування внутрішніх і зовнішніх ресурсів банку та кредитного потенціалу банку в іноземній валюті.

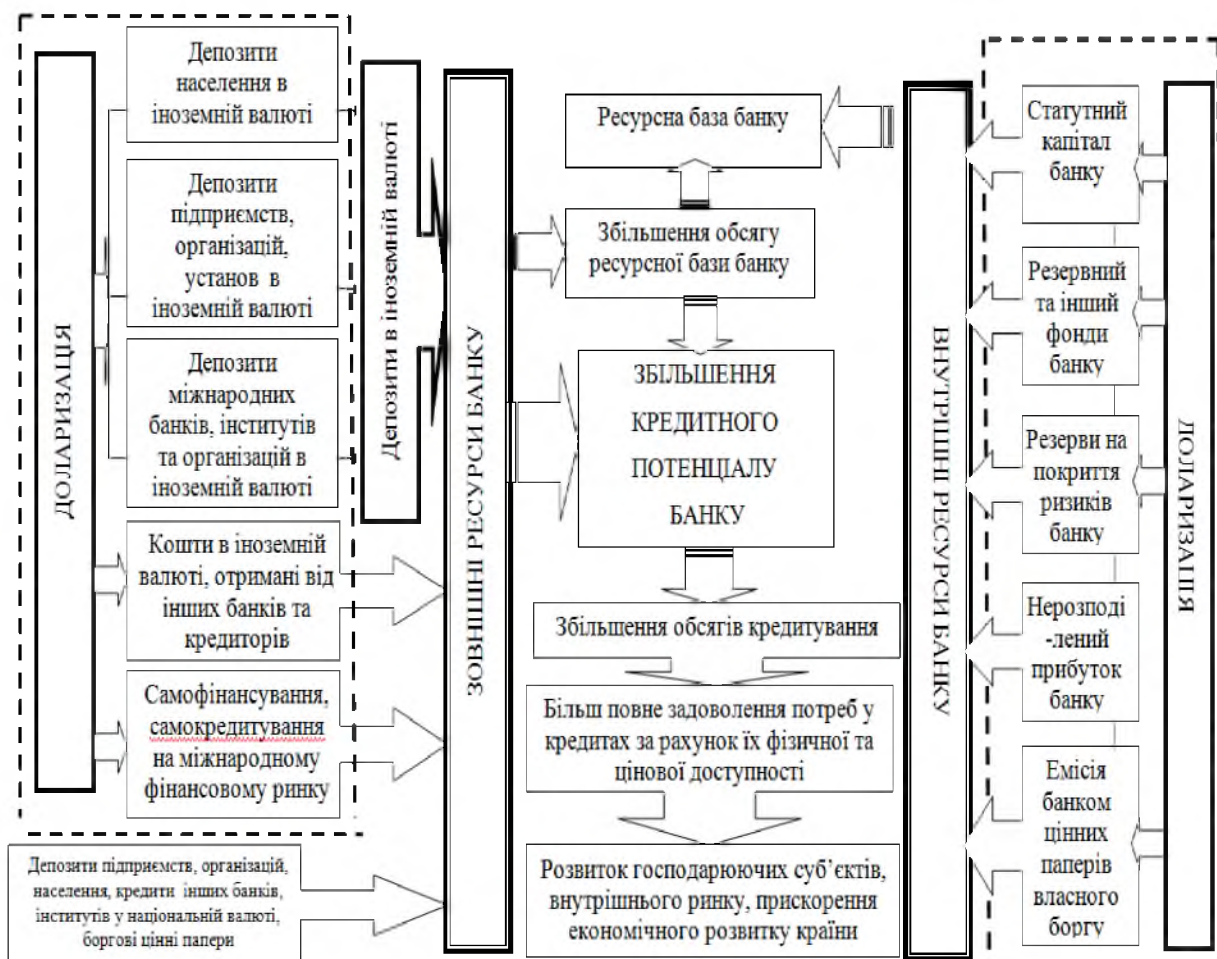

Рис.1.5. Джерела формування кредитного потенціалу банку в іноземній валюті

Джерело: побудовано автором

До таких джерел належать: депозити населення в іноземній валюті, депозити підприємств, організацій, установ в іноземній валюті, депозити міжнародних банків, інститутів та організацій в іноземній валюті, кошти в іноземній валюті, отримані від інших банків та кредиторів та ін. В сучасних умовах перспективними шляхами збільшення обсягів залучених ресурсів банком є: самофінансування, самокредитування на міжнародному фінансовому ринку, випуск єврооблігацій, які є складовою міжнародного ринку позичкового капіталу. Таким чином, доларизація уможливорює нарощування зовнішніх ресурсів банку через депозити населення, підприємств, установ, інших банків в іноземній валюті; коштів в іноземній валюті, отриманих від інших банків та кредиторів; випуск єврооблігацій, що сприяє не просто збільшенню обсягів ресурсної бази банку в цілому, але веде до доларизації ресурсної бази банку.

В одному із ґрунтовних досліджень монетарної політики в доларизованій економіці України, проведеному Н. Атамась, розкрито механізм переходу неофіційної доларизації в офіційну, визначено їх форми та етапи. Так, до форм неофіційної доларизації автор відносить: «збереження іноземної готівки; валютні депозити у внутрішній банківській системі; валютні депозити за кордоном; іноземні облігації й інші види негрошових активів за кордоном» [3]. Послідовність етапів у даному процесі є такою: (1) Заміщення активів. → (2) Валютне заміщення. → (3) Повна доларизація. Аргументуючи це положення, Н.Атамась зазначає, що на етапі заміщення активів використання іноземної валюти як засобу заощадження здійснюється з метою убезпечення їх від знецінення, а також від конфіскації і націоналізації. На етапі валютного заміщення наступним можливим кроком резидентів є відкриття короткострокових депозитів у іноземних валютах у банках власної країни за умови законодавчого дозволу. Визначення цін у іноземних валютах стає зручнішим у міру прискорення темпів інфляції. «Тим самим іноземна валюта здобуває функцію засобу розрахунку. У довершення цього, економічні агенти починають оплачувати товари і послуги в іноземній валюті. Повна доларизація. Резиденти можуть також почати відкривати короткострокові валютні депозити

у внутрішній банківській системі. Комерційні банки, щоб убезпечити себе від валютного ризику, будуть вкладати залучені засоби у валютні активи на національному чи міжнародному ринку. Відбудеться повна доларизація банківської системи, а далі і усієї фінансової системи в цілому» [3].

Погоджуючись із послідовністю визначених етапів доларизації, вважаємо за необхідне заперечити деякі аспекти даного підходу. По-перше, не можна визнати коректним віднесення визначення цін у іноземних валютах до виконання останніми функції засобу розрахунку, це – виконання функції засобу міри вартості. По-друге, тільки факти відкриття резидентами короткострокових валютних депозитів у внутрішній банківській системі та вкладання комерційними банками залучених коштів у валютні активи ще не означають повної доларизації банківської системи. Очевидно, ступінь доларизації визначається масштабами цих дій.

Вітчизняні банки, виходячи на міжнародні фінансові ринки, отримують доступ до дешевих довгих фінансових ресурсів, що дає змогу їм збільшити свою ресурсну базу (рис. 1.6). Поряд із цим відбувається зниження вартості кредитів. Проте, слід ураховувати, що рівень доларизації в значній мірі впливає на ризики ліквідності та платоспроможності банків.

Ризик ліквідності буде збільшуватися у разі недостатнього забезпечення доларових зобов'язань банків, що може призвести до того, що вкладники та інші кредитори конвертуватимуть депозити чи кредитні лінії у готівку чи переводитимуть їх за кордон, що сприятиме послабленню кредитному потенціалу банку. Ще більшу загрозу стабільності банку в умовах доларизації справляє ризик погіршення платоспроможності. За умов перевищення валютних зобов'язань банків над їх валютними активами та нестабільності курсу національної валюти, зниження курсу може привести до зменшення чистої вартості активів і зниження платоспроможності. Це питання загострюється, якщо банківські депозити формуються валютними вкладками, а кредити надаються у національній валюті, що спричиняє валютні ризики. При цьому також слід відмітити загрозу погіршення якості балансів банків за умов

знецінення національної валюти в разі значних обсягів валютних запозичень, оскільки тим самим ускладнюється можливість банків обслуговувати зовнішні запозичення.

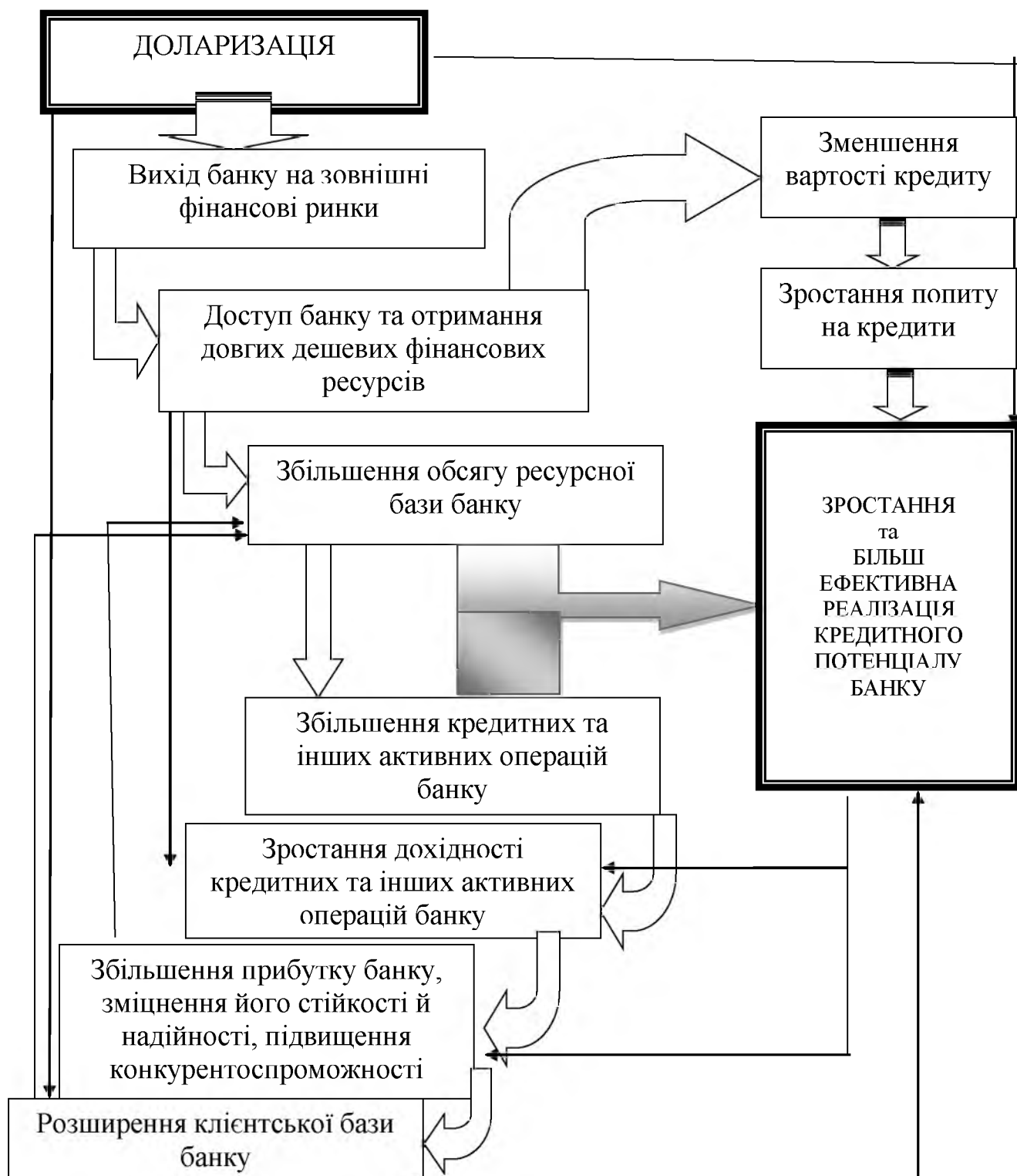

Рис. 1.6. Вплив доларизації на формування і реалізацію кредитного потенціалу банку

Джерело: побудовано автором

Крім того, непрямі збитки через зниження курсу національної валюти обумовлені зниженням здатності фірм та домогосподарств обслуговувати валютні кредити в умовах нестабільного курсу національної валюти. У випадку знецінення національної валюти, тобто падіння її курсу відносно валюти кредиту, виникає загроза зниження спроможності своєчасно та в повній мірі погашати кредитні зобов'язання, що веде до зростання кредитного ризику через наявність та збільшення проблемних кредитів навіть за умов відповідності валютних активів та пасивів банку.

Саме така ситуація склалася в Україні у 2008–2009 р., коли населення та фірми віддавали перевагу валютним кредитам, а окремі позичальники перевели свої кредити в гривні на доларові у зв'язку із більш низькою відсотковою ставкою, внаслідок чого значна кількість позичальників опинилися у скрутному становищі через суттєве зростання курсу долара, майже на 60%. За цих обставин кредитні ризики багатьох банків значно зросли, а платоспроможність їх зменшилася. Отже, недооцінка ризиків ліквідності та платоспроможності й надмірна доларизація можуть призвести до дестабілізації банківської системи та фінансового ринку.

Орієнтиром для прийняття рішення щодо збільшення ресурсної бази через залучення фінансів в іноземній валюті є дохідність операцій, вона має перевищувати витрати, пов'язані з обслуговуванням зовнішнього боргу. Лише тоді зростатиме рентабельність використання ресурсів та збільшуватиметься обсяг ресурсного потенціалу банківської системи України за рахунок зовнішніх ресурсів для задоволення суб'єктів економіки у достатніх та адекватних розмірах грошових коштів.

Враховуючи, що для банківської системи доларизація має як позитивні наслідки (передусім розвиток фінансового ринку та посередництва), так і негативні (збільшення ризиків платоспроможності та кредитних ризиків), вона має бути контрольованою та керованою.

На думку автора, є цілком очевидним, що з метою запобігання ризику послаблення кредитного потенціалу банківської системи в умовах високого

рівня доларизації економіки потрібна така пруденціальна політика, яка була б спрямована на контроль ризиків ліквідності та платоспроможності у сполученні із підвищенням стійкості й привабливості національної валюти та на контроль рівня доларизації. Ефективна реалізація контролю за перебігом процесу доларизації кредитно-фінансової сфери вимагає застосування відповідних методів оцінки масштабів даного явища та його впливу на функціонування банків та кредитного потенціалу банківської системи.

1.3. Методичні засади визначення рівня доларизації

Динамічні процеси доларизації національних економічних систем привернули наукову думку з початку 1970-х років. Відомі західні вчені долучилися до розвитку теоретичних і математичних моделей, які пояснюють причини доларизації та її чинники. Зокрема, це Кальво Г., Родригез С., Лівіятан Н., Мізен П. і Пентекост Е., Томас Л.Р., Бренсон В., Хендерсон Д. [164, 189, 191, 200, 162]. Ключові характеристики цих моделей, виокремлені автором на основі опрацювання вказаних джерел, представлені у табл. 1.3.

Стисло характеризуючи моделі, наведені у табл. 1.3, слід зазначити таке:

Модель визначення валютного курсу в умовах валютного заміщення і раціональних очікувань Кальво і Родрігеза (1977), модель грошової експансії та динаміки обмінного курсу Лівіятана (1981) є ранніми науковими підходами до вивчення феномену заміщення валют. Їх слабкість пояснюється відсутністю доказової статистичної бази, оскільки на початку 1980-х років вільний рух капіталів тільки почав набувати динаміки.

Модель Бренсона і Хендерсона, представлена у праці «Специфікація і вплив ринків активів» (1985), передбачає включення у портфель облігацій, деномінованих у різних валютах. При цьому функція попиту на кожний з активів залежить від рівня реального доходу і дохідності кожного з активів. Дана модель набула розвитку у працях послідовників, які на основі

використання її модифікації дійшли висновку, що ступінь розвитку ринку капіталів є визначальним фактором для підтримки попиту на національну валюту в умовах значного рівня валютного заміщення та заміщення активів.

Таблиця 1.3

Підходи до формалізації процесів доларизації

Автор	Назва моделі	Модель
1	2	3
Кальво Г., Родрігез С., Лівіатан Н.	Ранні моделі заміщення валют	$W = \frac{M}{E} + M_i,$ <p>де M – домашня валюта, M_i – іноземна валюта, E – номінальний обмінний курс</p>
Бренсон В., Хендерсон Д.	Моделі балансування портфелів	$\log\left(\frac{M}{P}\right)_t = \eta_0 + \eta_1 r_t + \eta_2 (r_t + x)_t + \eta_3 \log Y_t +$ $+ \eta_4 x_t + \eta_5 \log\left(\frac{M}{P}\right)_{t-1} + \omega_t$ <p>де r – дохідність домашніх облігацій, x – темп девальвації домашньої валюти, $r+x$ – дохідність іноземних облігацій, y – показник реального доходу, η_4 – показує заміщення валют, η_5 – заміщення активів</p>
Айз А., Леві–Єяті Е.	Балансові моделі	$\lambda^* = \frac{V(\pi) + Cov(\pi, s)}{V(\pi) + V(s) + 2Cov(\pi, s)}$ <p>λ^* – рівень доларизації, який мінімізує дисперсію портфелю; π – домашня інфляція, s – темп зміни реального обмінного курсу</p>
Томас Л.Р.	Розширена балансова модель	$\Rightarrow \log(1 - DR)_{it} = -\log(A(V))_i + \beta_1 \log(RR)_{it} +$ $+ \beta_2 \log(S^2) - U_{it}$ <p>де DR – показник доларизації; RR_t – реальна відносна дохідність внутрішніх облігацій; $A(V)$ – міра нестрійняття ризику Ерроу–Пратта; $\beta_1 = \beta_2 = 1$; $DR^* = f(A(V)^i, RR^*, S^{*2})$; $SS^* = 0$ і $(S^{*2} + S^2 - 2SS^*) = S^{*2}$; $R^* - R$ – різниця реальної прибутковості іноземних і внутрішніх облігацій; S і S^* – стандартні (моментальні) відхилення цін всередині країни і за кордоном (SS^* – коваріація між ними, S^2 і S^{*2} – дисперсії)</p>

Піонтковський Р.В.	Адаптована модель Томаса	$\log(1 - DR)_{it} = \alpha_i + \beta_1 \log(RR)_{it} + \beta_2 \log(V CPI)_{it} + \beta_3 FMDEV + U_{it}$
		$\log DR_{it} = \alpha_i + \beta_1 RR_{it} + \beta_2 \log(V CPI)_{it} + \beta_3 FMDEV + U_{it}$

Джерело: [164, 189, 191, 200, 162, 184, 100]

Згідно моделлю Айза і Леві-Єяті, що представлена у праці «Доларизація фінансового посередництва: причини і наслідки для політики» (1998) [184], рівноважна доларизація коливається навколо рівня доларизації, за яким досягається найменша дисперсія всього портфелю. Ця модель визначає пряму залежність доларизації від валютно-курсних коливань і темпів інфляції. Отже, за умов фіксації цих перемінних, раціональні очікування економічних суб'єктів не впливають на рівень доларизації, але зумовлюють збільшення різниці процентних ставок за кредитами і депозитами.

Розширена балансова модель Томаса, опублікована ним у праці «Портфельна теорія і валютне заміщення» (1985), доводить, що заміщення валют залежить від номінальних відсоткових ставок, тоді як заміщення активів – від різниці реальних відсоткових ставок, ризику різних активів. Модель Томаса була адаптована Р. Піонтковським у 2003 р. до випадків стабільності/нестабільності валют і умов нерозвинутих фінансових ринків у перехідних економіках.

Важлива відмітна риса моделей Кальво Г., Родрігеца С., Лівятана Н.; Брензона В., Хендерсона Д., Айза А., Леві-Єяті Е. – це їх призначення для розвинутих економік, які мають розвинуті фінансові ринки. На відміну від них, Піонтковський Р.В. адаптував балансову модель Томаса Л.Р. до умов перехідних економік й використав її для оцінки чинників, що впливають на доларизацію у таких постсоціалістичних країнах, як Україна, Росія, Польща, Чехія, Румунія, Словенія, Хорватія, Латвія, Литва [100].

На наш погляд, висновки, зроблені Р.В. Піонтковським за результатами проведених ним емпіричних досліджень, є надзвичайно важливими для

розробки механізму впливу на доларизацію банківської системи та її кредитний потенціал:

1) значимими чинниками доларизації перехідної економіки є інфляція та відносна дохідність активів, рішення економічних агентів базуються на привабливості активів, яка визначається рівнем ризику та доходності;

2) збільшення відносної доходності активів не призводить до зниження рівня доларизації, якщо воно супроводжується збільшенням зміни інфляції;

3) інструментами боротьби з доларизацією визначені підтримка високих ставок доходності в національній валюті, передбачуваність обмінного курсу, стабільність темпів інфляції. в той же час доведено, що стимулювання високих відсоткових ставок не бажано, оскільки вони можуть негативно вплинути на реальний сектор економіки й призвести до перерозподілу в структурі доларизації на користь заміщення валют;

4) рівень доларизації у перехідній економіці залежить від балансу зовнішньої торгівлі; розвиток фінансових ринків та фінансового посередництва може знизити цю залежність;

5) довгостроковий вплив чинників доларизації на її рівень в рази перевищує першочерговий короткостроковий вплив, тому швидкого позитивного ефекту від політики зниження доларизації не варто очікувати.

Сучасні дослідження вітчизняних учених пов'язані із аналізом тенденцій у сфері доларизації економіки, визначенням впливу рівня доларизації економіки України на стан валютного ринку, встановленням зв'язку між інфляцією та доларизацією, виявленням її наслідків та шляхів подолання, оцінкою впливу доларизації на економічну безпеку. При цьому під час дослідження використовуються різні показники та підходи.

Манжос С.Б. та Носенко М.С. у якості орієнтованих показників рівня доларизації економіки пропонують [81]:

- частку валютних депозитів в загальному об'ємі грошового агрегату M2;
- ввезення готівкової валюти комерційними банками і населенням;

– витрати населення на покупку іноземної валюти.

Прийменко Д. Ю та Євченко Н. Г. рівень доларизації оцінювали з використанням трьох методик [105]:

1) методики, запропонованої МВФ, яка відображає найбільш загальний рівень доларизації та обчислюється як відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до грошової маси (М3). Граничне значення 30%;

2) методики, запропонованою Александровим В. та Задорожним Г., згідно з якою рівень доларизації розраховується як відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до грошової маси М2. Граничне значення 10%;

3) визначення рівня депозитної доларизації, який розраховується як відношення обсягу депозитів у іноземній валюті до загальної суми депозитів.

Ще одним з підходів до оцінки рівня доларизації є використання зведеного індексу доларизації (*composite index of dollarization*), який сумарно складається із трьох змінних [197, с.52]: (1) відношення банківських депозитів у іноземній валюті до агрегату широких грошей; (2) відношення зовнішнього боргу до ВВП країни; (3) відношення внутрішнього боргу уряду в іноземній валюті до сумарного внутрішнього державного боргу. Кожна з трьох змінних може приймати значення від 0 до 10 балів, отже зведений показник часткової доларизації для країни перебуває у межах від 0 до 30 балів.

Згідно з емпіричними розрахунками, проведеними групою вчених під керівництвом К. Рейнхарт, була запропонована шкала рівня доларизації залежно від значення композитного індексу [197, с.53]: дуже високий рівень доларизації – 14-30 балів; високий рівень доларизації – 9-13 балів; помірний рівень доларизації – 4-8 балів; низький рівень доларизації – 0-3 бали.

У рамках даного підходу, класифікація країн за ступенем часткової доларизації була здійснена за двома критеріями: рівнем внутрішньої та зовнішньої доларизації. Внутрішня доларизація визначається через коефіцієнти відношення банківських депозитів в іноземній валюті до агрегату широких грошей і відношення внутрішнього боргу уряду в іноземній валюті до

сумарного внутрішнього державного боргу. Для оцінки доларизації запозичень приватного сектора використовується частка боргу приватного сектора в обсязі сукупного зовнішнього боргу. Класифікація країн за ступенем часткової доларизації представлена у табл. 1.4.

Згідно з даними табл.1.4, країни із внутрішньою доларизацією визначаються на основі співвідношення валютних депозитів у широких грошах і внутрішнього державного боргу в іноземній валюті в загальному обсязі внутрішнього державного боргу. Країни, де жодне з даних двох співвідношень не перевищувало 10 відсотків протягом певного періоду, розглядалися як такі, що мали незначний ступінь доларизації та належали до груп у нижньому рядку таблиці 1, тобто, до типів III або IV. Країни, де принаймні один з коефіцієнтів перевищував 10 відсотків, були віднесені до верхнього рядку таблиці, отже, були попередньо класифіковані як тип економіки I або II типу.

Таблиця 1.4

Класифікація країн за ступенем часткової доларизації

Критерій	Борг приватного сектора складає більше 10% зовнішнього боргу	Борг приватного сектора складає менше 10% зовнішнього боргу
Понад 10% агрегату широких грошей або внутрішнього державного боргу номіновано в іноземній валюті	Тип I	Тип II
Менше 10% агрегату широких грошей або внутрішнього державного боргу номіновано в іноземній валюті	Тип III	Тип IV

Джерело: [197, с.9]

Доступ приватного сектора до зовнішніх запозичень визначався залежно від частки боргу приватного сектора в загальному обсязі зовнішньої заборгованості. Країни, в яких дана частка була нижчою від 10 відсотків, вважалися такими, що мають обмежений доступ до міжнародних ринків капіталу. Вони були внесені до правого стовпчика таблиці як економіки типу II або типу IV. Країни, де частка боргу приватного сектору в загальному обсязі

зовнішньої заборгованості становила 10 відсотків або більше, були внесені до лівого стовпчика таблиці, отже класифіковані як економіки типу I або типу III.

Віднесення країни до певної групи зумовлює специфіку грошово-кредитної політики. У країнах I та III групи (які характеризуються значною зовнішньою доларизацією) мають прийматися рішення щодо регулювання та обмеження залучення зовнішніх ресурсів з метою зменшення залежності фінансово-економічної системи від можливих фінансових криз, отже повинні обмежуватися кредити в іноземній валюті, але має стимулюватися попит на гривневі кредити. Грошово-кредитна політика країн II групи, в яких переважає внутрішня доларизація, мають контролювати структуру заощаджень і стимулювати депозити в національній валюті для зменшення внутрішньої доларизації.

За результатами розрахунків, проведених К. Рейнхарт на основі даних за 1996-2001 роки, були визначені рівні доларизації для 143 країн, з них 29 країн, або 20,3 % класифіковані як економіки I типу, 43 країни, або 30,1 % – як економіки II типу; 18 країн, або 12,6 % – як економіки III типу. Найбільшу групу утворили 53 країни IV типу [197, с.57-60].

Варто зазначити, що вибірка країн у даному дослідженні охоплювала всі не індустріальні економіки, які емітували власні валюти впродовж усього або частини періоду 1980-2001 років. З них, згідно з World Economic Outlook МВФ, до країн з розвинутою економікою було віднесено тільки Гонконг, Ізраїль, Корею, Сінгапур і Тайвань. З вибірки було виключено країни, по яким не вдалося отримати дані щодо валютних депозитів у місцевих банках або щодо зовнішнього боргу принаймні за три роки поспіль у досліджуваному періоді. Таким чином, на початок XXI ст. практично всі країни світу, що розвиваються мали частково доларизовану економіку.

Кількість країн з доларизованою економікою різко зросла наприкінці 1990-х років. На думку дослідників, причинами даної тенденції є процеси зростання інфляції, збільшення залежності урядів за боргами в іноземній

валюти, розширення доступу до світових ринків капіталу [197, с.49]. Поширення доларизації не було однорідним у розрізі регіонів: найбільш інтенсивно воно відбувалося на Близькому Сході, у Південній Америці, тоді як в Африці і в більшій частині Азії спостерігалася відносна стабільність.

Зауважимо, що кожний з розглянутих вище методичних підходів до оцінки рівня доларизації економіки характеризує рівень доларизації, але не розкриває її складових. Загалом, кількість показників, які використовуються для оцінки рівня доларизації за різними її аспектами, сягає двох десятків. Отже, варто погодитися із думкою, що це ускладнює точне та об'єктивне визначення рівня доларизації економіки країни і говорить про необхідність систематизації напрямів досліджень у процесі оцінки доларизації [83]. У зв'язку із цим автором узагальнено основні аспекти досліджень, що здійснюються для оцінки рівня доларизації, та систематизовано макроекономічні показники, які необхідно аналізувати (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Напрямки та показники оцінки рівня доларизації економіки

Напрямки	Показники
1	2
Макро-економічна ситуація	ВВП та його динаміка, темп інфляції, обсяг та структура капітальних інвестицій та інвестицій в основний капітал
Грошовий ринок	Грошові агрегати M0, M1, M2, M3; грошова маса в іноземній валюті, обсяг операцій на готівковому ринку України (купівля та продаж іноземних валют за гривню у доларовому еквіваленті), в т.ч. обсяг валюти, купленої банками в населення; обсяг валюти, проданої населенню; обсяг операцій на міжбанківському валютному ринку; курс гривні до іноземної валюти (в т.ч. середньозважений курс купівлі, середньозважений курс продажу, офіційний курс НБУ гривні до долара США)
Фінансовий ринок	Облікова ставка НБУ, процентні ставки за міжбанківськими кредитами в іноземній валюті, вартість кредитів, вартість депозитів, процентні ставки депозитних корпорацій, внутрішні активи, міжнародні резерви, доларизація кредитна, доларизація депозитна, показники ринку цінних паперів
Зовнішньо-економічна діяльність	Платіжний баланс, експорт та імпорт товарів та послуг, грошові перекази в Україну, рух прямих іноземних інвестицій, валовий зовнішній борг та його валютна структура, короткостроковий зовнішній борг України, платіжний баланс

Джерело: [136]

Визначення впливу доларизації на кредитний потенціал банківської системи має спиратися на оцінку фінансової доларизації, передусім – на визначення рівнів депозитної та кредитної доларизації. Для цього у сучасних дослідженнях використовується низка коефіцієнтів (табл. 1.6; додаток Д).

Таблиця 1.6

Показники оцінки рівня фінансової доларизації

Показник
<i>Стан валютного балансу банку</i>
Активи в іноземній валюті: обсяг, динаміка та структура
Зобов'язання в іноземній валюті: обсяг, динаміка та структура
Відповідність активів зобов'язанням
<i>Структура депозитів банківської системи України за видами валюти</i>
Питома вага депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі депозитів
Питома вага депозитів у загальній сумі активів
Питома вага депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в загальному обсязі депозитів
Питома вага депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі депозитів фізичних осіб
Питома вага депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в загальному обсязі депозитів
Питома вага депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі їх депозитів
Питома вага короткострокових депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі депозитів
Питома вага короткострокових депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі короткострокових депозитів
Питома вага довгострокових депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі депозитів
Питома вага довгострокових депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі довгострокових депозитів
Питома вага короткострокових депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі депозитів фізичних осіб
Питома вага короткострокових депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі короткострокових депозитів фізичних осіб
Питома вага довгострокових депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі депозитів фізичних осіб
Питома вага довгострокових депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі довгострокових депозитів фізичних осіб
Питома вага короткострокових депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі депозитів юридичних осіб
Питома вага короткострокових депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі короткострокових депозитів юридичних осіб
Питома вага довгострокових депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі депозитів юридичних осіб
Питома вага довгострокових депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі довгострокових депозитів юридичних осіб
<i>Рівень кредитної доларизації</i>
Структура кредитів банківської системи України за видами валюти
Структура зобов'язань банківської системи України за видами валюти в
Питома вага кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі банківських кредитів
питома вага кредитів у загальній сумі активів
Питома вага депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в загальному обсязі зобов'язань
Питома вага кредитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі кредитів фізичних осіб
Питома вага кредитів юридичних осіб в іноземній валюті в загальному обсязі кредитів
Питома вага валютних кредитів юридичних осіб в обсязі кредитів юридичних осіб

Закінчення табл.1.6

Питома вага короткострокових кредитів у іноземній валюті в загальному обсязі кредитів
Питома вага короткострокових кредитів у іноземній валюті в загальному обсязі короткострокових кредитів
Питома вага довгострокових кредитів у іноземній валюті в загальному обсязі кредитів
Питома вага довгострокових кредитів у іноземній валюті в загальному обсязі довгострокових кредитів
Питома вага короткострокових кредитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі кредитів фізичних осіб
Питома вага короткострокових кредитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі короткострокових кредитів фізичних осіб
Питома вага довгострокових кредитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі їх кредитів
Питома вага довгострокових кредитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі довгострокових кредитів фізичних осіб
Питома вага короткострокових кредитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі кредитів юридичних осіб
Питома вага короткострокових кредитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі короткострокових кредитів юридичних осіб
Питома вага довгострокових кредитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі кредитів юридичних осіб
Питома вага довгострокових кредитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі довгострокових кредитів юридичних осіб

Джерело: складено автором за даними [85, с. 42–49]

Згідно з даними табл.1.6, для визначення рівня депозитної (кредитної) доларизації пропонується використовувати показники питомої ваги депозитів (кредитів) за категоріями вкладників (позичальників), строками депозитів (кредитів), а також інтегральні показники депозитної доларизації та кредитної доларизації (1.2). Отже, інтегральний показник депозитної доларизації розраховується згідно з рівнянням (1.1):

$$K_{ДД} = \sqrt[20]{K_{\partial\partial} \times K_{\partial a} \times K_{\partial\phi} \times K_{\partial\phi i} \times K_{\partial\theta} \times K_{\partial\theta i} \times K_{\kappa d} \times K_{\kappa d i} \times K_{dcd} \times K_{dcd i} \times K_{\kappa d\phi} \times K_{\kappa d\phi i} \times K_{\partial c\partial\phi} \times K_{\partial c\partial\phi i} \times K_{\kappa d\theta} \times K_{\kappa d\theta i} \times K_{\partial c\partial\phi} \times K_{\partial c\partial\phi i} \times K_{\partial c\partial\theta} \times K_{\partial c\partial\theta i}}, \quad (1.1)$$

де $K_{ДД}$ – загальний коефіцієнт депозитної доларизації в банківській системі.

Інтегральний показник кредитної доларизації розраховується згідно з рівнянням (1.2):

$$KKД = \sqrt[20]{K_{кд} \times K_{кз} \times K_{кф} \times K_{кфі} \times K_{кю} \times K_{кюі} \times K_{кк} \times K_{ккі} \times K_{дск} \times K_{дскс} \times K_{ккф} \times K_{ккфі} \times K_{дскф} \times K_{дскфі} \times K_{ккю} \times K_{ккюі} \times K_{дскф} \times K_{дскфі} \times K_{дскю} \times K_{дскюі}} \quad (1.2)$$

де ККД – загальний коефіцієнт кредитної доларизації в банківській системі.

Розрахунок цих показників дає змогу з достатньою точністю надати кількісну оцінку кредитної та депозитної доларизації і передбачає опрацювання статистичної інформації НБУ щодо діяльності банків в Україні. Загалом, результати цих розрахунків дають змогу визначити залежність обсягу кредитних ресурсів від рівня доларизації, що й дозволить виявити вплив досліджуваного явища на кредитний потенціал окремого банку. Для цього у подальших розділах даного дослідження скористаємося методами економіко–математичного моделювання.

Враховуючи, що доларові ресурси сприяють розширенню бази кредитування, обсяг кредитних ресурсів банку залежить від таких параметрів: загального обсягу активів в іноземній валюті; коштів банків в іноземній валюті; коштів юридичних осіб в іноземній валюті; коштів фізичних осіб в іноземній валюті; боргових цінних паперів, емітованих банком в іноземній валюті.

На думку автора, формалізація даної залежності у вигляді відповідної економіко-математичної моделі дає змогу обґрунтувати функціональну залежність потенціалу банківського кредитування економіки від використання іноземної валюти фізичними та юридичними особами поза межами країни-емітента.

Висновки до розділу 1

Проведене у даному розділі дослідження теоретичних засад формування кредитного потенціалу банківської системи в умовах доларизації, яке охоплювало аналіз існуючих теоретичних поглядів на економічну природу

кредитного потенціалу банківської системи, вивчення наукових підходів до трактування сутності і видів доларизації, опрацювання методичних засад визначення її рівня, дає змогу зробити такі висновки:

1. Кредитний потенціал банківської системи посідає одне з провідних місць у складі її економічного потенціалу і тісно пов'язаний з фінансовим потенціалом. Кредитний потенціал становить основу результатів, отриманих банками від ведення фінансово–господарської діяльності, тоді як фінансовий потенціал банківської системи – це її ресурсна база, основа функціонування і розвитку.

2. Проведене узагальнення наукових підходів до трактування сутності кредитного потенціалу банківської системи, виявлення його характерних рис та системний підхід дали змогу сформулювати авторське визначення даного поняття. Кредитний потенціал банківської системи – це максимально можлива, раціонально обґрунтована комбінація ресурсів, скоригована на необхідний рівень ліквідності та узгоджена з вимогами чинного законодавства, які банківська система може перерозподілити між економічними суб'єктами на засадах загальних принципів кредитування, забезпечуючи інтереси власників, кредиторів і держави.

3. Існує необхідність удосконалення існуючих наукових підходів до трактування сутності доларизації, які переважно базуються на засадах порівняльного аналізу виконання функцій грошей національною та іноземною валютами, але не враховують глобалізаційних перетворень світової економіки і фінансів. З цього погляду, доларизація – це процес проникнення глобальної ліквідності до національних грошових, кредитних і валютних систем, будь–яке використання резидентами однієї країни активів (або зобов'язань), деномінованих у валюту іншої країни, що у сукупності розв'язує проблему слабкості національних грошей у внутрішньому використанні та у міжнародних операціях.

4. На основі дослідження наукових підходів до аналізу сутності доларизації, її видів, а також взаємозв'язку валютного заміщення і фінансової

доларизації виявлено, що при впровадженні обмежень щодо залучення депозитів у іноземній валюті виникає ефект зміни ролі форм доларизації, коли ці обмеження, стимулюючи використання готівкової іноземної валюти економічними суб'єктами як засобу заощадження поза межами банківської системи, можуть спричинити переважання валютного заміщення відносно фінансової доларизації. Зазначений ефект може призвести до помилкових висновків щодо зниження рівня доларизації.

5. Обґрунтовано концептуальний алгоритм впливу доларизації на збільшення кредитного потенціалу банку як системо-утворюючої ланки банківської системи, більш повне задоволення потреб господарюючих суб'єктів у кредитах за рахунок їх фізичної і цінової доступності, прискорення економічного розвитку країни. Доларизація уможливорює нарощування зовнішніх ресурсів банку через депозити населення, підприємств, установ, інших банків в іноземній валюті; коштів в іноземній валюті, отриманих від інших банків та кредиторів; випуск єврооблігацій, що сприяє не просто збільшенню обсягів ресурсної бази банку в цілому, але веде до її доларизації.

6. Існуючі методичні підходи до визначення рівня доларизації передбачають обчислення широкого кола відносних показників. Виходячи з цього, виокремлюють такі методи визначення рівня доларизації: методика Міжнародного валютного фонду або частка депозитів виражених у іноземній валюті до грошової маси; частка депозитів в іноземній валюті у сукупному обсязі банківських депозитів; частка кредитів в іноземній валюті у сукупному обсязі банківських кредитів; частка іноземної готівкової маси у загальному обсязі готівки, що складається з суми іноземних грошових коштів та національного грошового агрегату M0; композитний індекс доларизації. На основі узагальнення зазначених методів конкретизовано показники, які необхідно брати до уваги у процесі оцінки рівня доларизації банківської системи.

За результатами дослідження опубліковані праці: [138], [134], [146], [139], [147].

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДОЛАРИЗАЦІЇ

2.1. Генези фінансової доларизації у перехідних і нових ринкових економіках

Дослідження проблеми доларизації кредитного потенціалу банківської системи України, на думку автора, не може обмежуватися тільки вітчизняними процесами. Україна, будучи новою країною з ринковою економікою, має багато спільного з іншими державами, які мають схожий з вітчизняним вектор економічного розвитку і вже накопичили певний досвід у регулюванні наслідків доларизації.

На початку XXI ст. часткова доларизація охопила практично всі країни, що розвиваються, тобто, поширилася на більшість національних економічних систем. Як зазначає В. Козюк, «надмірних обсягів паралельний обіг досяг з початком реформ у східноєвропейських країнах (Болгарії, Румунії, Польщі, Чехії), у тому числі у державах, що виникли на пострадянському просторі, у яких рівень доларизації становив до 10 % на початку ринкових реформ, але у 1992–1993 рр. підвищився до 30–60 %. У країнах, які стабілізували грошовий обіг, придушивши інфляцію, та зробили відсоток за активами у національній валюті більш привабливим, ніж у іноземній, доларизація у подальшому значно знизилася (Монголія, Польща, Латвія, Литва, Естонія) [60, с.20].

Таким чином, у сучасній світовій економіці макроекономічна політика здійснюється урядами в умовах достатньо високого рівня доларизації

(див. с.51-52), незалежно від класифікаційних груп (країни з новими ринками або країни, що розвиваються), які визначають відмінності у рівнях доходу і ступені інтеграції з глобальною економікою. Це означає, що існує коло подібних проблем, з яким стикаються банківські установи та загалом економічні агенти в процесі своєї економічної діяльності. Крім того, реалізація монетарної політики, макроекономічні та фінансові процеси в таких країнах можуть суттєво відрізнятись від розвинутих країн.

Необхідність аналізу проблеми доларизації в перехідних країнах та з ринками, що виникають, обумовлена рядом моментів:

– ці країни, незалежно від рівня доходів на душу населення, мають приблизно однаковий з Україною рівень інституціонального розвитку з погляду функціонування та ефективності ринкових інституцій, отже, емпіричний аналіз досвіду цих країн є корисним у контексті його адаптації у вітчизняних умовах;

– порівняно з Україною, досвід функціонування багатьох перехідних економік в умовах доларизації є значно тривалішим, отже ретельне наукове вивчення розробки і реалізації монетарної політики у доларизованих економіках сприятиме обґрунтованості державної політики у цій сфері в Україні.

Незважаючи на специфіку розвитку постсоціалістичних країн, зумовлену переходом від планово–розподільної моделі економіки до ринкової, всі країни на шляху переходу до ринку змушені долати подібні загальноекономічні та інституціональні проблеми. У цьому контексті представляє інтерес праця Б. Гаврилишина, присвячена аналізу процесу доларизації в країнах колишнього СРСР [182]. Автор дійшов висновку, що висока доларизація пояснюється не тільки і не стільки недовірою до монетарної політики з боку населення та економічних суб'єктів, але і намаганням останніх використовувати іноземні валюти – як у готівковій і депозитів формі – в якості одного із небагатьох альтернативних інструментів для диверсифікації портфеля в умовах становлення фінансового ринку. Б. Гаврилишин виявив, що висока доларизація несуттєво вплинула на проведення ефективної грошово-кредитної політики: попит на гроші

в країнах колишнього СРСР стабілізується, досягнута мета контролю інфляції. Таким чином, висока доларизація сприяє розвитку фінансового ринку. Тим не менш, проблема високої доларизації полягає у тому, що вона здатна збільшувати уразливість економіки у випадку кризи, навіть не будучи прямою причиною кризи. Це неминуче означає, що деякі варіанти політики (наприклад, безпосередня девальвація обмінного курсу) не є життєздатними або є надто дорогими в умовах кризи [182, с.329].

Як показав аналіз теоретичних засад формування кредитного потенціалу банківської системи у контексті впливу доларизації (розділ 1), результативність даного процесу перебуває на перетині внутрішніх і зовнішніх чинників: ефективності монетарної політики, розвитку фінансових ринків, трансформації фінансових систем та інституцій ринкової економіки, фінансової глобалізації. Одним з важливих аспектів дослідження є валютно–курсний режим.

Виникнення проблеми доларизації в країнах третього світу припадає на період розпаду Бреттон–Вудської системи, коли більшість із них втратила чіткий номінальний якір для здійснення макроекономічної політики [8, с.1–22]. Але проблема вибору режиму валютного курсу постала ще за часів ослаблення системи золотого стандарту, оскільки його скасування означало, що має бути змінено головне правило – забезпеченість банкнот золотими запасами держави. Водночас чіткість дотримання правил золотого стандарту визначала міжнародний авторитет країни-боржника перед країнами-кредиторами, умови доступу країн-боржників до ресурсів міжнародних фінансових ринків. На цей факт указують М. Бордо та Г. Рокофф [160].

За часів Бреттон-Вудської міжнародної системи фіксованих валютних курсів одним із відомих науковців – П. Кененом було обґрунтовано заперечення щодо необхідності застосування принципів жорсткої фіксації курсів валют до країн, що розвиваються. На відміну від більшості дослідників того періоду, які наголошували, що саме з фіксацією курсів слід пов'язувати забезпечення макроекономічної стабільності, П. Кененом була висловлена думка про необхідність підтримання фіксованих курсів розвинутими країнами і плаваючих

курсів рештою світу, – для швидкого і відносно безболісного пристосування до зовнішніх шоків [57]. Слід зауважити, що цей підхід видається доречним для економік із спрощеною структурою – як правило, сировинної спрямованості. Але поширення спектру зовнішніх зв'язків на фінансову сферу унеможлиблює однозначне вирішення питання режиму валютного курсу.

Після краху колоніальної системи та переходу до політики розвитку питання підтримання монетарної стабільності стало наріжною проблемою країн, що розвиваються. Починаючи з 1970-х років, в економіці країн даної групи починає нагромаджуватись ряд фундаментальних проблем, які перетворились на сукупність спільно діючих факторів, що заохотили розвиток процесів доларизації.

Руйнація системи фіксованих валютних курсів призвела до того, що більшість країн отримали можливість вибору оптимального валютно–курсового режиму. Однак, із зникненням цілісної системи забезпечення курсової стабільності, монетарна політика одразу виявилась вразливою до таких явищ і процесів: проблема хронічних бюджетних дефіцитів; хронічна нестача ресурсів для підтримки пріоритетних секторів розвитку; необхідність виважених підходів до кредитування банківського сектора. Зростання нафтових цін та обтяженість більшості латиноамериканських та африканських країн (меншою мірою країн Азії) зовнішнім боргом перетворила нестачу ресурсів для підтримання економічного зростання на системну проблему. Інфляційні способи фінансування процесів індустріалізації та реалізації масштабних інфраструктурних проектів зумовили те, що практично всі країни, що розвиваються зазнали злету цін та подальшої неспроможності підтримувати валютно–курсову стабільність, що можна бачити з даних табл. 2.1.

З даних табл. 2.1 видно, що у латиноамериканських країнах за 1960–1985 роки темпи економічного зростання суттєво уповільнились, а інфляція зросла, тоді як в країнах Південно–Східної Азії зниження темпів зростання виявилось повільнішим, а інфляція більш помірною. На наш погляд, ці процеси відображають пом'якшення монетарної політики центральних банків у період

створення структурних та інституціональних передумов для економічного зростання.

Таблиця 2.1

Економічне зростання та інфляція у країнах Латинської Америки та Південно–Східної Азії

Країни	Зростання ВВП, %			Інфляція, %		
	1960– 1970	1970– 1980	1980– 1985	1960– 1970	1970– 1980	1980– 1985
Латинська Америка						
Аргентина	4,2	2,2	–1,4	21,7	130,8	342,8
Бразилія	5,4	8,4	1,3	46,1	36,7	147,7
Чилі	4,5	2,4	–ІД	33,2	185,6	19,3
Колумбія	5,1	5,9	1,9	11,9	22	22,5
Мексика	7,2	5,2	0,8	3,6	19,3	62,2
Перу	4,9	3	1,6	1,3	12,1	9,2
У середньому	5,1	5,8	1,1	11,9	30,7	62,2
Південно–Східна Азія						
Індонезія	3,9	7,6	3,5	–	20,5	10,7
Південна Корея	8,6	9,5	7,9	17,4	19,8	6
Малайзія	6,5	7,8	5,5	–0,3	7,5	3,1
Філіппіни	5,1	6,3	0,5	5,8	13,2	19,3
Тайвань	9,8	5,4	6,2	3,5	12,2	3,3
Таїланд	8,4	7,2	5,1	1,8	9,9	3,2
У середньому	7,4	7,7	5,3	3,5	11,5	4,6

Джерело: [49]

Аналіз іноземного досвіду вибору валютно–курсового режиму показав, що країни, що розвиваються часто віддавали перевагу режимам жорсткої прив'язки (традиційна прив'язка зі збереженням центрального банку або валютна рада).

У науковій літературі представлені емпіричні докази відносної ефективності жорстких режимів порівняно з центральним банком [199], а також обґрунтована необхідність не обмежуватись компаративним аналізом монетарних режимів, а залучати до аналізу динаміку широкого спектру макроекономічних показників, у тому числі рівень обтяжливості зовнішнім

боргом [199]. Так, «за період 1971–1993 рр. середні темпи зростання боргу на одну людину в розвинутих країнах склали 2,0 %, в країнах, що розвиваються, з центральним банком – 1,3 %, в країнах, що розвиваються, з альтернативним монетарним режимом (валютна рада, повна доларизація) – 2,7 %. З–поміж указаних країн за аналогічний період хоча б колись мали інфляцію у понад 20 відсотків 26 % перших, 84 % других та 28 % третіх. Аналогічно – інфляцію у понад 100% – 0 %, 35 %, 26 %. Зазнали масштабних девальвацій щодо долара США, відповідно, 63 %, 90 %, 50 %» [170]. Порівнюючи проблеми зовнішньої заборгованості, слід зазначити, що країни Латинської Америки зазнали більш високих рівнів інфляції та повільніших темпів зростання ВВП, порівняно з азійськими країнами і продемонстрували гіршу ситуацію. Аналогічний висновок можна зробити і стосовно країн Африки, де монетарні режими виявилися вкрай нестабільними.

Дані щодо боргового тягаря в країнах третього світу за 1970–1990 роки, наведені у табл. 2.2, засвідчують, що монетарна та боргова нестабільність нерозривно пов'язані між собою.

Таблиця 2.2

Борговий тягар в країнах третього світу у 1970–1990 рр.

Регіон	Зовнішній борг, млрд.дол. США					Обслуговування зовнішнього боргу				
	1970	1975	1980	1985	1990	1970	1975	1980	1985	1990
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Латинська Америка	27,8	68	242,7	289,4	431,1	4,8	12,9	46,1	53,9	41,8
Південно–Східна Азія та басейн	7,8	24,1	88,6	168,7	234,7	1,0	3	13,4	30,4	37,5
Африка південніше Сахари	5,7	14,7	56,2	96,2	173,7	0,5	1,5	6,3	12,4	10,1
Північна Африка та Близький	6,3	17,2	80,1	117,7	141,5	0,9	1,8	10,5	16,2	19,0
Південна Азія	11,04	20,1	38,1	68,1	115,4	0,3	01,03	2,8	5,8	10,3
Всього	59	144,1	505,7	840	1096,	8	20,	79,1	118,7	108,3

Закінчення таблиці 2.2

Регіон	Борг/ВВП					Платежі/Експорт				
Латинська Америка	18,3	15,9	34,8	60,2	40,8	20,6	14,2	36,9	42,7	25,3

Закінчення табл. 2.2

Пд–Сх Азія та басейн Тихого	6,1	4,4	17,1	30,3	26,8	10,8	5	13,6	25,1	14,6
Африка південніше Сахари	13,8	14,6	28,2	53,7	111,1	6,3	5,5	11	30,8	19,1
Північна Африка та Близький	19,5	26,1	53	64,4	93,3	13,7	9,4	20,3	23,8	32,7
Південна Азія	15,4	16,6	17,3	24,7	30,8	18,2	13,3	11,6	22,6	25,2
Всього	13,7	12	27,8	45,6	41,8	15,9	8	21,4	30,4	19,8

Джерело: [49, с. 57–71]

Спроби пристосуватись до системи плаваючих курсів, боргові проблеми та перехід нафтових цін на більш високий рівноважний рівень спричинили глибокі спотворення у макроекономічній політиці більшості країн, що розвиваються. З одного боку, неможливість контролювати інфляцію дуже швидко переростала у гіперінфляцію. З іншого боку, поступова лібералізація міжнародних потоків капіталу породила проблему спроможності даних країн функціонувати в умовах ризиків швидкого відпливу капіталів.

Зазначені макроекономічні дисбаланси зумовили необхідність макроекономічної стабілізації, яка, залежно від стабілізаторів, або «якорів» мала два основних варіанти, – ортодоксальний і гетеродоксальний. Перший спирається на жорсткі обмеження у бюджетній та грошово-кредитній політиці, які розробляються у прив'язці до обсягів грошової маси або до фіксованого валютного курсу національної грошової одиниці. Особливість макроекономічної стабілізації у країнах Латинської Америки полягала у використанні гетеродоксальної стабілізації, тобто модифікованого

ортодоксального варіанту, який супроводжувався заходами з обмеження сукупного попиту, передусім, заморожуванням зарплати і цін. Гетеродоксальний варіант макроекономічної стабілізації був використаний у Польщі, Румунії, Словенії, Чехії, Естонії. На відміну від них, країни колишнього СРСР здебільшого використовували монетарні інструменти стабілізації економіки.

Вибір номінального якоря макроекономічних стабілізаційних програм (чи то валютний курс, чи то грошова маса) суттєво не вплинув на їхню відносну успішність, унаслідок чого кожна з них розглядалась як тимчасова. Це саме стосується того, чи була стабілізація реалізована на основі ортодоксальних чи гетеродоксальних принципів [56]. Поява моделей, в яких ступінь довіри до макростабілізації визначається фактором інтенсивності перенесення споживання на період одразу після її реалізації [165], є додатковим свідченням на користь того, що доларизація виступила засобом раціоналізації розрахунків (деномінація розрахунків у твердій валюті) та хеджування ризиків знецінення заощаджень.

Як слушно зазначає В. Козюк, «буде вірним припущенням, що усвідомлення економічними агентами тимчасового характеру макроекономічної стабілізації (періоду низької і стабільної інфляції) штовхатиме їх не тільки до міжчасової оптимізації споживання, як передбачають такі моделі, але й до пошуку шляхів міжчасової оптимізації володіння грошовим багатством. Нерозвинутість фінансових ринків виступила додатковою передумовою для достатньо вузького портфельного вибору. Відсутність альтернативних способів інвестування та підтримання касових залишків на процентних рахунках спонукала до найпростішої форми хеджування ризиків інфляції. Доступність підтримання доларових запасів широкими верствами населення в силу простоти та технічної зручності продемонструвала те, що доларизація перетворюється на інституціональний феномен – форму економічної поведінки» [60].

Таким чином, використання іноземних валют як засобу розрахунку набуло розвитку у повоєнний період із затвердженням «правил гри» Бреттон-Вудської валютної системи. Пізніше необхідність вчасних розрахунків за зовнішньоторговельними операціями зумовила потребу накопичувати іноземні валюти, що і поклало початок появі іншої форми фінансової доларизації – *доларизації активів*.

Активізація процесів доларизації спочатку у країнах Латинської Америки у 1970-х роках, а пізніше і в інших регіонах спонукала науковців до пошуку шляхів вирішення пов'язаних із цим проблем, а також визначення причин доларизації. Зокрема, згідно з одним із підходів, прагнення підтримання запасів твердої валюти пояснюється різницею у рівнях інфляції. На думку авторів даного підходу, процес доларизації посилюється, починаючи від верхньої межі інфляції, та набуває зворотного напрямку, починаючи від нижньої межі [180].

Як показує аналіз, починаючи від 1970-х років і до кінця 1990-х у країнах Латинської Америки спостерігалася чітка кореляція між усередненими показниками рівнів інфляції та доларизації депозитів. Так, за середнього рівня інфляції 40 % доларизація депозитів становила у середньому 10 % (Бразилія, Венесуела, Гватемала, Колумбія, Мексика, Чилі); 50-відсотковій інфляції відповідав рівень доларизації від 10 до 50 % (Аргентина, Гондурас і Коста-Ріка). У країнах, де рівень інфляції перевищив 100 %, доларизація депозитів сягнула понад 50 % (Болівія, Нікарагуа, Парагвай, Перу, Уругвай).

Оцінки рівня доларизації активів (співвідношення між депозитами в іноземній валюті та показником широких грошей (еквівалент агрегату М2 за методикою МВФ) показує, що країни Латинської Америки мали найгірше становище серед інших регіональних груп у 1980-х роках. Наприклад, за період 1980–1985 роки цей показник для країн Африки склав близько 0 %, для країн Азії – 3 %, Близького Сходу – 11 %, країн ЦСЄ – 0 %, країн Західної Півкулі – 12 %. При цьому, у подальшому спостерігається тенденція до підвищення рівня цього показника для всіх регіональних груп. За 1988–1993 роки співвідношення між депозитами в іноземній валюті та агрегатом широких грошей становило,

відповідно, 2 %, 8 %, 20 %, 17 %, 13 %, а за 1996–2001 роки – 7 %, 11 %, 21 %, 29 %, 23 % [3].

Порівнюючи перебіг макроекономічної стабілізації у країнах, що входили до складу СРСР та країнах Латинської Америки, слід відзначити подібність процесів доларизації, коли зростання рівня інфляції та її коливання мали наслідком тенденцію накопичення економічними суб'єктами і населенням активів у іноземних валютах. Завершення макроекономічної стабілізації наприкінці минулого століття відбулося паралельно із формуванням певного рівня доларизації депозитів. Зокрема, частка депозитів в іноземній валюті до загального обсягу депозитів становила: в Естонії – 36,0 %, Латвії – 45,0 %, Литві – 42,8 % Білорусі – 64,8 %, Молдові – 44,8 %, Росії – 33,8 %, Україні – 32,6 %, Вірменії – 81,1 %, Азербайджані – 85,4 %, Грузії – 89,6 %, Казахстані – 60,5 %, Киргизія – 63,9 %, Таджикистані – 72,8 %, Туркменістані – 57,8 %, Узбекистані – 37,6 % [179].

Ми погоджуємось із думкою В. Козюка, який відзначає велику кількість досліджень, які доводять, що рівень інфляції в даних країнах на початках ринкової трансформації цілковито обумовлений монетарними факторами. Приклад країн Центрально–Східної Європи, а особливо колишнього СРСР, засвідчив, що зростання рівня доларизації є наслідком неефективної макроекономічної політики. Для більшості з них на початках процесу ринкової трансформації був властивий значний бюджетний дефіцит, який покривався з емісійних джерел, швидке та нестабільне зростання грошової пропозиції, відносна чіткість в пріоритеті контролю за поведінкою валютного курсу та інфляції [60].

Зіставляючи результати аналізу розвитку процесів доларизації у різних країнах, варто відзначити, що монетарна політика і доларизація взаємопов'язані між собою. Зростання грошової маси веде до зростання інфляції, що ускладнює перебіг процесу макроекономічної стабілізації і розтягує його у часі, спонукаючи до переведення заощаджень у національній валюті в іноземні валютні активи.

Досвід багатьох країн засвідчує, що бюджетний дефіцит та/або нарощування державного боргу також є потужними рушіями процесів доларизації, оскільки супроводжуються використанням емісійного шляху фінансування, що реалізується через збільшення грошової пропозиції. Отже, втрата довіри до національних грошей з боку економічних суб'єктів і населення є закономірним наслідком слабкої монетарної політики і, водночас, передумовою доларизації.

Неможливість реалізації однозначно антициклічної фіскальної політики країнами з ринками, що виникають, (їхні бюджетні дефіцити знаходяться у додатній кореляції із ВВП, а не навпаки, як у випадку розвинутих країн) демонструє, що із очікуваними бюджетними дефіцитами пов'язується макроекономічна нестабільність [60, с. 59–70]. Боргові кризи та зростання рівня інфляції одразу після них є свідченням того, як реагують інфляція і валютний курс на проблеми із зобов'язаннями уряду. Досвід дефолтів також вказує на те, що із ним пов'язується макроекономічна нестабільність, зокрема у зв'язку з тим, що обмеження виходу на зовнішні ринки обмежує можливості для фінансування бюджетних дефіцитів з неемісійних джерел [197, с. 53–58.]. Отже, досвід гіперінфляції практично усіх країн з ринками, що виникають, і особливо постсоціалістичних, є вагомою причиною для хеджування ризиків знецінення заощаджень шляхом використання міжнародних валют, у тому числі у фінансовому секторі економіки. При цьому, доларизація активів і валютне заміщення можуть існувати паралельно, скорочуючи можливості проведення автономної монетарної політики, роблячи її залежною від потоків іноземної валюти. Можливості центрального банку з передачі бажаних імпульсів за допомогою процентної ставки обмежені щодо фінансових контрактів, номінованих в іноземній валюті. Нарешті, фінансова доларизація скорочує можливості контролю центрального банку над процесом мультиплікації грошової бази і формування широкої грошової маси, який більшою мірою носить ендогенний характер. Поряд з цим, фінансова доларизація може впливати і на суміжні сфери політики - фіскальну політику, пруденційне

регулювання та ін. Вона може призводити до нестачі доходів бюджету або ж до надлишкових бюджетних витрат, у разі номінування їх у іноземній валюті (при зміні обмінного курсу). З точки зору пруденційного регулювання, фінансова доларизація може призводити до уразливості фінансового сектора, який приймає на себе надмірний рівень кредитного ризику, обумовленого валютним ризиком, і ризику ліквідності. Таким чином, фінансова доларизація зачіпає цілий ряд сфер національної економіки та знижує ефективність макроекономічної та інституційної політики.

Водночас, як засвідчує досвід таких країн, як Польща, Латвія, Литва, фінансова доларизація є чутливою до режиму монетарної політики: її рівень знижується після переходу до режиму таргетування інфляції, але є відносно сталим за умов підтримки режимів жорсткої прив'язки обмінного курсу.

Аналізуючи причини виникнення фінансової доларизації, варто зауважити, що, на погляд автора, вони не є ідентичними до причин доларизації реальної сфери економіки або до причин появи такого явища, як заміщення валют. Нестабільність сфери грошового обігу, що виявляється у зростанні інфляції, та нестабільність національної грошової одиниці, проявом якої є посилення волатильності валютного курсу та його девальвація, навряд чи можна визнати єдиними чинниками доларизації. На підтвердження цієї думки можна навести низку аргументів. Так, зростання інфляції дійсно формує негативні настрої економічних суб'єктів і у випадку невизначеності перспектив тривалої девальвації національної валюти рівень доларизації депозитів мав би знижуватися. Крім того, «поправка» на інфляцію закладається у процентні виплати за фінансовими контрактами, отже позитивна динаміка реальних процентних ставок за умов фінансової доларизації практично нівелює вплив зростання інфляції. Але, як показує досвід багатьох країн з доларизованою економікою, фінансова доларизація має місце і за умов спадних темпів інфляції. Це унеможливорює пояснення причин фінансової доларизації лише адаптацією поведінки економічних суб'єктів.

Наведені вище положення дають змогу зробити низку висновків щодо причин і чинників фінансової доларизації. Зокрема, доларизацію активів варто розглядати як «зворотний бік» доларизації банківських пасивів, що обґрунтовується засадами теорії загальноекономічної рівноваги стосовно фінансового ринку і його кредитного та депозитного сегментів у розрізі їхньої валютної структури. Звідси, можна визначити низку чинників такої рівноваги, спираючись також і на відомі наукові праці. Першим чинником слід визнати прагнення мінімізувати нестабільність прибутковості, що має у своїй основі припущення про консервативних інвесторів з їх несхильністю до ризику. Дане припущення означає віддання стратегічних переваг вибору стабільним валютам з боку інвесторів. Таким чином, валютна структура рівноважного кредитного ринку, учасниками якого є переважно консервативні інвестори, складатиметься з валютних активів з мінімальною дисперсією доходності. Цей підхід знайшов відображення у праці Айза (2005), який довів, що саме така валютна структура кредитного ринку забезпечує адекватну трансмісію від зниження курсу національної валюти до інфляції. Таким чином, рівень фінансової доларизації залежить не стільки від власне рівня девальвації, скільки від очікувань необхідності останньої.

Іншим чинником доларизації активів слід визнати схильність банків до мінімізації кредитних ризиків, що спонукає банки до вибору валют з відсутністю перспективи дефолту. У цьому випадку можуть мати місце дві ситуації, що провокують відмову позичальників від сплати платежів з обслуговування кредитів. Передусім, це – ситуація, добре відома вітчизняним позичальникам і банкам, коли дохід позичальника деномінований у вітчизняній валюті, а кредит – у іноземній, отже має місце незбалансованість активів і пасивів. За цих умов різка девальвація національної валюти зумовлює неспроможність виплати позичальниками кредитів у іноземній валюті. Друга ситуація пов'язана із скороченням виробництва, втратою позичальниками цінової конкурентоспроможності через відсутність навіть незначної девальвації національної грошової одиниці, погіршенням фінансового стану, що унеможлиблює вчасне і повне обслуговування банківських кредитів. Таким чином, банки можуть опинитися перед двома типами ризиків дефолту з боку позичальників: кредитним ризиком, пов'язаним з девальвацією і так званим

балансовим ефектом; кредитним ризиком, пов'язаним із відсутністю девальвації і скороченням виробництва.

Передбачається також, що банки сповна беруть на себе кредитний ризик, що стимулює до заходів з його мінімізації. При цьому, вибір заходів є альтернативним: це – рівновага за умов або високого або низького рівнів доларизації. Очевидно, вибір банківського менеджменту буде зроблено на користь такої ситуації, коли валютний ризик, пов'язаний із високим рівнем доларизації, не перевищуватиме кредитного ризику, який матиме місце за умов низького рівня доларизації.

Зауважимо, що описані вище чинники виникають за умов недосконалості регулювання монетарною сферою, неефективної монетарної політики, що є потужними рушіями формування негативних настроїв на фінансових ринках і пристосування економічних суб'єктів до несприятливих умов ведення господарської діяльності. Узагальнюючи низку теоретичних праць у цій сфері, можна визначити основні недоліки монетарної політики, що збільшують рівень доларизації активів і пасивів: брак довіри економічних суб'єктів до національної грошової одиниці; переоціненість валютного курсу національної грошової одиниці; «страх плавання» валютного курсу. Таким чином, саме підвищення ефективності монетарної політики має бути покладено в основу регуляторного впливу на рівень фінансової доларизації. Ключовими аспектами регулювання є: підвищення довіри до національної валюти і банківської системи; підвищення ступеня гнучкості системи курсоутворення.

Гнучкість обмінного курсу, порівняно із різницею процентних ставок, є дієвішим аспектом монетарної політики з погляду його впливу на формування валютних портфелів, оскільки підвищення гнучкий валютний курс національної грошової одиниці робить нестабільною норму дохідності активів в іноземній валюті, що може істотно змінити структуру оптимального валютного портфеля на користь національної валюти.

Як показав аналіз актуальних наукових праць з дослідження проблематики фінансової доларизації, останню можна розглядати з позицій моделей економічної рівноваги, яка є сукупним результатом формування кредиторамі і позичальниками валютних портфелів на основі вибору ними тих чи інших валют. У площині банківських депозитів є цілком очевидним, що, по-перше, у цьому

процесі відбувається оцінка агрегованої реальної процентної ставки за депозитами в обраних валютах, а по-друге, є цілком доречним припущення, що депозити у різних валютах призначені для максимального зменшення коливань агрегованої реальної процентної ставки валютного портфеля. Таким чином, у контексті теми нашого дослідження наслідком формування оптимального валютного портфеля (з мінімальною дисперсією процентних ставок) є встановлення відповідного рівня доларизації депозитів, який можна обчислити як частку депозитів, у даному портфелі, виражену у доларах.

Звідси випливає, що посилення волатильності норми дохідності активів у іноземній валюті є несприятливим чинником для інвестора, не схильного до ризику, і привертатиме увагу останнього до національної валюти як складника депозитного та кредитного портфелів. Отже, перехід до режиму таргетування інфляції, що передбачає відмову від фіксації валютного курсу, має відіграти вагомую роль у підвищенні ефективності кредитної діяльності банківської системи.

2.2. Передумови доларизації вітчизняної банківської системи

Розвиток процесів доларизації в Україні бере початок ще з кінця 1980-х років – періоду, який характеризувався наростанням макроекономічної нестабільності, формуванням маси знецінених грошей (так званого «грошового навісу»), дисбалансом попиту і споживання. У масштабах світової економіки ознакою 1980-х років стало пожвавлення міжнародного руху факторів виробництва завдяки лібералізації зовнішньоекономічної політики, сфери міжнародної економіки і фінансів. У руслі цих тенденцій в Україні також розпочалося пом'якшення жорстких обмежень на здійснення валютних і зовнішньоторговельних операцій.

З набуттям незалежності і впровадженням власної валюти перед Україною постала проблема забезпечення конвертованості гривні. Згідно із статутом МВФ, конвертованою стає валюта країни-члена МВФ після її

приєднання до ст. VIII Угоди про МВФ (пункти 2, 3, 4), яка визначає обов'язок країни щодо скасування обмежень на використання своєї валюти або валюти інших членів Фонду для поточних платежів; зобов'язання викуповувати у країн-членів Фонду залишки коштів у своїй валюті, якщо вони утворилися в результаті платежів за поточними операціями. Офіційно про приєднання України до ст. VIII Статуту МВФ Рада директорів Фонду оголосила 8 травня 1997 р. Практично з цього часу відбулося міжнародне визнання гривні валютою з поточною конвертованістю [118].

Варто зауважити, що перехід до конвертованості валюти є кроком, що здатний тим чи іншим чином впливати на доларизацію: по-перше, стимулювати її у разі впровадження внутрішньої конвертованості в умовах нестабільного макроекономічного середовища; по-друге, стимулювати зростання зовнішнього боргу і через нього – доларизацію у разі передчасного впровадження зовнішньої конвертованості.

Як показав проведений аналіз розвитку фінансової доларизації у перехідних і нових ринкових економіках (п.2.1), цей процес характеризується низкою спільних передумов: уповільненим формуванням національних грошових систем, включаючи національні грошові одиниці і створення центральних банків, відсутністю належного досвіду контролю і регулювання валютної сфери, нестабільними показниками безробіття і виробництва, проблемою «подвійного дефіциту», тобто дефіциту бюджету і дефіциту поточного платіжного балансу. Все це у сукупності зумовило необхідність забезпечення економічних суб'єктів і населення від знецінення грошових залишків у національній валюті і спонукало їх до використання іноземних валют (здебільшого долара США) у якості засобу заощадження.

В Україні зазначені особливості формування передумов доларизації у перехідних і нових ринкових економіках мали свою специфіку, передусім, щодо їх тривалості і масштабів. Зокрема, відлік початку макроекономічної стабілізації ведеться з 1995 року; порівняно з іншими країнами колишнього СРСР, найпізніше – у 1996 році було впроваджено гривню; фінансування

дефіциту бюджету здійснювалося найбільш хибним – емісійним шляхом впритул до 1997 року, ситуація подвійного дефіциту почала вирівнюватися з кінця 1999 року з переходом економіки до економічного зростання. На окрему увагу заслуговує інфляційний фактор доларизації економіки України, динаміка якого стала закономірним наслідком макроекономічної ситуації у незрілій трансформаційній системі. Дані порівняльного аналізу інфляції у постсоціалістичних країнах у 1990-х роках представлені у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Інфляція у постсоціалістичних країнах у 1990–х рр.

Країна	Найвищий рівень інфляції, %%	Рік найвищої інфляції	Нагромаджена інфляція за період гіперінфляції (річна інфляція понад 100%)	Кількість років, у які інфляція перевищувала 100% на рік
1	2	3	4	5
Болгарія	578,6	1997	1011,3	3
Хорватія	1120,5	1993	2057,5	2
Чехія	18,8	1993	–	–
Естонія	942,2	1992	942,2	1
Угорщина	28,3	1995	–	–
Латвія	958,2	1992	958,2	1
Литва	1162,5	1992	1351,3	2
Македонія	1935	1992	2176,8	2
Польща	44,5	1992	–	–
Румунія	295,5	1993	646,3	3
Словаччина	25	1993	–	–
Словенія	88,2	1992	–	–
Вірменія	10896,1	1993	14021,8	3
Азербайджан	1788	1994	3081,8	2
Білорусь	1994	1993	6294	7
Казахстан	2962,8	1992	6292,2	3
Киргизія	1257	1992	2023,9	2
Молдова	2198,4	1992	3150,4	3
Росія	2321,6	1992	3497,3	4
Таджикистан	7343,7	1993	9640,4	3
Туркменістан	13828,5	1994	15535,9	3
Україна	10156,0	1993	12738,5	4
Узбекистан	1281,4	1994	3193,1	4

Джерело: обчислено і складено автором на основі даних МВФ

Згідно з даними табл. 2.3, Україна посідала третє після Туркменістану і Вірменії місце за найвищим рівнем інфляції (13828,5 %; 10896,1 %; 10156,0 %),

відповідно. Аналогічною є позиція України і за показником нагромадженої інфляції. Зазначена динаміка інфляційних процесів є свідченням глибоких структурних спотворень економічного і грошового механізму, відсутності радикального реформування економіки. Крім того, відіграла негативну роль і притаманна всім пострадянським та східноєвропейським країнам «лібералізація цін», проведена у період дефіциту споживчих товарів, яка спровокувала вибухове прискорення інфляції. Впродовж наступних 2-3 років в Україні, на відміну від Польщі та країн Балтії, не відбулося зниження темпів інфляції.

Ключова причина такого становища, на думку автора, в тому, що відбулося формування надмірного обсягу пропозиції грошей внаслідок відсутності системного характеру регулюючих заходів, коли цінова лібералізація час від часу замінялася на політику рестрикції, зберігалися необґрунтовано високі стандарти соціальної політики в умовах стискання обсягу виробництва і посилення податкового тиску.

Згідно з даними Державної служби статистики, дефіцит бюджету України у 1992 році не тільки суттєво перевищив припустимі 3 % і склав 12,2 % від ВВП, але і був покритий з емісійних джерел у зв'язку з обмеженим доступом до міжнародних ринків капіталу. Це стало поштовхом до вибухового сплеску інфляції, яка сягнула 2000 %.

Наступного 1993 року, незважаючи на слабке покращення бюджетного дефіциту, зростання цін становило 10 000 % за рік, що вивело Україну у лідери з-поміж економік, що перебувають у мирному стані. Вагому роль у цьому негативному процесі відіграла відсутність доступу суб'єктів вітчизняної економіки до ресурсів зовнішніх фінансових ринків, зумовлена, з одного боку, кризовим станом економіки внаслідок руйнації всієї системи економічних зв'язків країн колишнього СРСР, а, з іншого боку, внаслідок відсутності сформованого міжнародного авторитету нової суверенної держави.

Падіння виробництва і вихід інфляції за межі керованості зумовили реалізацію політики обмеження сукупного попиту в країні, що дало змогу вже у 1995 році знизити рівень інфляції до двозначної цифри. Проте, у 2004 році, крім падіння рівня особистих доходів населення, на понад 20 % знизився і рівень

ВВП. Реалізація жорсткої економічної рестрикції уможливила істотне зниження інфляції і введення національної грошової одиниці – гривні у серпні 1996 року, яка замінила собою купоно-карбованці (перехідну валюту, що існувала з 1992 року замість радянського рубля). Одна гривня обмінювалась у співвідношенні 1:100 тисяч купоно-карбованців.

Однією із відзначних рис макроекономічної ситуації 1990-х років був високий дефіцит бюджету, що було потужним чинником інфляційних очікувань. Позитивно вплинуло на це введення нової грошової одиниці і прив'язка гривні к долару США на рівні приблизно 1,8 грн за 1 долар. У 1997 році було рівня середніх цін, що вимірювався вже однозначним числом. Було припинено практику емісійного фінансування дефіциту бюджету з переходом на такий інструмент фінансування, як короткострокові (терміном до одного року) внутрішні позики. Завдяки стабілізації економіки і переходу до економічного зростання, підтримці стабільності обмінного курсу річне зростання індексу середніх цін у липні 1998 року становило 6,7 %. Все це дозволило залучити значні обсяги внутрішнього і зовнішнього фінансування. Проте Азіатська валютна криза 1997-1998 років зупинила поступальний розвиток української економіки, зумовила кризу заборгованості і спричинила активізацію процесів виведення капіталів за межі України, у тому числі капіталів іноземних інвесторів. Девальвація гривні, яка стала результатом кризових процесів, спричинила новий сплеск інфляції, рівень якої, починаючи з кінця 1998 року до 2001 року залишався в діапазоні 20%-30%. Після цього зниження темпів інфляції в Україні відбулося за рахунок помітного урізання дефіциту бюджету у 1999-2000 роках та встановленню стабільного курсового співвідношення гривні к долару на рівні 5,4 грн. за 1 долар, починаючи з 2000 року. Таким чином, макроекономічний розвиток показав, що причини проблем розвитку вітчизняної економіки криються не в інфляції, але у неадекватній макроекономічній політиці, яка створила в Україні передумови для розвитку валютного заміщення.

Слід зауважити, що, починаючи з 2003 року, на зовнішніх товарних ринках склалася сприятлива для України ситуація внаслідок зростання світових цін на ключову групу товарів українського експорту – продукцію металургійної промисловості, частка якої становить 30-35 % сумарних доходів від експорту України. Це забезпечило значні надходження експортної виручки в країну і,

відповідно, швидке нарощування офіційних міжнародних резервних активів завдяки зростанню позитивного сальдо поточного рахунку платіжного балансу, а також збільшення готівки в обігу. Погіршення сальдо поточного рахунку, що сталося у 2005 році, було компенсовано суттєвим припливом капіталу після Помаранчевої революції, що дало змогу забезпечити підтримку фіксованого валютного курсу гривні к долару.

2005 рік позначився суттєвим зростанням номінальних доходів населення, яка становило 45 %, що стало каталізатором зростання споживчих цін. З 2005 по 2008 роки відбувалося потужне розширення банківського кредитування населення – щорічно удвічі. Сукупність цих обставин зумовила кумулятивне зростання споживчого попиту в країні, який не задовольнявся ані внутрішньою пропозицією, ані імпортованими товарами. Отже, зростання цін стало неминучим наслідком внутрішніх економічних процесів, коли приватне споживання зростало приблизно на 10 % щорічно впродовж 2002-2008 років. У травні 2008 року річна інфляція в Україні сягнула 30 % разом із похваленням світових товарних ринків. У цей час відбулося також розширення банківського кредитування населення в іноземних валютах, що заклало величезні ризики дисбалансу активів і пасивів, деномінованих у різних валютах.

Вплив світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 років на економіку України призвів до того, що ВВП скоротився на 14,8 %, середньозважений річний обмінний курс виріс з 5,27 грн за 1 долар США у 2008 році до 7,79 грн у 2009 році, і тимчасово перетинав позначку в 10 грн за 1 долар США на піку кризи. Рівень інфляції при цьому скоротився з 25,3 % у 2008 році до 16 % у 2009 році і 9,4 % у 2010 році у середньорічному вимірі [53]. Курс гривні к долару у 2010 році стабілізувався, рівень інфляції уповільнився до однозначного числа, розпочалося економічне зростання.

Необхідно приділити увагу і такому макроекономічному дисбалансу, як взаємна неадекватність рівнів споживання і економічного зростання. Так, незважаючи на приблизно однакове скорочення цих показників у роки кризи, післякризове їх відновлення відбувалося різними темпами. Зокрема, зростання реального ВВП відбувалося повільніше: рівень обсягу споживання (у постійних цінах) перевищив показник 2008 року вже у 2011 році, тоді як ВВП залишався

нижчим, від докризового рівня. Черговий спад економіки, який триває дотепер, розпочався з другої половини 2012 року. Проте зусилля уряду щодо його подолання не можна визнати ефективними, оскільки вони були зосереджені на стимулюванні приватного споживання в умовах фіксації курсу гривні к долару. Це спричинило різноспрямований тиск на ціни: стимулюючий до зростання з боку споживання та рестрикційний з боку падіння ділової активності. Зростання цін за 2012-2013 роки становило лише 3 %, тоді як упродовж 2001-2011 років середньорічний темп інфляції становив 10,3 %.

Економічна рецесія послабила спроможність Національного банку України підтримувати стабільність номінального валютного курсу, оскільки темпи витрачання офіційних міжнародних резервів перевищили темпи їх нарощування. Різне знецінення гривні наприкінці 2014 року стало основним чинником зростання інфляції, яке становило 24,9 % проти 2013 року.

Таким чином, підводячи підсумок, слід зазначити, що, на думку автора, основними чинниками інфляції в Україні були:

- високий дефіцит Державного бюджету і нерациональна емійсійна політика в умовах економічної кризи 1990-х років;
- взаємна невідповідність рівнів споживання і продуктивності у 2000-х роках, а також підтримка прив'язки гривні к долару і фіксація їх курсового співвідношення шляхом проведення нестерилізованих валютних інтервенцій;
- високий ступінь відкритості української економіки, що спричинило її вразливість до зовнішніх шоків (падіння світових цін на ключові позиції вітчизняного експорту, валютні кризи, залежність від постачання енергоносіїв ззовні) і, як наслідок, призвело до хвиль інфляції після падіння курсу гривні у 1998, 2008 і 2014 роках.

Таким чином, розвиток процесу валютного заміщення в Україні став закономірним наслідком макроекономічної ситуації. Проте, як засвідчує досвід інших постсоціалістичних країн, зниження рівня інфляції і ринкове реформування економіки не виявилися однозначними чинниками зниження рівня доларизації. Натомість, валютне заміщення становило основу для розвитку доларизації в інших формах. Зокрема, цілком логічним є розвиток

доларизації активів в умовах суттєвого скорочення темпів інфляції і переходу до економічного зростання. Своєю чергою, доларизація активів згодом привела до розвитку доларизації пасивів.

Аналізуючи валютно-курсові аспекти грошово-кредитної політики у контексті їх впливу на доларизацію, варто зазначити, що підходи постсоціалістичних країн у цій царині не були ідентичними. Так, зокрема, Болгарія та країни Балтії застосовували зниження номінального обмінного курсу національних валют для збереження зовнішньої конкурентоспроможності в умовах інфляційної інерції [62]. У Польщі було обрано режим повзучої прив'язки з похилим коридором; у Словенії – таргетування грошової маси одночасно із заходами щодо попередження ревальвації реального обмінного курсу. Суттєвим стимулом до уникнення ризику знецінення заощаджень шляхом доларизації стала Азіатська валютно-фінансова криза 1997 року та її наслідки, які зумовили вразливість національних валютних систем.

Загалом більшість країн колишнього соціалістичного укладу досягли успіху у подоланні інфляції. Найбільш успішними були країни-нові члени ЄС, оскільки стратегія вступу передбачає досягнення ряду макроекономічних критеріїв конвергенції, в тому числі цінової стабільності. Проте, на відміну від цих країн, українська економіка йде шляхом зростання рівня доларизації, що спостерігається і у період після виходу з гіперінфляції. У табл. 2.4 наведено дані щодо рівнів інфляції у постсоціалістичних країнах за 2001-2010 роки.

Зауважимо, що країни Центральної та Східної Європи (див. табл.2.4) можна згрупувати в аналітичних цілях. По-перше, варто виокремити країни, що характеризуються відсутністю структурних реформ і сировинною спрямованістю експорту. Це – Казахстан, Росія, Україна, які зазнали прискорення інфляції внаслідок запобігання різкому коригуванню номінального валютного курсу, що прискорило динаміку внутрішнього попиту.

По-друге, це – Естонія, Латвія, Литва, де прискорення інфляції пов'язано із підтримкою фіксованих курсів, завдяки перегріву фінансового сектора та внутрішнього споживання внаслідок припливу капіталів (країни Балтії).

По-третє, це – Словенія, Словаччина, Польща, Угорщина, які не спромоглися протистояти глобальному зростанню цін на первинні ресурси, зокрема на продукти харчування та енергоносії, і відчували істотний тиск з боку припливу капіталів.

Таблиця 2.4

Інфляція в постсоціалістичних країнах у 2001–2010 рр.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Албанія	2,8	5,4	3	3	2,4	2,4	2,5	3,4	2,2	3,4
Болгарія	4,8	5,8	2,6	4,2	5	7,3	8,2	12	2,5	2,2
Хорватія	2,4	2,2	2	3,5	3,3	3,2	2,3	6,1	2,4	1,9
Чехія	4,1	1,8	0,6	3,5	1,8	2,5	2,9	6,3	1	1,5
Естонія	4,2	3,6	1,7	2	4,1	4,4	6	10,4	-0,1	2,9
Угорщина	6,7	5,3	4,7	5,5	3,6	3,9	7,6	6,1	4,2	4,9
Латвія	зд	1,9	3	3	6,7	6,5	9	15,3	3,3	-1,2
Литва	2	0,3	0	2,5	2,7	3,8	5,2	11	4,4	1,2
Македонія	3,7	2,4	2,5	3	0,5	3,2	2	8,4	-0,8	1,5
Польща	3,7	1,9	0,8	2,2	2,1	1	2,2	4,2	3,5	2,6
Румунія	30,3	22,5	15,1	12	9	6,6	4,3	7,8	5,6	6,1
Словаччина	6,6	3,3	8,5	8,1	2,8	4,4	2,4	3,9	0,9	0,7
Словенія	7	7,5	5,9	5	-	-	-	5,7	0,9	1,8
Вірменія	3	1,1	2,2	3	0,6	2,9	3,7	9	3,5	8,2
Азербайджан	1,5	2,8	2,7	2,5	9,7	8,4	16,6	20,8	1,5	5,7
Білорусь	46,2	42,6	29	24,1	10,3	7	8,1	14,8	13	7,7
Грузія	3,4	5,6	4,4	5	8,3	9,2	8,5	10	1,7	7,1
Казахстан	6,4	5,9	6,4	5,9	7,6	8,6	8,6	17,1	7,4	7,4
Киргизстан	3,7	2	3,3	3,8	4,3	5,6	7	24,5	6,8	7,8
Молдова	6,4	5,3	8,1	4,5	11,9	12,7	11,2	12,7	0	7,4
Росія	18,6	16	14,4	12,9	12,7	9,7	8,1	14,1	11,7	6,9
Таджикистан	12,7	12,2	14,5	5	10	9,9	12,6	20,4	6,5	6,5
Туркменістан	12,2	8,8	5,5	5,9	10,7	8,2	6,5	14,5	-2,7	4,4
Україна	6,1	0,8	8	12	13,5	9	11,5	25,9	15,9	9,4
Узбекистан	26,4	38,7	21,9	20,7	10	14,2	12,2	12,7	14,1	9,4

Джерело: складено автором на основі узагальнення даних [153, 154, 155]

З табл.2.4 можна бачити, що в Україні на початку 2000-х років рівень інфляції був високим, а з 2003 р. його зростання прискорилося. Отже, наведена динаміка засвідчує, що, починаючи з 2003 р., спостерігається чітка тенденція до зростання інфляції.

Як уже зазначалося вище, в Україні, як і в інших постсоціалістичних країнах, розпочалися процеси валютного заміщення, коли іноземна валюта використовувалася для переведення цін, розрахунків та платежів в доларовий еквівалент. Проте, ці процеси були доволі повільними у зв'язку з валютними обмеженнями. Н. Атамась вважає, що показник валютних заощаджень не випадково домінував у грошово–кредитній та банківській статистиці НБУ до 1997 р., тоді як уже з 1998 р. його місце зайняв показник депозитів у національній та іноземній валюті [3]. Основу формування депозитної бази в іноземній валюті становили валютні кошти, накопичені на початках 1990-х років.

Враховуючи існуючі методичні підходи до оцінки рівня доларизації економіки та її окремих сегментів (див. пп.1.3), видається доречним аналіз макроекономічних передумов доларизації економіки України з виокремленням таких основних аспектів: доларизація грошової маси; доларизація депозитів; доларизація кредитів; динаміка зовнішнього боргу приватного сектора. В сукупності це дає змогу виокремити основні предметні області досліджень причин доларизації: висока і нестабільна інфляція, сталість валютного курсу, нерозвинутість фінансового ринку.

Вибір валюти для використання у тій чи іншій функції грошей детермінується їх якістю. Віддання переваги іноземній валюті, тобто доларизація у кінцевому підсумку віддзеркалює структуру фінансових операцій з погляду їх строковості. Іншими словами, частка грошової маси в іноземній валюті є показником, що розкриває вплив доларизації не лише на формування грошової пропозиції, але і на економіку в цілому. Отже, можна погодитись, що «показник доларизації грошової маси, виражений часткою грошової маси МЗ в іноземній валюті в структурі грошової маси МЗ, не є тотожний показнику доларизації депозитів. Він покликаний відображати загальний макроекономічний монетарний ефект від того, як на структурному рівні грошова пропозиція забезпечується завдяки перебуванню в обігу доларизованої

готівки та доларизованих активів» [3]. Рис. 2.1. демонструє динаміку цього показника в економіці України.

Рис. 2.1. Частка грошової маси МЗ в іноземній валюті в структурі грошової маси МЗ, %

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [95]

Зміна показника доларизації, обчисленого як частка грошової маси в іноземній валюті в структурі грошової маси МЗ за 2001-2015 роки, дає змогу відзначити такі найсуттєвіші особливості його динаміки, пов'язані із ключовими макроекономічними подіями:

– загальний тренд зміни даного показника доларизації – висхідний, прогнозоване його значення у 2015 році перевищує як початковий рівень 1992 року, так і пікове його значення 1994 року;

– динаміка показника з 1992 р. до 1994 р. з великим ступенем ймовірності відображає вплив гіперінфляції на формування складової грошової маси в іноземній валюті, оскільки у наступному періоді зниження інфляції (впритул до 1997 року) спостерігається стрімке зниження даного показника доларизації;

– азіатська валютна криза 1997-1998 вочевидь зумовила зростання підвищення аналізованого показника доларизації та його зниження з 1999 по 2001 роки, яке уповільнювалося через м'яку девальвацію гривні;

Варто зазначити, що, зважаючи на відносну сталість валютного курсу гривні (за винятком 2008-2015 років, які позначилися впливом світової валютно-фінансової кризи і кризи внутрішньої – економічної, політичної, фінансової), висхідний тренд розвитку доларизації грошової маси є агрегованим результатом зміни темпів і рівня інфляції, а також змін у відданні переваг іноземній чи національній валюті з боку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності і населення.

Викладені вище висновки графічно підтверджуються динамікою інфляції та доларизації грошової маси на рис.2.2 за 2006–2015 роки. Так, упродовж 1996-2008 років спостерігається достатньо чітко виражена кореляція інфляції та доларизації. Ослаблення кореляційного зв'язку у 2009-2013 роках, на наш погляд, демонструє залежність доларизації від інших макроекономічних показників (зростання зовнішнього і внутрішнього державного боргу, безробіття, погіршення життєвого рівня населення, політична нестабільність тощо) і настроїв держателів доларових авуарів.

Аналіз динаміки валютного курсу і доларизації грошової маси, представлених на рис.2.3, показує, що в окремі періоди (1996-1998, 2001-2008, 2013-2015 роки) пряма залежність між зниженням валютного курсу гривні і зростанням рівня доларизації грошової маси не дотримується, що засвідчує комплексну природу рушійних сил девальвації, а отже і некоректність намагань пояснити зростання масштабів використання іноземної валюти тільки валютно-курсовою політикою.

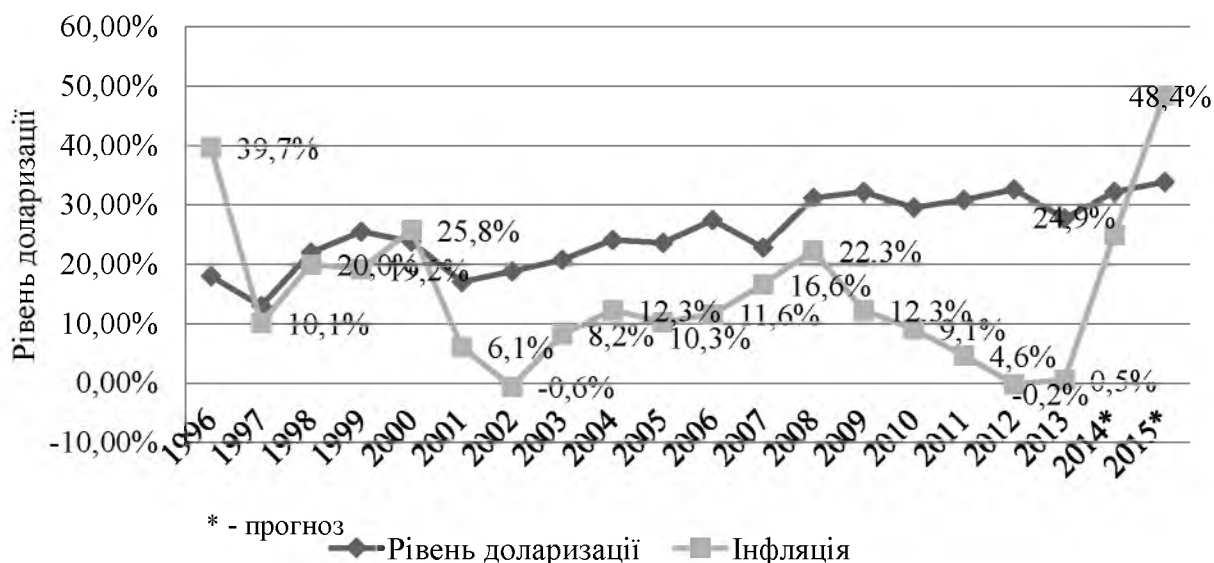

Рис. 2.2. Інфляція та доларизація грошової маси за 1996–2015 рр.

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [53]

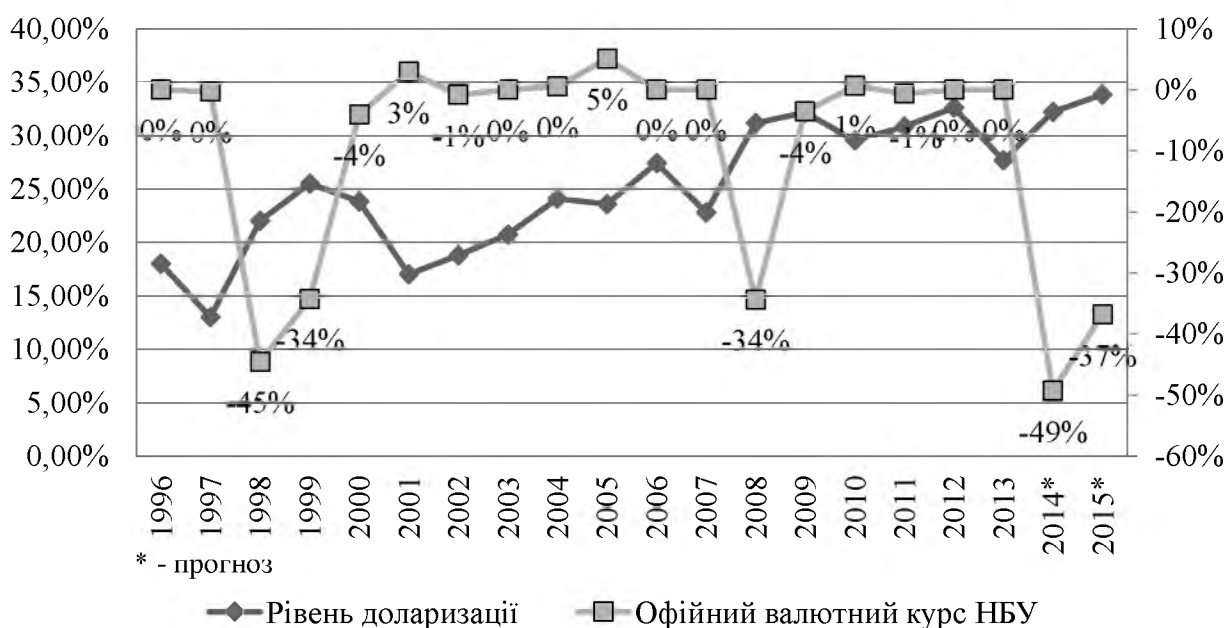

Рис. 2.3. Динаміка валютного курсу та доларизація грошової маси МЗ за 1996–2015 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ [98]

Разом з цим, спираючись на обидва графіки, можна стверджувати, що інфляція порівняно з коливаннями валютного курсу є більш впливовим

чинником динаміки доларизації грошової маси. Отже, зростання темпів і рівня інфляції та недосконалість регулювання грошового обігу значною мірою зумовили підвищення рівня доларизації грошової пропозиції. Для економічних суб'єктів і населення некерованість інфляційних процесів слугує сигналом до активізації використання іноземних валют, хоча при цьому в економіці можуть мати місце зростання номінальної заробітної плати та інших доходів та/або незначні коливання валютного курсу.

Наступним кроком аналізу є інший показник доларизації – доларизація депозитів у вітчизняній банківській системі, динаміка якої представлена на рис.2.4.

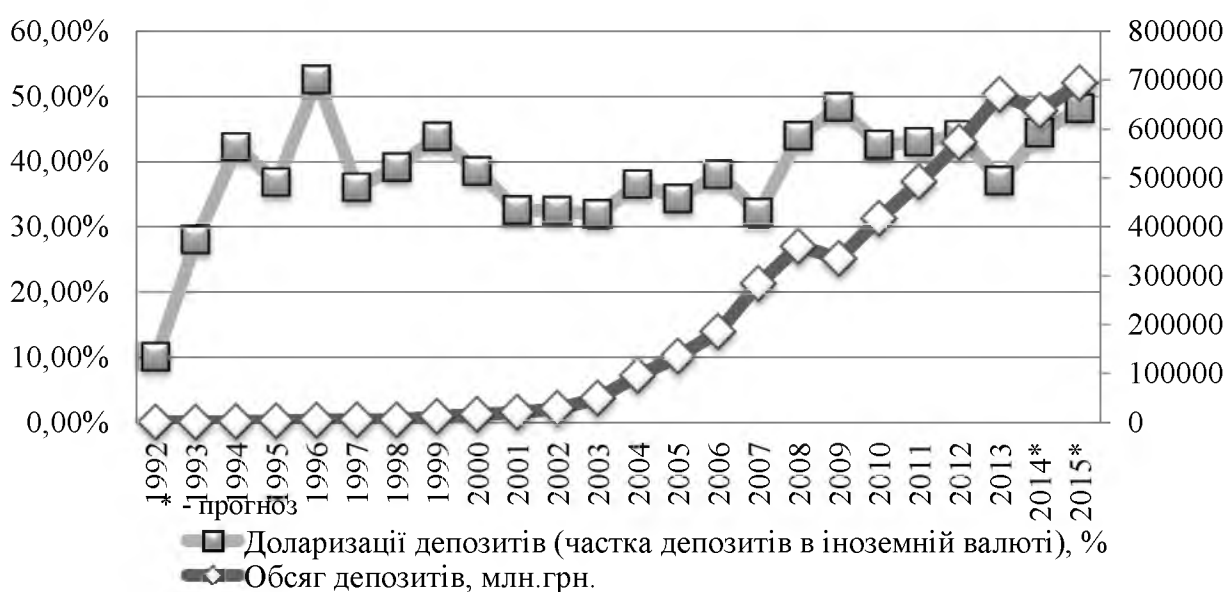

Рис. 2.4. Динаміка депозитів у банківській системі України та їх доларизація за 1992–2015 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ [35].

З рис. 2.4 видно, що період гіперінфляції негативно вплинув на схильність економічних суб'єктів до зберігання коштів на банківських депозитних рахунках, що графічно виглядає, як практично незмінний обсяг депозитів упродовж десяти років – з 1992 по 2002 роки. Реформування ключових складових економіки – бюджетної системи і енергоринку, а також

успішна реструктуризація зовнішніх облігаційних зобов'язань у 2000 році сприяли подальшій макроекономічній стабілізації.

Частка депозитів у іноземних валютах невинно зростала, сягнувши свого піку у 1996 році. Світова валютно-фінансова криза 1997-1998 років та світова фінансово-економічна криза 2008 року збільшили зростання депозитів у іноземних валютах, тоді як період покращення макроекономічної ситуації в країні, починаючи з 2003 року і по 2007 роки позначилися зростанням загального обсягу депозитів. Беручи до уваги відносно невеликі темпи зростання частки депозитів в іноземних валютах, можна передбачити збільшення гривневих депозитів унаслідок зростання доходів фізичних і юридичних осіб, та/або відновлення довіри до національних грошей, як і до макроекономічної політики загалом. Водночас, слід зауважити, що впродовж усього аналізованого періоду рівень доларизації депозитів є нестабільним, а після короткого періоду зниження у 2012 році цей показник різко зростає, наближаючись, згідно з прогнозами автора, до позначки у 50% у 2014 році та з перспективою її перетину у 2015 році.

Таким чином, як показав проведений вище аналіз, можна стверджувати, що інфляційна та валютно-курсова динаміка не є виключними передумовами доларизації депозитів. Загальна макроекономічна ситуація, так само, як і ситуація у банківській системі ефективно сигналізують про доречність використання банківських депозитних послуг. Цілком очевидно, що на схильність економічних суб'єктів до вкладання коштів у іноземних валютах на депозитні рахунки у банках впливають також процентні ставки, їх рівень і динаміка, позитивні чи від'ємні значення. Зокрема, підтримання реальних процентних ставок на низькому рівні або їх від'ємні значення говорить про усвідомлення органами грошово-кредитного регулювання загрози різкого зростання інфляції, спровокованого погіршенням внутрішньої економічної ситуації, у тому числі погіршенням стану кредитно-фінансової системи.

Аналізуючи статистичні дані НБУ щодо рівня процентних ставок, варто зазначити, що в аналізованому періоді можна виокремити такі проміжки часу,

коли банки пропонували практично однакові процентні ставки за депозитами у гривні та в іноземних валютах. Зокрема, йдеться про 2001-2008 роки. Така ситуація, на думку автора, вмотивовує економічних суб'єктів до віддання переваги депозитам у іноземній валюті, яка однозначно сприймається ними як більш надійна, стабільніша, а відтак і депозити в іноземній валюті вважаються менш ризикованими. Зауважимо, що падіння курсу гривні, пов'язане із впливом світових валютно-фінансових криз, забезпечило рекордну дохідність депозитів у іноземних валютах у 1998–1999 та у 2008–2009 роках. Отже, це також варто брати до уваги, аналізуючи або прогнозуючи динаміку доларизації депозитів. Зокрема, цей показник може зростати напередодні криз у відповідності до очікувань економічних суб'єктів щодо різкого послаблення гривні.

Зважаючи на те, що НБУ підтримує від'ємні реальні ставки за депозитами у національній валюті за винятком періодів впровадження жорсткої обмежувальної політики (як, наприклад, у 1999 та на початку 2009 років), засвідчує, що відзначене нами вище зростання загального обсягу депозитів та їх гривневої частки у період з 2003 по 2007 роки говорить про вплив ефекту доходу, але не процентних ставок.

Підводячи підсумок дослідження за цим підрозділом дисертації, можна зробити такі висновки:

– по-перше, доларизація депозитів в Україні є результатом передусім недосконалої монетарної політики, яка в аналізованому періоді мала переважно експансивний характер, одним із доказів чого є від'ємні процентні ставки за депозитами у національній валюті впродовж майже всього аналізованого періоду;

– по-друге, від'ємні процентні ставки за депозитами у національній валюті можуть опосередковано засвідчувати прагнення банків до доларизації пасивів і пов'язану із цим втрату мотивації до збільшення депозитів у гривні. Важливу роль у цьому відіграє сучасний етап глобалізації світової економіки, який, з одного боку, уможливив швидкий доступ економічних суб'єктів до

зовнішнього фінансування в іноземних валютах, а з іншого боку, поставив під сумнів ефективність політики процентних ставок як механізму регулювання зовнішніх запозичень. Це стимулює центральні банки до активізації використання іншого, альтернативного інструменту – обов'язкових резервів.

– по-третє, вагомими складниками аналізу передумов доларизації економіки слід визнати такі: рівень і динаміка інфляції, рівень і динаміка реальних процентних ставок за активами у гривні, рівень реальної дохідності за депозитами у іноземній валюті, різниця номінальних процентних ставок за депозитами у іноземній та національній валютах;

– по-четверте, преференції депозитам у іноземній валюті з боку економічних суб'єктів і населення можуть бути зменшені у разі забезпечення вищого рівня реальних процентних ставок за гривневими депозитами в умовах високого рівня інфляції. Активи в іноземних валютах успішно виконують функцію засобу збереження вартості, оскільки активи у національній валюті є надто вразливими, слабкими, не спроможними принести власнику дохід, який перекиривав би ризик інфляційного знецінення коштів.

2.3. Чинники формування кредитного потенціалу банківської системи України

Доларизована економіка України стала середовищем функціонування і розвитку вітчизняної банківської системи та формування її кредитного потенціалу. Кредитний потенціал банківської системи – кумулятивне поняття, яке віддзеркалює потенційні можливості сукупності кредитно-фінансових установ. Це зумовлює необхідність дослідження динаміки та тенденцій розвитку інфраструктури банківської системи, як одного із ключових чинників формування її кредитного потенціалу.

У табл. 2.5 представлено динаміку кількості банків в Україні за 2008–2014 роки.

Таблиця 2.5

Динаміка кількості банків в Україні за 2008–2014 рр.

Дата	Кількість банків за реєстром	Кількість банків, які мають банківську ліцензію	Кількість банків з іноземним капіталом, які мають банківську ліцензію		Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %
			Всього	у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	
01.01.2008	198	175	47	17	35.0
01.01.2009	198	184	53	18	36.7
01.01.2010	197	182	51	20	35.8
01.01.2011	194	176	55	22	40.6
01.01.2012	198	176	53	22	41.9
01.01.2013	176	176	53	17	39.5
01.01.2014	180	180	49	19	34
01.01.2015*	178	165	51	19	32,2

* – прогноз

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [97]

Згідно з даними табл. 2.5, у 2007–2012 роках, кількість банків в Україні була найбільшою у 2007–2008 та у 2011 роках і становила 198 банків. На початок 2013 року їх кількість скоротилася до 176 банків, тобто на 12,1%. У досліджуваному періоді, що охоплює 2007–2014 роки, найбільша кількість банків, які мали банківську ліцензію була у 2008–2009 роках. Банківська система у цьому періоді налічувала 184 та 182 банки, які мали банківську ліцензію, відповідно. За 2010 рік їх кількість знизилася до 176 банків й залишалася без змін протягом 2011–2013 років. На кінець 2014 року цей показник майже не змінився. Слід зазначити, що на початок 2013 року кількість банків за реєстром відповідає кількості банків, які мали банківську ліцензію. Зменшення кількості банків, яке спостерігається останніми роками, призводить до скорочення потенційних можливостей нарощування кредитного потенціалу банківської системи. За цих обставин вичерпуються екстенсивні можливості банківської системи в цілому, та зростає необхідність зміцнення кредитного потенціалу окремих банківських установ.

Характерною тенденцією банківської системи України стало зростання до початку 2012 року кількості банків з іноземним капіталом, які мають банківську ліцензію. Якщо на початок 2008 року їх було 47, що становило 26,9 % їх сукупності, то з 2009 року їх кількість зросла до 53. У 2011–2012 роках ситуація стабілізувалася, кількість банків з іноземним капіталом, які мають банківську ліцензію, становила 53 банки, що складає 30,1 %. На кінець 2014 року кількість банків з іноземним капіталом дещо знизилася, що пояснюється ускладненням економічної ситуації в Україні та нагромадженням кризових . При цьому кількість банків із 100% –им іноземним капіталом на кінець 2014 року залишається на середньому за період рівні.

На початок 2013 року кількість банків із 100% іноземним капіталом знизилася до 17 банків, що становило 32,1 % від загальної кількості фінансово–кредитних установ з іноземним капіталом, які мали банківську ліцензію; на початок 2011–2012 років, їх було 40 та 41,5 %, відповідно. У 2014 році кількість фінансово–кредитних установ з іноземним капіталом, які мали банківську ліцензію, продовжує знижуватись. Така ситуація пов'язана із поступовим виходом із українського банківського ринку банків передусім із західноєвропейським капіталом, унаслідок чого очікується зростання частки вітчизняного капіталу в банківській системі, тобто зниження рівня залежності банківської системи від іноземного капіталу.

Особливим для банківської системи України у 2008–2011 роках було збільшення частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків з 35,0 % до 41,9 %, що свідчить про прискорення розвитку передумов доларизації банківської системи, але з 2012 року даний показник дещо знизився – спочатку до 39,5 %, а на середину 2013 року частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків вже не перевищувала 38 %. У 2014 році цей показник ще знизився (до 32,2 %), проте залишається на досить високому рівні, оскільки перевищує третину банківського капіталу. Отже, наведені статистичні дані говорять про зниження залежності банківської системи від іноземного капіталу, хоча вона залишається поки ще високою.

Згідно з даними НБУ, до початку фінансово–економічної кризи результати діяльності банків можна вважати позитивними, всі показники, за винятком рентабельності капіталу, були вищими за порогові значення. Результат діяльності банків зріс у 2008 році до 7304 млн. грн, або на 10,3 % порівняно із 2007 роком, рентабельність активів перевищувала 1 %, чиста процентна маржа та чистий спред перебували на рівнях 5,03–5,3 % та 5,31–5,18 %, відповідно (табл.2.6).

В той же час рентабельність капіталу у 2007–2008 роках була нижчою за 15 %, що свідчить про низьку ефективність його використання та недостатню економічну віддачу. Після світової фінансово–економічної кризи протягом 2009–2011 років результати діяльності банків України є негативними, не зважаючи на те, що показники процентної маржі та чистого спреду залишилися достатніми. Лише за 2012 рік вдалося отримати знов позитивні результати, прибуток банків становив майже 4900 млн. грн., але основні показники ефективності банківської діяльності є поки що нижчими за докризові.

Таблиця 2.6

**Динаміка показників ефективності діяльності банків України
за 2008–2015 рр.**

Показник	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015*	Δ, +/- початок 2014 до початку 2008
Результат діяльності, млн. грн	6620	7304	-38450	-13027	-7708	4899	1436	-22419	-5184
Рентабельність активів, %	1,50	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-1,88	-1,38
Рентабельність капіталу, %	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-13,90	-11,86
Чиста процентна маржа, %	5,03	5,30	6,21	5,79	5,32	4,51	8,28	-2,46	3,25
Чистий спред, %	5,31	5,18	5,29	4,84	4,51	3,75	3,45	5,88	-1,86

* – прогноз

Джерело: складено автором за даними НБУ

Норма прибутку на капітал на початок 2013 року становила лише 3,03 %. Оскільки значення, за якого діяльність банків може вважатися ефективною становить 15 %, то на даний момент діяльність банківської системи не є продуктивною та потребує пошуку шляхів підвищення її ефективності. Перш за все, перегляду потребує внутрішня політика банків, в тому числі й кредитна, про що свідчить низький рівень рентабельності активів, який склав лише 0,45 %. Упродовж 2014 року показники ефективності діяльності банків України зазнали тотального зниження.

Одним із інструментів, що НБУ використовує, намагаючись сприяти нарощуванню пасивів та покращенню їх структури, активізації банківського кредитування, є політика облікової ставки. Динаміка відповідних показників представлена на рис. 2.5. Як видно з рис. 2.5, динаміка облікової ставки НБУ до початку фінансово-економічної кризи поступово знижувалася, що справляло стимулюючий вплив на інвестиційні процеси та сприяло розвитку кредитного ринку України, але з 1.01.2008 року її було підвищено до 10 %, а з 30.04.2008 року – ще на 2 %, завдяки чому ставка сягнула 12 %, тобто рівня кінця 2001 року. Зростання облікової ставки під час фінансово-економічної кризи було обумовлено макроекономічними тенденціями та намаганням НБУ стримати інфляційні процеси, тобто на забезпечення стабільності гривні та підвищення її вартості.

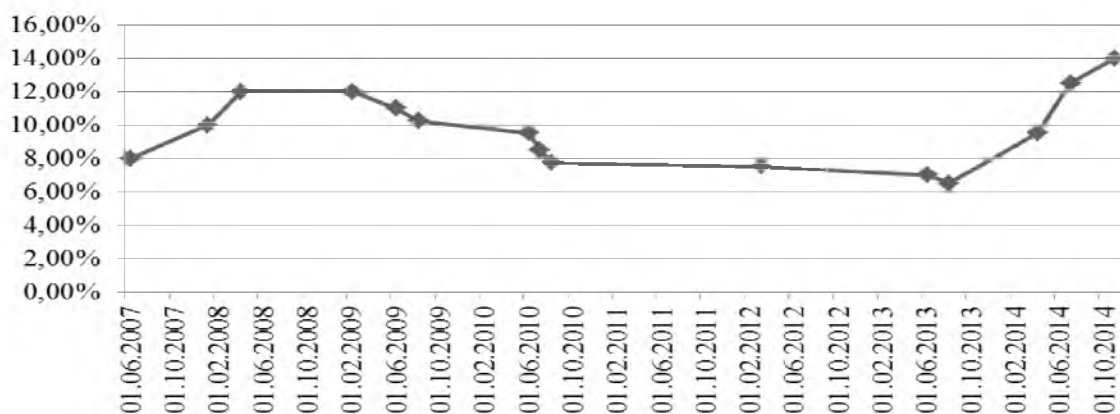

Рис. 2.5. Динаміка облікової ставки НБУ у 2007–2014 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ [94]

За умов стабілізації фінансово–економічної ситуації з червня 2009 року НБУ почав знижувати облікову ставку до рівня 11 % з метою стимулювання вкладників та збільшення ресурсної бази банків на цій основі, подальше її зниження з серпня ще на 1 % мало на меті відновлення кредитного ринку та активізацію кредитування реального сектору економіки України. Така політика сприяла створенню належних умов для нарощування кредитного потенціалу банків після фінансово–економічної кризи.

У 2010–2012 роках грошово–кредитна політика НБУ була збалансованою та спрямованою на подальшу підтримку цінової ситуації, активізацію інвестиційної та кредитної активності й забезпечення на цій основі економічного зростання; підтримку національної валюти. Відповідно до неї облікова ставка поступово знижувалася і з 10.06.2013 року була встановлена на рівні 7 %, що обумовило покращення можливостей нарощування кредитного потенціалу банківської системи шляхом збільшення рефінансування комерційних банків та підвищення ефективності його реалізації.

За умов зниження облікової ставки банки переглядають свою кредитну політику й знижують процентні ставки за кредитами, що стимулює попит на них, а значить збільшуються можливості реалізації кредитного потенціалу. Таким чином, політика процентних ставок НБУ має суттєвий вплив на формування та реалізацію кредитного потенціалу і є дієвим інструментом грошово–кредитної політики, яка, в свою чергу, залежить від макроекономічної ситуації.

Ще одним інструментом грошово–кредитної політики НБУ, що впливає на формування та реалізацію кредитного потенціалу банківської системи є встановлення норм обов'язкових резервів. З кінця 2008 року нормативи обов'язкового резервування як за строковими депозитами, так і за коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу у національній валюті встановлено нульовим, що не обмежує можливостей кредитування і підтримує кількість грошей в обігу (до 30.09.2004 року норма обов'язкових резервів за депозитами становила від 2 до 6 %, за коштами на поточних рахунках – 8 %). В той же час

за вкладами в іноземній валюті норма обов'язкових резервів була знижена з 7–6 % у 2004–2006 роках до 4 %, лише на місяць у 2008 році її було знижено з 4 до 3 %. На даний момент за строковими депозитами в іноземній валюті діє норма обов'язкових резервів 4 %, причому за короткостроковими депозитами в іноземній валюті норма резервів обов'язкових була збільшена до 9 %, а за коштами на поточних рахунках до 10 % (ставки діють з 30.06.2012 р.) [95]. Така політика, з одного боку, свідчить про стимулювання кредитування в національній валюті, а з іншого – про намагання забезпечити виплати клієнтам в іноземній валюті, які бажають одержати гроші зі своїх рахунків. В цілому ж грошова–кредитна політика НБУ спрямована на активізацію кредитування в національній валюті.

З одного боку, однією з причин глибокої кризи, яка охопила банківську систему України внаслідок світової фінансово–економічної кризи стала доларизація, про що свідчить значна частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків. З іншого боку, низько ефективними залишаються активні операції банків, на більшу частку яких припадає саме кредитування. За цих обставин виникає необхідність аналізу умов та особливостей формування кредитного потенціалу банківської системи, оцінки впливу доларизації на ці процеси та пошук шляхів вирішення проблеми формування та використання кредитного потенціалу банківської системи в умовах доларизації.

Оскільки кредитний потенціал банку, розглядається нами як єдина динамічна система, що піддається впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, особливості його формування значною мірою обумовлені станом та тенденціями зовнішнього середовища в цілому, та особливо макроекономічною ситуацією в Україні. Саме макроекономічна ситуація визначає потреби економіки в інвестиційних ресурсах, від яких залежить попит на банківські кредити, а з іншого – фінансово–економічна ситуація в країні визначає стан та стабільність банківської системи, рівень її кредитного потенціалу й здатність забезпечити економіку кредитними ресурсами.

Аналіз макроекономічної ситуації показав, що після періоду стабільного економічного зростання впродовж 2010–2011 років, темпи економічного розвитку уповільнилися, починаючи з 2012 року, а у 2014 році набули зворотного напрямку (табл. 2.7).

Якщо у 2010–2011 роках приріст ВВП становив 19,6 та 5,2 %, відповідно, то у 2012 році – лише 0,2 %. При цьому після щорічного зростання обсягу промислового виробництва у 2010–2011 роках на 11–17 %, у 2012 році спостерігається його зниження на 0,5 %, що свідчить про негативні тенденції в реальному секторі економіки, що й спричинило уповільнення економічного розвитку в Україні, внаслідок чого виникає загроза зменшення досягнутих темпів розвитку банківської системи в цілому, та ускладнення подальшого нарощування її кредитного потенціалу, зокрема.

Таблиця 2.7

**Динаміка зведених показників макроекономічної ситуації в Україні
у 2007–2014 рр.**

№ п/п	Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
1	ВВП, млн. грн.	720731	948056	914700	1094607	1314000	1408889	1454931	1353085
2	Ріст ВВП, %	7,9	2,1	-15,1	19,6	5,2	0,3	0	-7
3	Індекс інфляції, %	116,55	122,34	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	121,2
5	Індекс промислового виробництва відносно до минулого року, %	110,2	96,9	78,1	111,2	117,5	99,5	101,7	83,6
6	Обсяг капітальних інвестицій, млн. грн.	222679	272074	192878	189061	259932	293692	267728	86860
7	Темп росту капітальних інвестицій, %	149,5	122,2	70,9	98,02	122,4	126,1	111,1	-
8	Рівень безробіття, %	6,9	6,9	9,6	8,8	8,6	8,1	7,7	9,2

Закінчення табл. 2.7

9	Середньомісячна реальна заробітна плата одного працівника відносно до минулого року, %	112,5	106,3	90,8	110,2	108,7	111	105,5	103,5
Характеристика економічної ситуації		Стримане економічне зростання	Погіршення економічної ситуації	Економічна криза	Економічне відновлення	Продовження економічного відновлення	Уповільнення економічного розвитку	Політична криза	Проведення АТО

Примітка. Для 2014 р. подано прогнозні дані

Джерело: складено автором на основі даних НБУ та Державної служби статистики України [Реальний сектор]

Незважаючи на зменшення темпів економічного розвитку, головною позитивною макроекономічною тенденцією в Україні у 2012 році стало уповільнення інфляційних процесів та забезпечення на цій основі цінової стабільності, що свідчить про досягнення головної мети грошово–кредитної політики, що реалізується в Україні – зміцнення національної валюти.

Аналіз цінової ситуації в Україні у 2005–2012 роках (див. табл. 2.7) свідчить, що із першими проявами світової фінансової кризи у 2007 році відбулося посилення інфляційних процесів, індекс споживчих цін зріс до 116,55 %, із поглибленням фінансово–економічної кризи інфляція сягнула 122,34 % у 2008 році, внаслідок чого значно ослабла гривня й посилювалися процеси доларизації. Протягом 2009–2011 років інфляційні процеси щороку уповільнювалися, внаслідок чого зміцнювалася відносна вартість національної валюти.

У 2014 році, після двох попередніх років, що характеризуються дефляцією та несуттєвим підвищенням інфляції, цей показник стрімко зріс, що відображає різке погіршення внутрішньої економічної ситуації в країні.

Динаміка інфляції в Україні за 1997–2014 рр. наведена на рис. 2.6

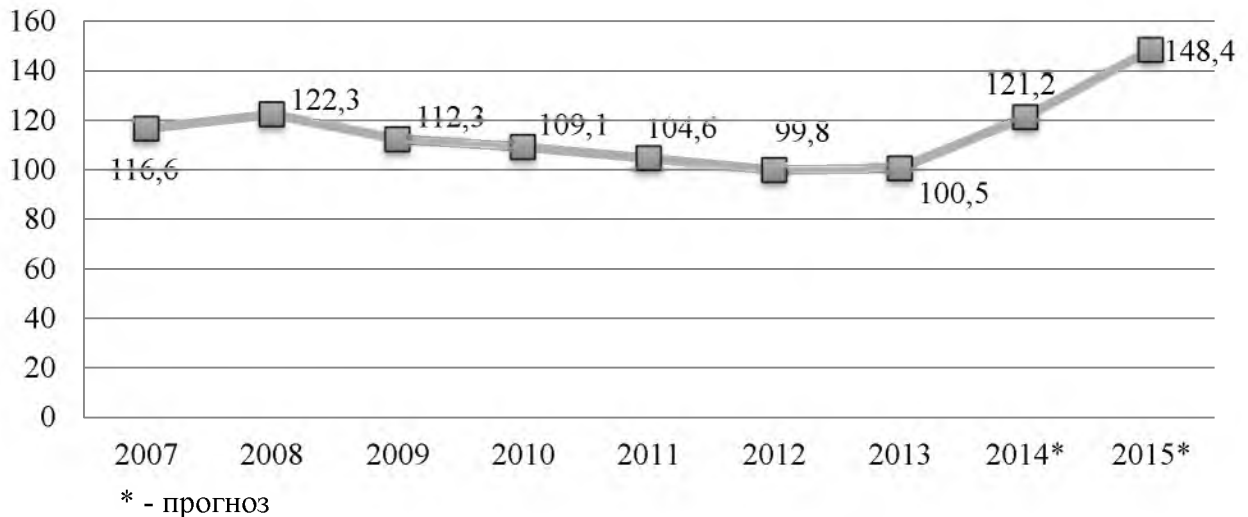

Рис. 2.6. Динаміка інфляційних процесів в Україні за 2007–2015 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [53]

У 2011 році вперше за 8 років темп інфляції знизився до 104,6 %, у 2012 році утримано низько інфляційне цінове середовище як підґрунтя для подальшої стабілізації гривні, що є однією з передумов зменшення рівня доларизації економіки та прискорення економічного розвитку банківської системи.

Певною мірою цінову стабільність в Україні у 2012 році забезпечила стабільність валютного ринку, динаміка якого відповідала прогнозованій ситуації. Обмінний курс гривні за безготівковими операціями у 2012 році знизився на 0,29 % – до 8,052 грн./дол. США. На готівковому сегменті валютного ринку гривня за операціями з продажу доларів США за цей період знецінилася на 0,28 % – до 8,088 грн./дол. США [53].

Враховуючи, що основу кредитного потенціалу банків складає ресурсна база, важливим є дослідження джерел її формування, одним з яких виступають депозити населення. Їх рівень значною мірою залежить від стану соціально–економічної сфери, яка визначається рівнем доходів населення, рівнем безробіття, структурою витрат тощо, що обумовлює необхідність проведення оцінки соціально–економічної ситуації. На даний момент в Україні має місце

низький рівень життя населення, який характеризується високим рівнем безробіття, низьким рівнем доходів населення, значною часткою витрат на споживчі товари, особливо на продовольчі, що значно обмежує суму грошових доходів, які населення може спрямовувати на інші види витрат, в тому числі на нагромадження, зокрема розміщення їх на депозитах в банках.

Протягом 2004–2006 років в Україні завдяки макроекономічній стабілізації вдалося знизити рівень безробіття з 8,6 % до 6,9 % й утримувати цей рівень у 2007–2008 роках (див. табл. 2.7). Одним із перших проявів негативних наслідків фінансово–економічної кризи в Україні стало зростання безробіття до 9,6 % – це найвищий показник з 2000 р. Ще одна негативна тенденція – зниження рівня реальної заробітної плати майже на 10 %. Саме у цей період спостерігається скорочення обсягів депозитів населення, а враховуючи кризу, яку охопила банківська система, значна частка вкладників – фізичних осіб, намагалися забрати свої кошти з банків, навіть погоджуючись на втрату відсоткових виплат.

В цілому в Україні спостерігається низька активність населення щодо купівлі акцій, облігацій, сертифікатів, вкладів до банків. У 2010 році на одне домогосподарство даний вид витрат становив менш 95 грн., що склало 3,4 % від сукупних витрат. При цьому лише 21,8 % домогосподарств повідомили, що мали такий вид витрат [98].

Оскільки третина фінансово–кредитних установ банківської системи України – це банки з іноземним капіталом, на формування її кредитного потенціалу суттєвий вплив справлятиме стан валютного ринку в Україні. Крім того фінансова стійкість усіх фінансово–кредитних установ банківської системи України багато в чому залежить від стабільності та міцності національної валюти, тому особливої уваги потребують дослідження тенденцій грошового та валютного ринків, оцінка рівня доларизації економіки.

Почнемо з аналізу ситуації на грошовому та валютному ринках. Роль банківської системи у формуванні грошового ринку оцінюється через динаміку

грошової бази. Згідно з даними НБУ, грошова база в Україні щороку збільшувалася. На кінець 2012 року розмір грошової бази склав 255283 млн. грн., що на 6,4 % більше порівняно із 2011 роком. та майже на 80 % – порівняно з 2007 роком, що свідчить про збільшення грошей у банківській системі та, відповідно, й її кредитного потенціалу. Динаміку даного процесу представлено на рис.2.7.

Розгортання фінансово–економічної кризи призвело до зниження темпів приросту грошової бази. У 2009 році це було обумовлено тим, що приріст готівкових коштів склав лише 1,8 %, а у 2010–2011 роках – уповільнення темпів приросту грошової бази відбулося переважно через зниження обсягів переказаних депозитів, зокрема у цей період відбулося зниження переказаних депозитів інших секторів економіки на 4,1 та 5,0 %, відповідно. Зважаючи на те, що в цілому стан і тенденції грошового ринку визначаються змінами грошової маси, необхідно проаналізувати динаміку агрегату М3, який охоплює усі елементи грошової маси, що перебувають в обороті (рис. 2.8).

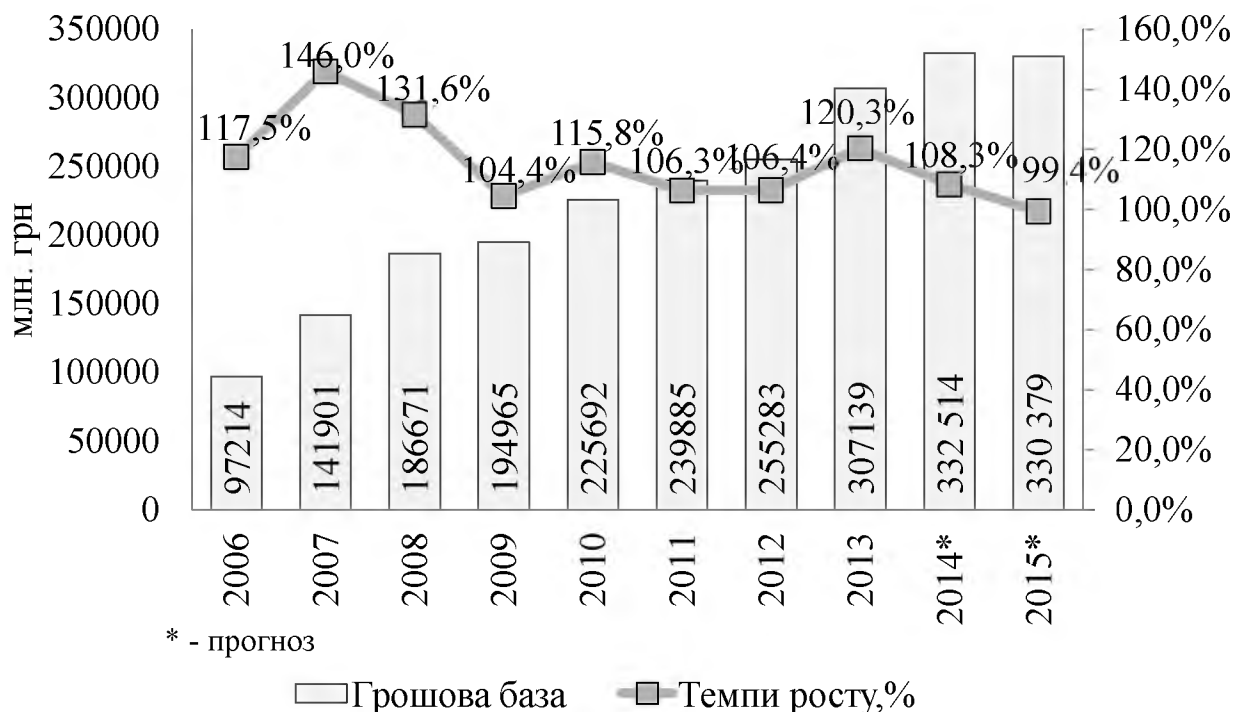

Рис. 2.7. Динаміка грошової бази в Україні у 2006–2015 рр.

Джерело: розроблено автором за даними НБУ [95]

У 2007–2008 роках грошова маса суттєво зростала, її приріст становив 51,7 та 30,2 %, відповідно. Оскільки в цьому періоді приріст ВВП був суттєво нижчим, 7,9 та 2,1 %, відповідно, такий приріст вважаємо надмірним, що проявилось на втраті вартості гривні й вилилося у зростання темпів інфляції, що спричинило умови для посилення доларизації. Для запобігання подальшого знецінення гривні та зменшення негативних наслідків фінансово–економічної кризи монетарна політика була спрямована на зменшення грошової маси, рівень якого становив 5,5 % у 2009 році. У 2011–2012 роках темпи росту грошової маси склали 14,7 та 12,8 %, відповідно, вони уповільнилися порівняно із 2010 роком, але на фоні незначного приросту ВВП – лише на 0,2 %.

Така динаміка стала сприятливою для подальшої підтримки досягнутої у 2012 році цінової стабільності, що було визначено в «Основних засадах грошово–кредитної політики на 2013 рік».

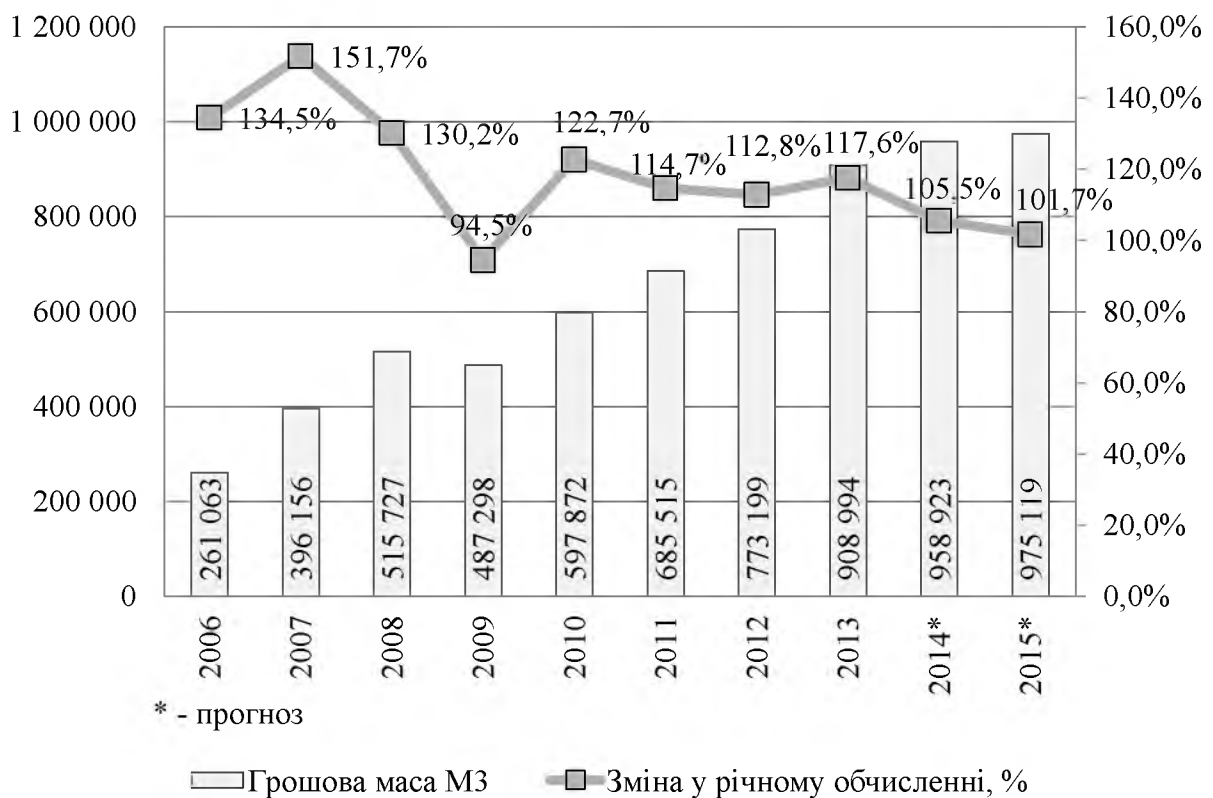

Рис. 2.8. Динаміка грошової маси в Україні у 2006–2015 рр.

Джерело: складено автором за даними НБУ [95]

Стабільна грошова одиниця розглядається як одна із базових цінностей суспільства, однією з головних гарантій захисту приватних економічних інтересів кожного громадянина та необхідна умова досягнення стратегічних цілей економічного розвитку України – забезпечення високих темпів економічного зростання на засадах модернізації та інноваційного розвитку, побудова сучасної, стійкої, відкритої і конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки та забезпечення на цій основі підвищення добробуту населення нашої держави [94]. Саме стабілізація цінової ситуації у 2012 році зумовила політику НБУ щодо облікової ставки. Покращення цінової ситуації веде до зменшення рівня доларизації, що позитивно впливає на зовнішні умови, які сприяють активізації кредитної діяльності банків, формуванню та реалізації їх кредитного потенціалу. Але наступні роки виявилися значно менш сприятливими для розвитку банківського кредитування.

У 2013 році темпи росту грошової маси знову перевищили темпи росту ВВП (останні склали 0 % до рівня 2012 року). Наприкінці 2014 року до цих проблем додалося ще загострення внутрішньополітичних ризиків, пов'язаних із політичною нестабільністю в країні. Цілком очевидно, що така ситуація становила загрозу реалізації стратегічного завдання забезпечення стабільності національної валюти.

Одним із вагомих чинників, що сприяв стабілізації цінової ситуації, слід вважати збалансування валютного ринку, яке мало місце до середини 2013 року. Після суттєвої девальвації гривні наприкінці 2009 року (рис. 2.9) НБУ вдалося утримувати достатньо стабільний обмінний курс гривні протягом 2010–2013 років.

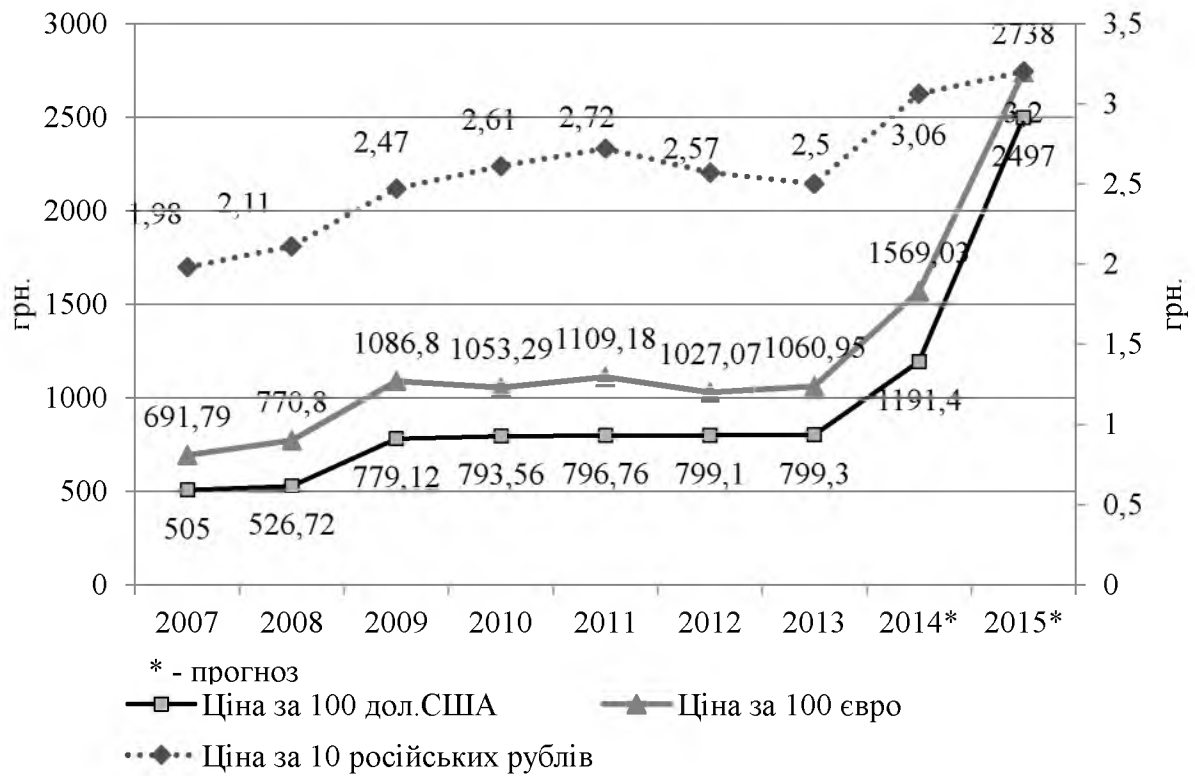

Рис.2.9. Динаміка середнього за період 2007–2015 рр. офіційного курсу гривні до іноземних валют

Джерело: розроблено автором [98]

Отже, на даному етапі валютний ринок був відносно стабільним та збалансованим, що позитивно характеризує стан грошово–кредитного ринку та створює можливості зменшення рівня доларизації. Саме стабільність обмінного курсу протягом останніх років сприяла зростанню довіри населення як до банківської системи, так і до національної валюти, що значно активізувало вкладання коштів на депозити в банках.

Зауважимо, що цінова стабільність є необхідною і важливою умовою досягнення стратегічних цілей економічного розвитку, але не єдиною. Для економічного зростання необхідним є розвиток реального сектору економіки, що потребує активізації інвестиційних процесів та збільшення їх обсягу. Проте, наслідком фінансово–економічної кризи стало зниження обсягів інвестицій у 2009 році майже на 30 % та у 2010 році – ще на 2 % (рис. 2.10). В цілому за ці роки обсяг капітальних інвестицій знизився більш як на 80000 млн. грн., що

негативно відобразилося на темпах економічного розвитку, які у 2012 році мали тенденцію до уповільнення.

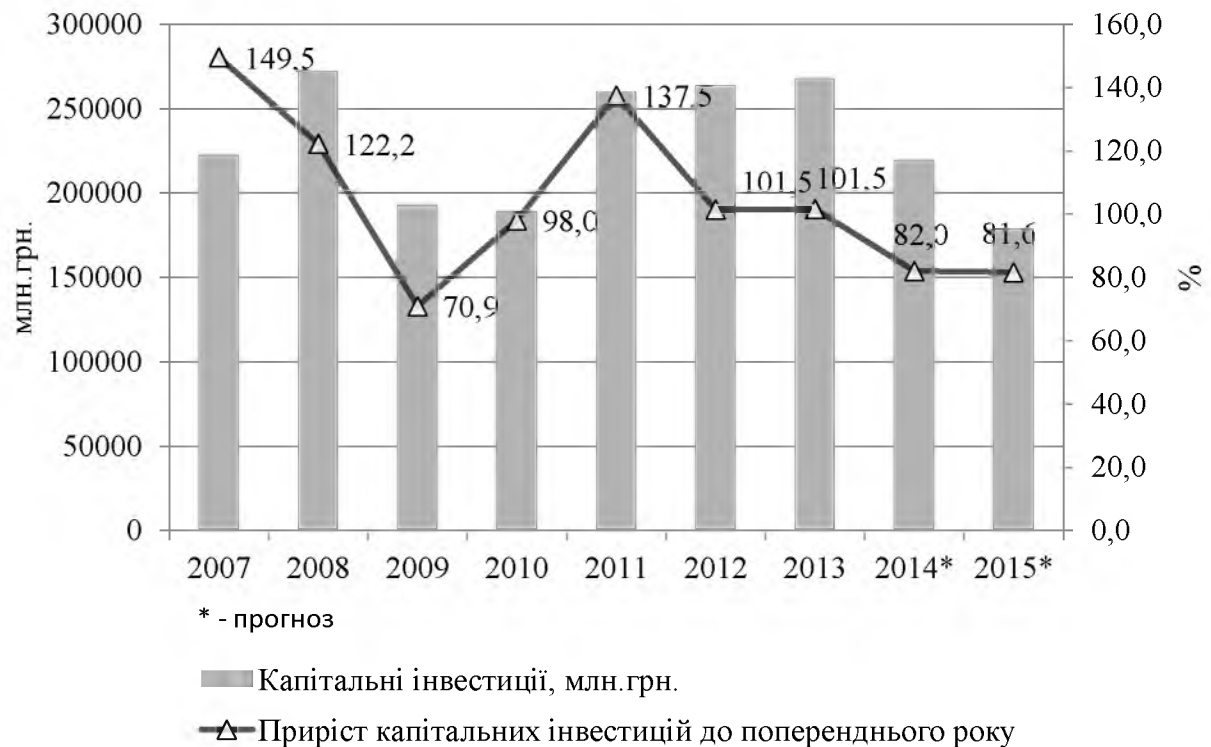

Рис. 2.10. Динаміка обсягу капітальних інвестицій в Україні у 2007–2015 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних Державної служби статистики та НБУ [55]

Хоча у 2011 році відбулося збільшення обсягу капітальних інвестицій на 37,5 %, наступні роки показали стрімке скорочення інвестиційної привабливості економіки України. З огляду на це Національний банк в межах своїх можливостей має сприяти зростанню обсягів кредитування реального сектору економіки, що вимагає нарощування кредитного потенціалу банківської системи. За даними Державної служби статистики України у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій на частку кредитів банків та інших позик у 2010 році приходилося 12,3 %, у 2011–2012 роках їх частка зросла до 16,3 % і утрималась на рівні 16,12 % відповідно. У 2013 – відбулось подальше скорочення банківського кредитування до 36650,0 млн. грн. що становить лише 14,7 % від загального обсягу капітальних інвестицій.

2014 рік позначився максимальним зниженням капітальних інвестицій, обсяг яких сягнув мінімуму, починаючи від 2010 року [55]. Така динаміка свідчить про збільшення ролі банківського кредитування в активізації інвестиційних процесів. Зростання кредитного потенціалу банківської системи позитивно впливатиме на можливості нарощування інвестиційних ресурсів та прискорення темпів економічного розвитку.

Слід також відзначити, що у 2012 році у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій кошти іноземних інвесторів становили лише 0,9 %. Для порівняння: у 2010–2011 роках вони були 2,1 та 2,8 %, відповідно. У 2012 році їх сума становила лише 2649,5 млн. грн. [55], вона зменшилася майже утричі порівняно із 2011 роком. З наведених даних можна зробити висновок про існування тенденції до зниження рівня доларизації капітальних інвестицій, що на фоні зростання їх загальної суми в Україні свідчить про позитивні зрушення в інвестиційній сфері.

Але загалом процеси, що відбувалися впродовж 2012–2014 років у фінансово–економічній сфері України, не можна визнати сприятливими для зниження рівня доларизації економіки, що також безумовно відображається на функціонуванні банківської системи, зокрема й на формуванні та використанні кредитного потенціалу, що вимагає більш глибокого аналізу.

Особливий вплив доларизація справляє на кредитний потенціал банківської системи. Отримання довгих дешевих грошей в іноземній валюті вітчизняними банками на міжнародному ринку капіталу сприяє збільшенню їх ресурсної бази, що, у свою чергу, дозволяє їм збільшувати обсяги кредитування, а отже доларизація певним чином зміцнює кредитний потенціал банку. Крім того, як було відзначено вище (розділ 1), доларизація уможливорює нарощування зовнішніх ресурсів банку через депозити в іноземній валюті населення, підприємств, установ, інших банків тощо, коштів в іноземній валюті, отриманих від інших банків та кредиторів; випуск єврооблігацій, що сприятиме збільшенню обсягів ресурсної бази банку в цілому, та зміцненню його кредитного потенціалу, зокрема.

Значною мірою на рівень доларизації економіки та формування кредитного потенціалу банківської системи впливає нарощування обсягу прямих іноземних інвестицій, який щороку зростає, але у 2010–2012 роках щорічні обсяги прямих інвестицій знизилися порівняно із 2007–2008 рр. (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну за 2007-2015 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних Державної служби статистики [112]

Як показує аналіз відповідних статистичних даних, у 2012 році приріст прямих іноземних інвестицій в Україну становив 4128,5 млн. дол. США й був найменший, починаючи з 2006 року. За такої динаміки рівень доларизації економіки має тенденцію до зниження.

В умовах доларизації економіки на формування кредитного потенціалу банківської системи впливає боргова ситуація. Валовий зовнішній борг України має тенденцію до зростання як в абсолютному (грошовому) виразі, так і у відносному – зростає його частка у ВВП (рис. 2.12).

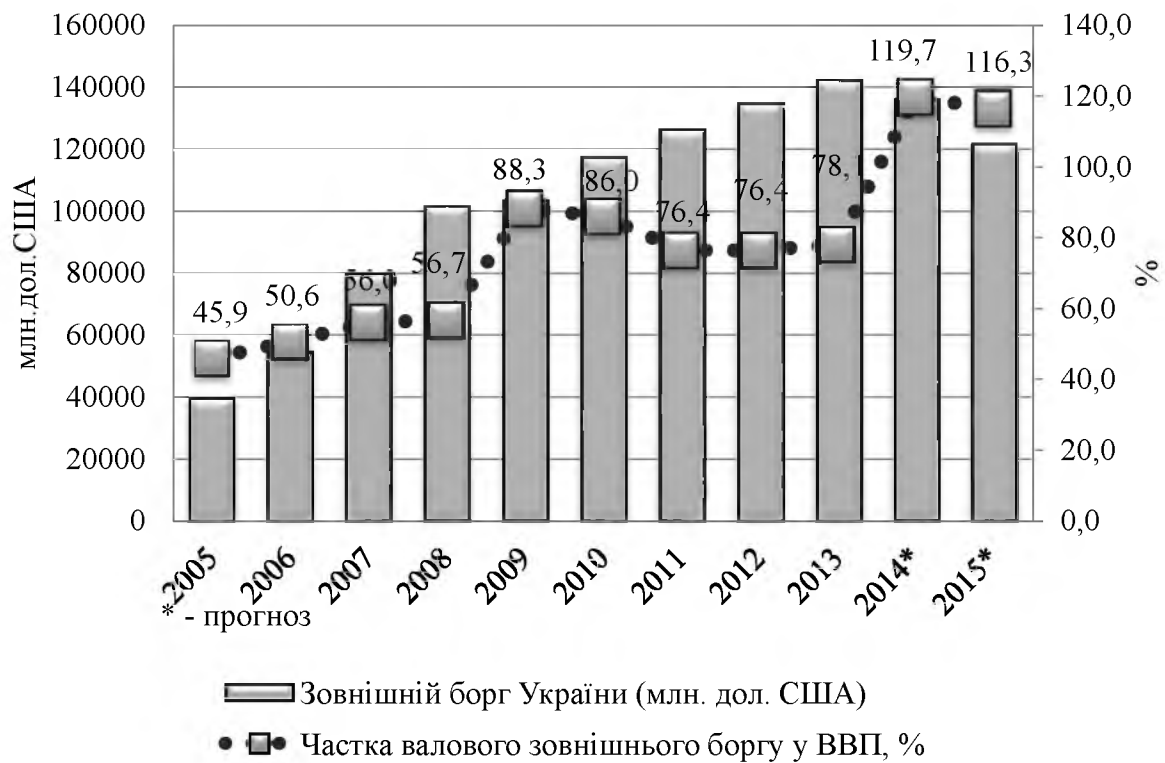

Рис. 2.12. Динаміка валового зовнішнього боргу України за 2005-2015 рр.

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [22]

Найбільш складним для України виявився кризовий 2009 рік, коли валовий зовнішній борг збільшився до 103 396 млн. дол. США, а його частка у ВВП перевищила 88 %, у 2007–2008 роках вона коливалася на рівні 56 %. У посткризовому періоді валовий зовнішній борг продовжує зростати, але його частка у ВВП впала до 76 % у 2011–2012 роках. За такої ситуації можна стверджувати про посилення доларизації й підвищення рівня залежності економіки України від іноземної валюти.

Серед головних позитивних змін 2012 року. у монетарному огляді НБУ відзначається здійснення значних виплат за державним та гарантованим державою боргом, обсяг яких (7,8 млрд. дол. США, у тому числі за кредитами МВФ близько 3,5 млрд. дол. США) більше, ніж удвічі перевищив платежі 2011 року (3,2 млрд. дол. США). За таких умов стабілізуючу роль відіграли міжнародні резерви [95]. В цілому у 2012 році розмір міжнародних

резервів становив 24,5 млрд. дол. США, що на 7,2 млрд. дол. США менш порівняно із 2011 роком. Як позитивний чинник слід відзначити те, що у 2012 році не було запозичень у МВФ. Наведені обставини позитивно впливають на умови економічного розвитку та зумовлюють зменшення доларизації економіки.

Аналізуючи особливості функціонування банківської системи України, не можна залишити поза увагою і тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Так, починаючи з 2006 року, сальдо поточного рахунку платіжного балансу є від'ємним (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Динаміка сальдо поточного рахунку платіжного балансу України за 2005–2015 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [103]

Перевищення імпорту над експортом є найбільшим у посткризовому 2008 році, а потім у 2011–2012 роках. За 2013 рік від'ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу зросло до 14761 млн. дол. США. Про негативні

тенденції у зовнішній торгівлі також свідчить суттєве зростання частки від'ємного сальдо поточного рахунку платіжного балансу у ВВП, у 2011 році вона перевищила 6 %, у 2012 році – зросла до 8,4 %. У 2013 році спостерігається пік від'ємного сальдо поточного рахунку платіжного балансу, але у 2014 році він скоротився до 3,1% ВВП. Така динаміка даних за поточними операціями платіжного балансу вочевидь не сприяє зростанню привабливості гривні, натомість створює стимули до віддання переваги твердим валютам, а отже є чинником посилення доларизації вітчизняної економіки.

Згідно з методикою МВФ, загальний рівень доларизації економіки обчислюється як відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до грошової маси (МЗ). Результати проведених автором розрахунків наведені у табл. 2.8, згідно з якою рівень доларизації в Україні стрибкоподібно зріс у 2008 р., сягнувши 30,6%, що перевищує рівень попереднього 2007 р. на 6,9%.

Таблиця 2.8

Динаміка частки депозитів в іноземній валюті в МЗ

Рік	Агрегат МЗ, млн. грн.	Депозити в іноземній валюті, млн. грн.	Частка депозитів в іноземній валюті в МЗ, %
2005	194 071	46985	24,2
2006	261 063	70814	27,1
2007	396 156	91577	23,1
2008	515 727	157905	30,6
2009	487 298	161862	33,2
2010	597 872	177348	29,7
2011	685 515	211398,8	30,8
2012	773 199	252074	32,6
2013	908 994	248220	27,3
2014*	951 624	292909	30,7
2015*	975 119	333854	34,2

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [36]

У 2009 р. під впливом фінансово–економічної кризи рівень доларизації був найвищим у досліджуваному періоді й склав 33,2%. Не зважаючи на його зниження у 2010–2011 рр., у 2012 році знов спостерігається його зростання, а після досить значного зниження до рівня 2006 року рівень доларизації

повернувся до значення, вищого за критеріальний показник МВФ – 30%. Таким чином, рівень доларизації в Україні є високим, подальше його підвищення матиме негативні наслідки для банківської системи. Підтвердженням цього є рис. 2.14, на якому динаміку рентабельності діяльності банків в Україні зіставлено з відповідними рівнями доларизації.

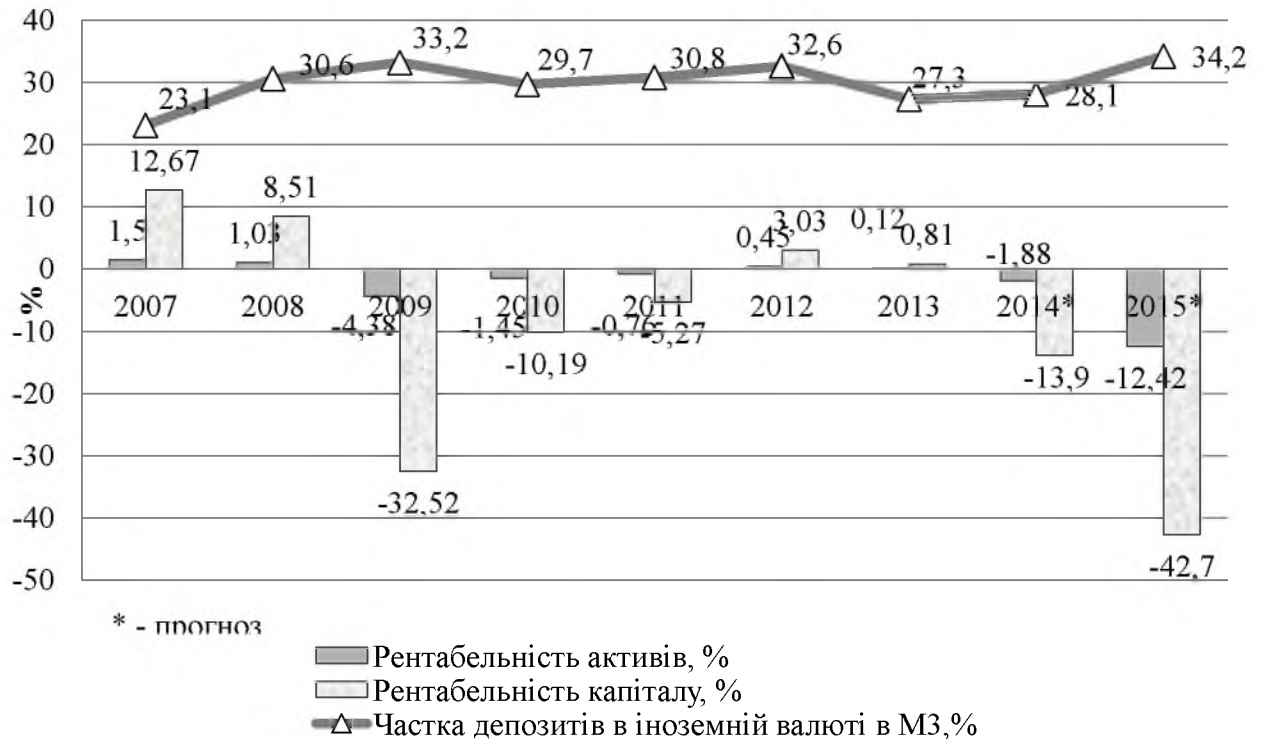

Рис. 2.14. Показники рентабельності активів і капіталу банків в Україні за різних рівнів доларизації у 2007–2014 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [97]

Показники рентабельності були найвищими у 2007 році, коли рівень доларизації був найнижчим за весь аналізований період і склав 23,1%. За результатами оцінки доларизації економіки можна зробити висновок, що світова фінансово–економічна криза та ускладнення внутрішньоекономічних та внутрішньополітичних проблем спричинили суттєве зростання рівня доларизації та її глибоке проникнення у фінансову та банківську системи України.

Узагальнюючи результати проведеного у даному підрозділі аналізу, можна зробити наступні висновки:

– рівень доларизації економіки України залишається високим, що певною мірою підвищує залежність її та банківської системи від світових тенденцій та підвищує валютні ризики;

покращення цінової ситуації, її стабілізація створюють передумови для зменшення рівня доларизації, активізації кредитної діяльності банків та реалізації їх кредитного потенціалу.

Висновки до розділу 2

Проведений у даному розділі компаративний аналіз особливостей утворення доларизованого середовища функціонування банківської системи в Україні та ряді країн з перехідною економікою та з новими ринками дає змогу зробити такі висновки.

1. Результати аналізу іноземного досвіду засвідчують чутливість фінансової доларизації до режиму монетарної політики, а саме, зниження рівня доларизації після переходу до режиму таргетування інфляції і відносну сталість рівня доларизації за режиму таргетування обмінного курсу. З позицій формування оптимальної валютної структури портфелів кредиторів і позичальників за критерієм мінімізації коливань реальної процентної ставки, гнучкість валютного курсу посилює волатильність норми дохідності активів у іноземній валюті, що може сприяти зростанню ролі національної валюти у формуванні валютної структури депозитів і кредитів. Отже, перехід до режиму таргетування інфляції має відіграти вагомую роль у підвищенні ефективності кредитної діяльності банківської системи.

2. Генези процесу доларизації банківської системи України ґрунтуються на проблемах, властивих країнам з неефективною структурою економіки і потребами її реструктуризації, нестачею внутрішніх фінансових ресурсів, слабкими валютами. Поступова лібералізація міжнародних потоків

капіталу наприкінці ХХ ст., глобалізація фінансових ринків суттєво ускладнила функціонування даних країн в умовах чутливості руху капіталів до чинників макроекономічної нестабільності. Сукупність зазначених проблем стимулювала використання іноземної валюти вітчизняними резидентами, у тому числі – банками.

Впродовж 1996–2015 років в Україні має місце висхідний тренд процесу доларизації на тлі відсутності реальних кроків з мінімізації інфляції та різких змін валютного курсу гривні. Доларизація банківської системи України розпочалася з доларизації банківських депозитів та валютного заміщення з 1992 року, доларизація кредитів – з 1994 року.

3. Експансивна монетарна політика впливає на розвиток доларизації кредитної діяльності банків. У випадку доларизації кредитів перетворення ставок по депозитах на від’ємні внаслідок інфляції підсилює мотивацію до коротких запозичень у національній валюті, що говорить про прагнення економічних агентів перекласти ризик знецінення боргу за короткостроковими кредитами на банківський сектор, який, своєю чергою, хеджує ризики шляхом підвищення оборотності поточних ресурсів. Зростання частки довгострокових кредитів в іноземній валюті залежить від динаміки поточної інфляції та реальних ставок у валюті. Отже, експансивна монетарна політика руйнує джерела довгострокових ресурсів, послаблюючи кредитний потенціал банківської системи.

4. Причини доларизації пасивів в Україні полягають не тільки у монетарній, але й у фінансовій площині. Зростання приватних зовнішніх запозичень у структурі процесів доларизації вітчизняної економіки є проявом посилення впливу глобальних чинників на фінансову доларизацію в Україні, зокрема на внутрішню пропозицію позичкових коштів. Недооцінка цих залежностей зумовила погіршення дефіциту платіжного балансу через бум споживання та різкий обвал економіки внаслідок девальвації.

5. Залучення грошей з джерел у іноземній валюті з метою задоволення попиту на гроші в умовах обмеження їх пропозиції знижує ефективність рестрикційної політики. Приплив капіталів практично повністю потрапляє до

валютних резервів НБУ та банківських пасивів. Тривала фіксація валютного курсу, заохочуючи доларизацію, призвела до того, що валютний курс перестав виконувати роль номінального якоря грошово–кредитної політики та інструмента пристосування економіки до впливу внутрішніх і зовнішніх чинників. Отже, девальвація гривні у 2008–2009 роках продемонструвала розгортання подвійної кризи за теоретично передбачуваним сценарієм. Посткризові 2009–2011 роки позначилися негативними результатами діяльності банків України, незважаючи на те, що показники процентної маржі та чистого спреду залишилися достатніми.

6. Покращення результатів діяльності вітчизняної банківської системи були зафіксовані лише за 2012 рік, коли прибуток банків становив майже 4900 млн. грн. Проте показники ефективності банківської діяльності залишалися нижчими від докризових. Фактична норма прибутку на капітал на початок 2013 року становила лише 3,03%, тоді як критерієм ефективності банківської діяльності є 15%. Таким чином, банківська система України опинилася перед нагальною потребою пошуку шляхів підвищення її ефективності. Перш за все, перегляду потребує внутрішня політика банків, в тому числі й кредитна, про що свідчить низький рівень рентабельності активів, який склав лише 0,45%.

За результатами дослідження у даному розділі опубліковані праці [185], [145], [141], [143], [144].

РОЗДІЛ 3

ВПЛИВ ДОЛАРИЗАЦІЇ НА КРЕДИТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Ретроспективний аналіз використання кредитного потенціалу банківської системи України

Оснoву кредитного потенціалу банків складають фінансові ресурси, обсяги ресурсної бази банків визначаються розміром пасивів, а її якість – структурою пасивів. Отже, оцінка кредитного потенціалу банківської системи України має розпочинатися з визначення динаміки ресурсної бази.

Згідно з даними НБУ, протягом 2007–2013 років пасиви банків зросли більш як на 88 %, причому майже на 55 % – у 2008 році (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Динаміка пасивів та капіталу банків в Україні за 2007–2015 рр.

Показник	Станом на 01.01 кожного року							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Пасиви, усього, млн. грн	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095	1317270
Темп росту, %	–	154,5	95,1	107	111,9	106,9	113	103
Капітал, млн. грн	69578	119 263	115175	137725	155487	169 320	192 599	154 426
Темп росту, %	–	171,4	96,6	119,6	112,9	108,9	114	80
Частка капіталу у пасивах, %	11,6	12,9	13,1	14,6	14,7	15	15	12

* – прогноз

Джерело: складено автором за даними НБУ [64]

У 2009 році відбулося зниження як пасивів банків в цілому, так і капіталу, що обумовлено наслідками фінансово–економічної кризи. В той же час капітал банків за досліджуваний період також зріс, причому більшими темпами, ніж пасиви, на 143,4 %, внаслідок чого збільшилася його частка у структурі пасивів до 15 % за 2012 рік, що на 3,4 % перевищує показник докризового 2007 року і позитивно характеризує динаміку структури пасивів банків.

У процесі формування кредитного потенціалу банківської системи вагоме значення мають залучені ресурси (рис. 3.1).

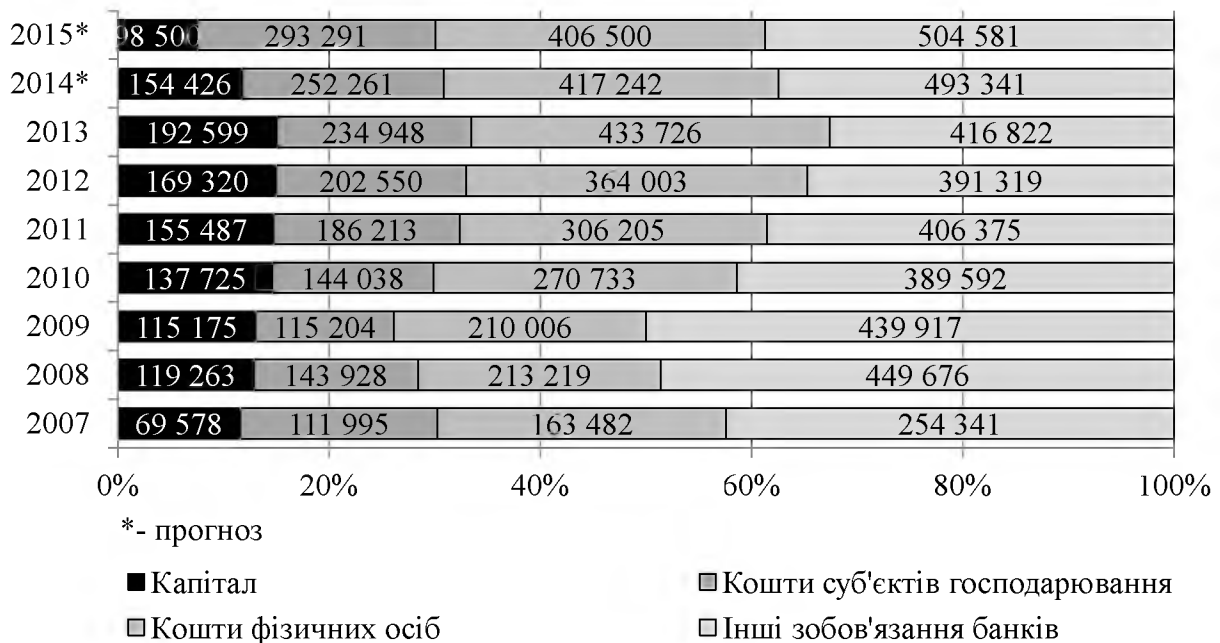

Рис. 3.1. Структура пасивів банків у 2007–2015 рр.

Джерело: побудовано складено автором за даними НБУ [37]

Сукупна частка коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб у структурі кредитного потенціалу на початку досліджуваного періоду становила 46 %, за 2008–2009 роки вона поступово знизилася на 9,1% до 36,9 %, але вже впродовж 2010–2014 років частка коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб у пасивах банків зростала і на початок 2014 року перевищила 50,3 %, що свідчить про їх суттєву роль у формуванні кредитного потенціалу банків. Слід відзначити, що кошти фізичних осіб у пасивах банків становлять

більшу частку, яка протягом досліджуваного періоду коливалася на рівні 23–32,3 % (рис. 3.2 (а) та (б)), тоді як на частку коштів суб'єктів господарювання приходилося 13,1–18,0 %.

Рис. 3.2(а). Кошти суб'єктів господарювання у пасивах банків

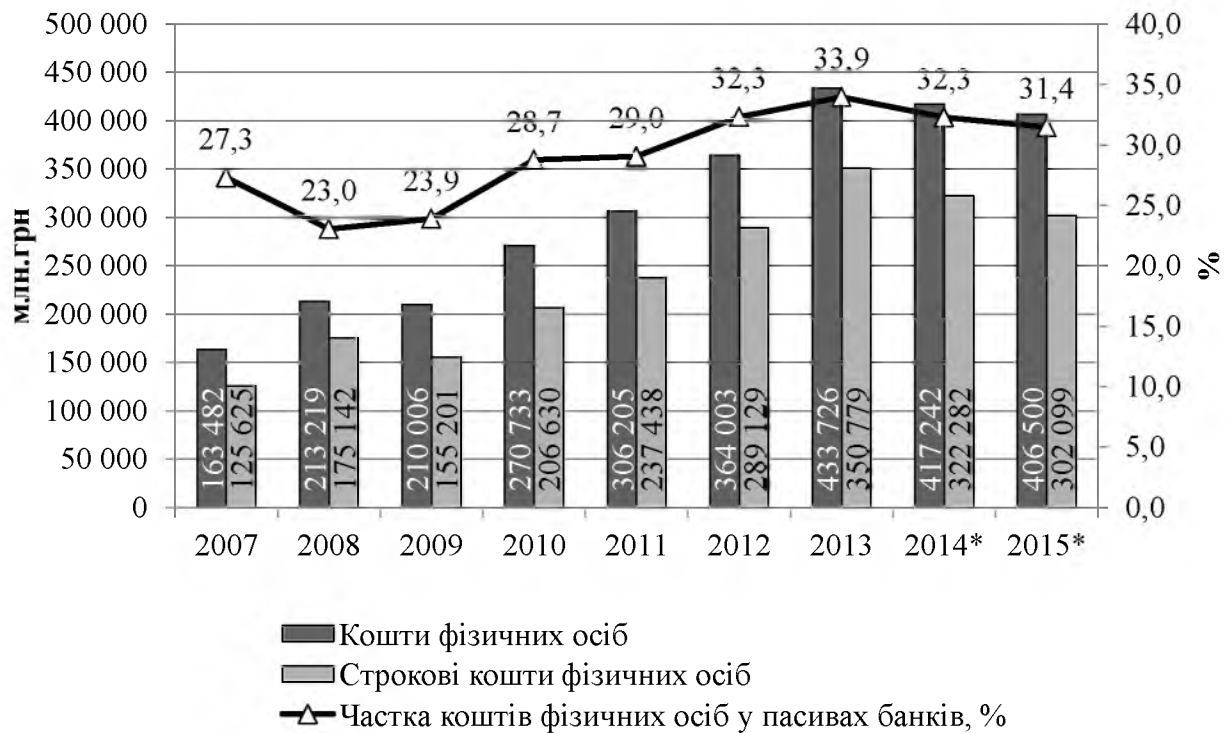

Рис. 3.2 (б) – Кошти фізичних осіб у пасивах банків

Джерело: розроблено автором на даних НБУ

Таким чином, для нарощування кредитного потенціалу банківської системи вкрай важливим є створення сприятливих умов для вкладання в банки вільних коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб. Виявлено, що особливістю формування структури пасивів є те, що кошти фізичних осіб здебільшого носять строковий характер, на їх частку у досліджуваному періоді приходилося 77–82 %, проте, на частку строкових коштів юридичних осіб – лише 38,4–51 %. На думку автора, для підвищення якості пасивів баукам України вкрай необхідно стимулювати саме строкові вкладання коштів, що позитивно вплине на формування їх кредитного потенціалу.

Вагому роль у формуванні ресурсної бази кредитного потенціалу банківської системи відіграють депозити (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка депозитів в банках України 2007–2015рр.

Рік	Депозити всього, млн. грн	Депозити в національній валюті, млн. грн	Депозити в іноземній валюті, млн. грн	Частка депозитів в іноземній валюті, %
1	2	3	4	5
2007	283875	192298	91577	32,26
2008	359740	201835	157905	43,89
2009	334953	173091	161862	48,32
2010	416650	239302	177348	42,57
2011	491647	213094	211398	49,80
2012	572342	320268	252074	44,04
2013	669974	421753	248220	37,05
2014*	636846	367349	269496	42,32
2015*	693559	359705	333854	48,14
Темп росту 2013 р. до 2007 р., %	224,4	191,03	294,28	–

Примітка. Дані по депозитах є залишками коштів на кінець періоду. Для 2014 і 2015 рр. представлено дані прогностичних розрахунків

Джерело: складено автором за даними НБУ [37]

За досліджуваний період обсяг депозитів в банках України збільшився, більш як у два рази, в тому числі депозитів в національній валюті – на 66,5 %, депозитів в іноземній валюті – на 175,3 %. Отже, депозити в іноземній валюті

зростали більш високими темпами, ніж депозити в національній, що свідчить про недовіру вкладників до національної валюти й використання саме іноземної як інструменту заощадження, що сприяє збільшенню обсягів зовнішніх ресурсів банківської системи та формуванню фінансової складової кредитного потенціалу. Загалом, така ситуація зумовила зростання частки депозитів в іноземній валюті з 32,26 % у 2007 році до 49,8 % у 2011 році. Саме висока частка депозитів в іноземній валюті у 2008–2009 роках, яка становила 44 та 48 %, відповідно, призвела до загострення ситуації у багатьох банках через зростання курсів валют, унаслідок чого погіршилася їх платоспроможність та можливість повернення депозитів. Слід відзначити, що саме цінова стабільність у 2012–2013 роках та утримання обмінного курсу національної валюти обумовили більші темпи та обсяги зростання депозитів в національній валюті (рис.3.3).

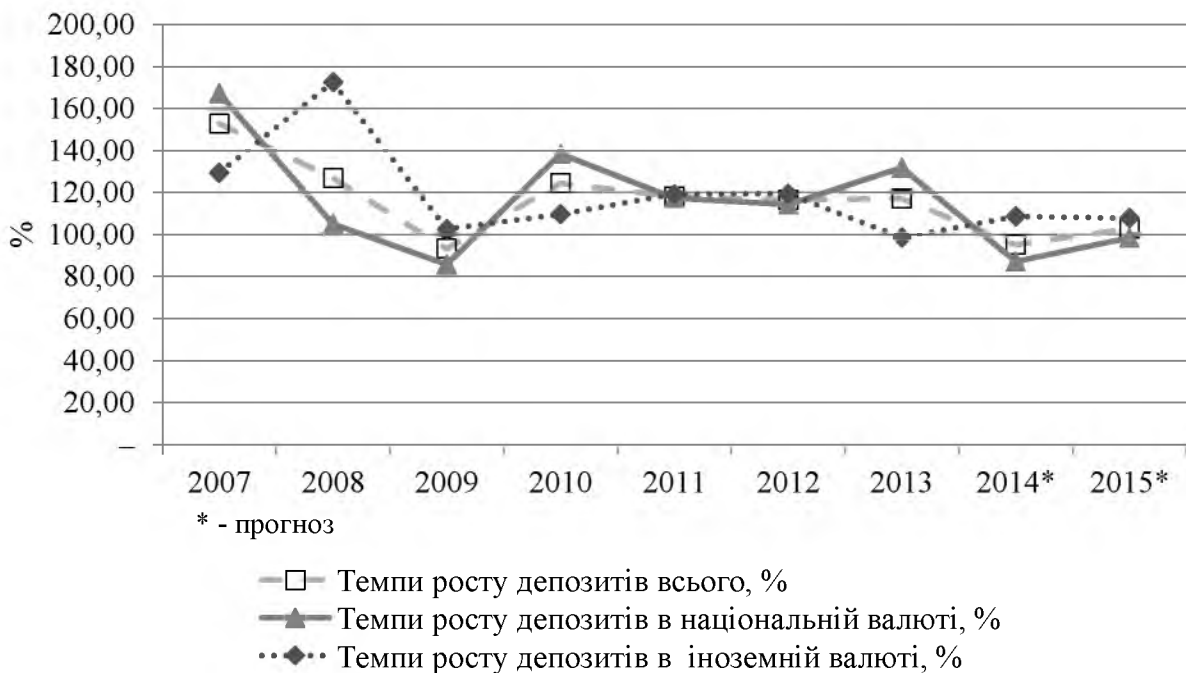

Рис.3.3. Темпи росту депозитів в банках України за 2007–2015 рр.

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [37]

Наслідком стало зростання їх частки у депозитах банків, але частка депозитів в іноземній валюті залишається ще досить високою – 44,04 %, що підтримує високий рівень доларизації в Україні.

Таким чином, можна зробити висновок, що саме посилення доларизації економіки України під час світової фінансово–економічної кризи обумовили глибину та більшість негативних наслідків й підвищили вразливість національної економіки та банківської системи від світових тенденцій.

Крім структури депозитів за видами валют, на якість ресурсної бази банків значний вплив справляє структура депозитів за видами вкладників та за строками. У структурі депозитів переважають депозити фізичних осіб, на їх частку у 2007 році припадало майже 59 %, протягом досліджуваного періоду цей показник зріс і сягнув у 2012 році 64,5 %. За винятком 2011 року, темпи росту депозитів фізичних осіб перевищували темпи росту депозитів юридичних осіб (рис. 3.4). Отже, депозитна складова ресурсної бази банків формується переважно за рахунок коштів домашніх господарств.

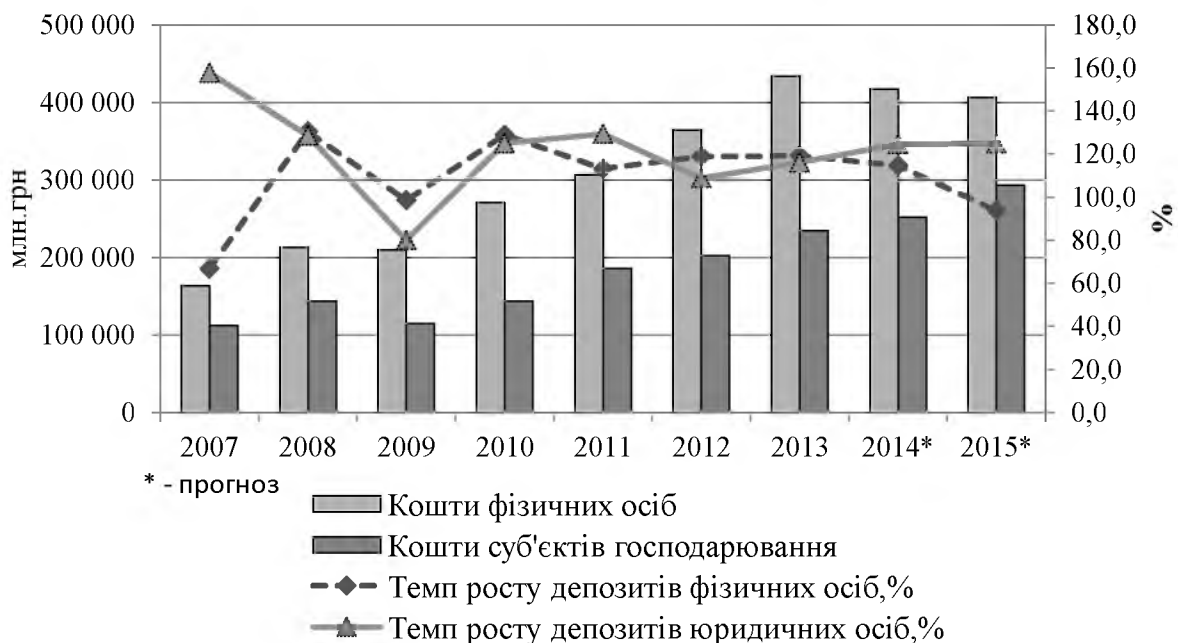

Рис. 3.4. Динаміка депозитів фізичних та юридичних осіб у банківській системі України за 2007–2015 рр.

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [37]

Оснoву депозитів в іноземній валюті також складають депозити фізичних осіб, їх частка у досліджуваному періоді становила 68–74 %, причому

частка депозитів в іноземній валюті юридичних осіб дещо підвищувалася у період фінансово–економічної кризи, тобто у 2008–2009 роках унаслідок зменшення темпів росту депозитів фізичних осіб (рис. 3.5) через недовіру до банківської системи та погіршення соціально–економічної ситуації, оскільки саме в цей період мало місце зростання безробіття та зниження реальних доходів населення.

Рис. 3.5. Динаміка депозитів фізичних та юридичних осіб в іноземній валюті за 2007–2015 рр.

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [37]

Структура і динаміка депозитів за строками вкладів представлена на рис. 3.6 (а) та 3.6 (б), з яких видно, що до початку фінансово–економічної кризи у 2007 році більшу частину депозитів складали депозити від 1 до 2 років, 37,4 %. У 2009 році їх частка суттєво скоротилася до 18,0 % на користь збільшення вкладів на вимогу та депозитів до 1 року, що було зумовлено зростанням недовіри вкладників до банківської системи, з одного боку, та невизначеністю тенденцій на валютному та фінансовому ринку, з іншого боку.

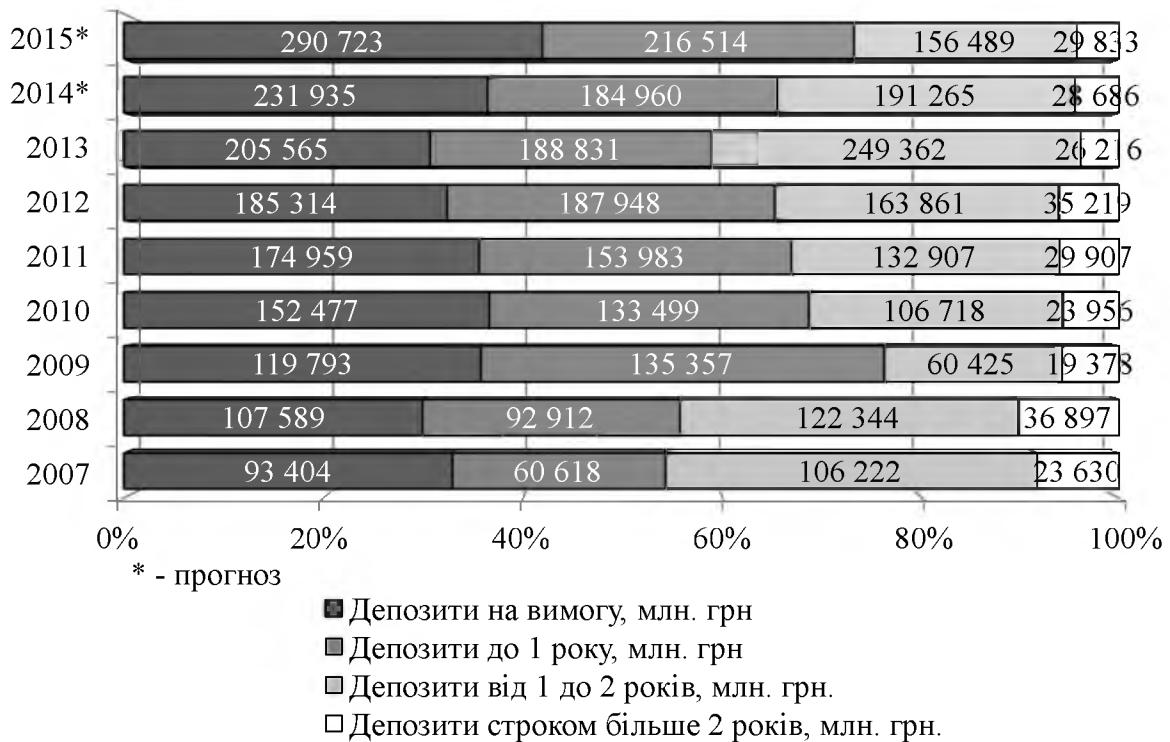

Рис. 3.6 (а). Структура депозитів за строками вкладів

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [37]

Із подоланням наслідків фінансово–економічної кризи обсяги депозитів строком від 1 до 2 років почали зростати, їх частка хоча й збільшилася, але залишилася майже на 10 % нижчою, ніж у 2007 році.

У сучасних умовах понад третина депозитів – це депозити на вимогу та строком до 1 року. За такої ситуації ускладнюється формування якісної ресурсної бази кредитування, оскільки короткі гроші не дають можливості збільшити довгострокове кредитування. Тенденції динаміки депозитів в іноземній валюті в основному повторюють загальну динаміку депозитів, частка строкових депозитів з терміном від 1 року до 2 впала з 44,8% у 2007 р. до 18,3 % у 2009 р., а на частку депозитів в іноземній валюті на вимогу та строком до 1 року приходилося більш 75%. Проте, із подоланням негативних наслідків фінансово–економічної кризи та стабілізацією ситуації на валютному ринку депозити від 1 року до 2 років почали збільшуватися, що обумовило поступове зростання їх частки, яка у 2012 році становила 38 %.

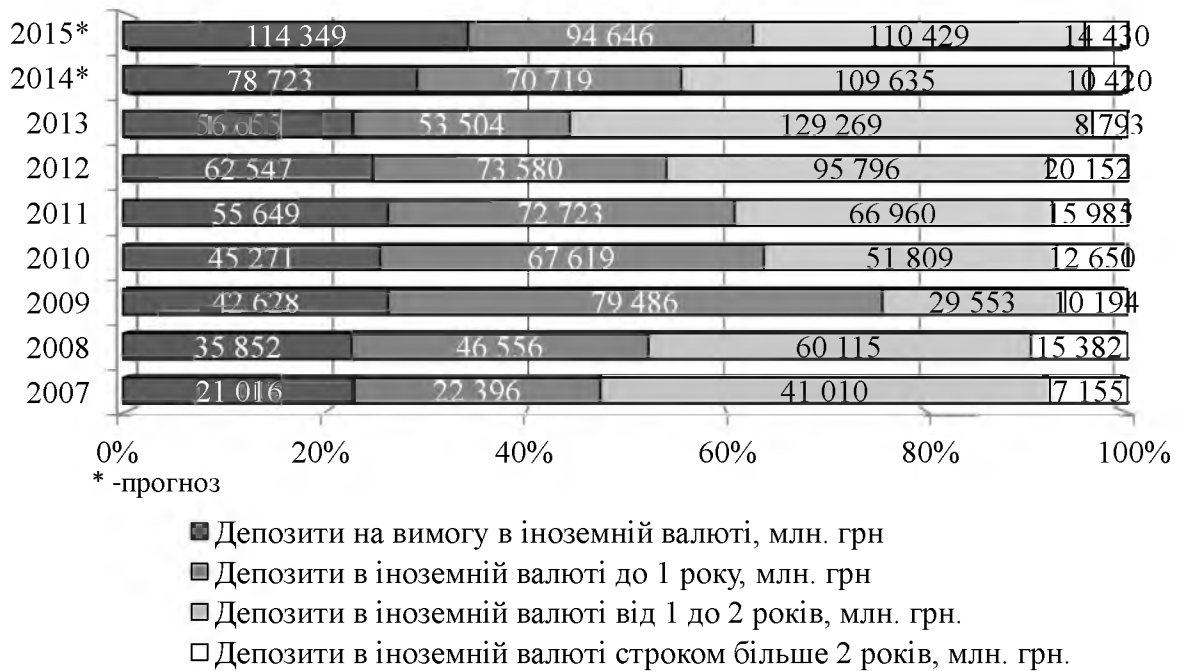

Рис. 3.6 (б). Структура депозитів в іноземній валюті за строками вкладів у банківській системі України за 2007–2015 рр.

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [37]

Таким чином, виявилось більш швидке відновлення довіри вкладників до іноземної валюти, внаслідок чого ресурсну базу кредитного потенціалу в іноземній валюті можна вважати більш якісною. В цілому за досліджуваний період депозити в іноземній валюті зросли майже у 3 рази, що свідчить про недовіру вкладників до національної валюти та збільшення її участі у формуванні кредитного потенціалу банківської системи.

Згідно з даними таблиці 3.3, спостерігається щорічне зростання активів банків за винятком 2009 року, в цілому за досліджуваний період їх розмір зріс на 88,1 %. До початку фінансово-економічної кризи чисті зовнішні активи в іноземній валюті склали понад 50 % зовнішніх активів банків (рис. 3.7). Як видно з рис.3.7, частка чистих зовнішніх активів банків у іноземній валюті у 2009 році знизилася до 33,78 %, у 2010–2011 роках – зростала до 44 та 40 %, відповідно, але у 2012 році становила лише 32,43 % – найнижчий показник за досліджуваний період, що свідчить про зниження рівня їх доларизації.

Таблиця 3.3

Показники використання фінансових ресурсів банків за 2007–2015 рр.

Рік	Активи банків		Кредити надані		Частка кредитів в активах, %
	млн. грн	Темп росту, %	млн. грн	Темп росту, %	
2007	599 396	–	485 368	–	80,98
2008	926 086	154,5	792244	163,2	85,55
2009	880 302	95,1	747348	94,3	84,90
2010	942 088	107	755030	101	80,14
2011	1 054 280	111,9	825320	109,3	78,28
2012	1 127 192	106,9	815 327	98,8	72,33
2013	1 278 095	113,4	911 402	111,78	71,13
2014*	1 317270	103,1	1 006 880	95,8	76,43
2015*	1 261 646	-	964 832	-	76,47
<i>Темп росту 2013 р. до 2007 р., %</i>	–	219,8	–	207,4	–

Примітка. Для 2014 та 2015 рр. представлено прогнозні дані
Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [64]

У 2007 році майже 81 % активних операцій банків займали кредити, у 2008–2009 рр. їх частка збільшилася в середньому до 85 %, тобто результативність та ефективність діяльності банків значною мірою залежала від реалізації кредитного потенціалу. Останніми роками роль кредитів в активах банків ослабла, у 2012 році їх частка впала спочатку до 78,28 %, у 2013 році скоротилася ще майже на 5 %. У цілому ж за досліджуваний період обсяги кредитів наданих зростали меншими темпами, ніж активи банків, – темп росту склав 168 %. Зниження обсягів кредитів відбулося не тільки у період банківської кризи 2009 року, але й у 2012 році на 1,2 %, що негативно характеризує динаміку кредитної діяльності банків в Україні.

Якщо порівняти динаміку обсягів та частки кредитування із результатами діяльності банків, зокрема рентабельністю активів, то видно, що період з 2008 по 2009 роки, коли на частку кредитів в активах банків припадало 80–85 %, був відносно кращим періодом, що підтверджує важливість та необхідність нарощування кредитного потенціалу та підвищення ефективності його реалізації. Ці процеси відображено на рис.3.8.

Рис. 3.7. Динаміка чистих зовнішніх активів банків в іноземній валюті за 2008–2015 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [158]

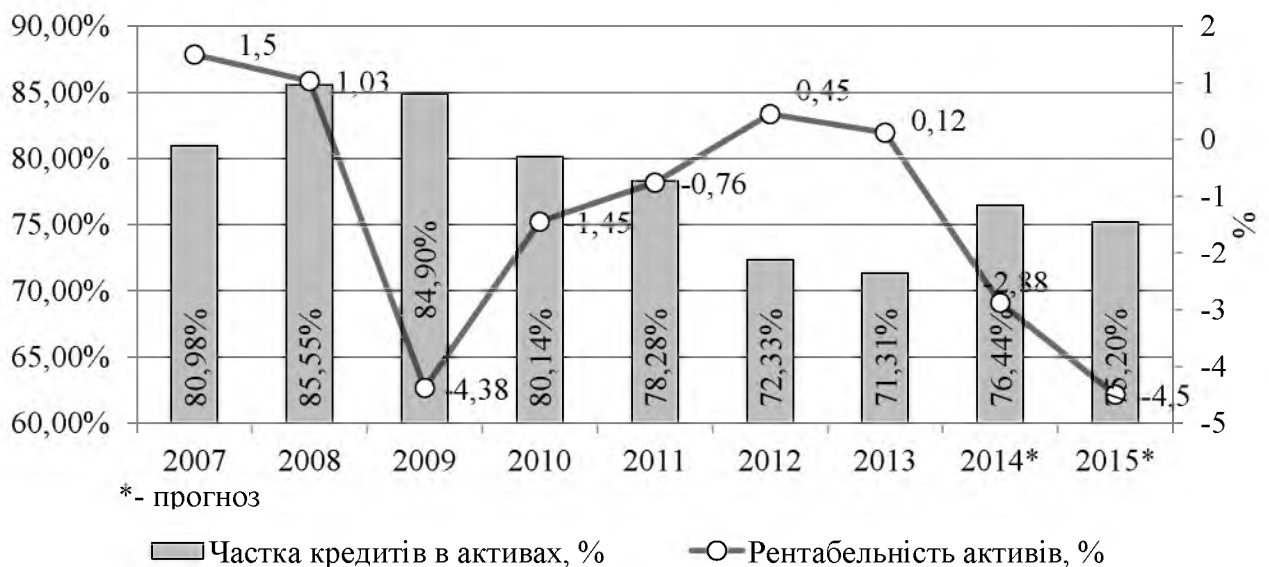

Рис. 3.8. Динаміка частки кредитів в активах та їх рентабельності

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [95]

Зауважимо, що за досліджуваний період обсяги кредитування суб'єктів господарювання зросли у 2,2 разу, а фізичних осіб – лише на 5%. Для

пожвавлення споживчого кредитування необхідним є підвищення рівня доходів населення та розвиток споживчого ринку.

Рис. 3.9. Динаміка кредитування суб'єктів господарювання та фізичних осіб за 2007–2015 рр.

Джерело: розроблено автором за даними НБУ [64]

В цілому динаміка обсягів банківського кредитування економіки України свідчить про високі темпи його зростання до початку фінансово–економічної кризи, що свідчить про достатньо високий рівень використання кредитного потенціалу банківської системи. У 2007 році обсяг кредитів, наданих банками в економіку, зріс до 485368 млн. грн., що перевищило показник 2006 року на 80,2 %, у 2007 році – ще на 63,2 %. У 2009 році обсяг кредитів, наданих банками в економіку, впав до 477348 млн. грн., тобто на 5,7 %, у 2010 році він хоча і зріс на 1 %, але так і не досяг докризового рівня. Із покращенням економічної ситуації у 2011 році обсяги банківського

кредитування економіки зросли майже на 10 %, його рівень сягнув найбільшого значення за досліджуваний період – 828889 млн. грн. У 2012 році утворилася складна ситуація обсяги кредитування суб'єктів господарювання скоротилися на 1,2 %.

У табл.3.4 представлено динаміку використання кредитного потенціалу банківської системи України.

Таблиця 3.4

Динаміка використання кредитного потенціалу банківської системи України за 2007–2014 рр.

Показники	Роки								Темп росту 2014 р. до 2007 р., %
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ВВП, млн. грн.	720,73	948,06	914,70	1094,61	1302,08	1408,89	1454,93	1353,09	187,7
Індекс фізичного росту ВВП, %	107,9	102,3	85,2	104,1	105,2	100,3	100	93	–
Кредити надані, млн. грн.	485368	792244	747348	755030	825320	815327	911 402	1006880	207,4
Кредити, надані суб'єктам господарювання, млн. грн.	276184	472584	474991	508288	580907	609202	698 777	789 540	285,9
Темп росту кредитів, наданих банками в економіку, %	–	163,2	94,3	101	109,3	98,8	111,8	113,0	–
Частка кредитів, наданих банками в економіку в ВВП, %	38,3	49,8	51,9	46,4	44,6	43,2	62,6	58,4	–
Частка кредитів, наданих банками в економіку в кредитах наданих, %	56,9	59,7	63,6	67,3	70,4	74,7	76,67	78,4	–

Джерело: складено автором на основі даних [97]

Протягом 2007–2011 років переважало довгострокове кредитування, причому у 2007–2008 роках на його частку припадало понад 60 %. Після фінансово–економічної кризи обсяги довгострокових кредитів щороку знижувалися і у 2014 році їх частка становила лише 39,4 % (рис. 3.10).

Рис. 3.10. – Динаміка довгострокових кредитів у банківській системі України за 2007–2015 рр.

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [64]

Зниження обсягів довгострокових кредитів є негативною тенденцією для банківської системи, однією з причин якої стало зниження темпів росту обсягів довгострокових депозитів, що значно звузило ресурсну базу довгострокового кредитування. Крім того, така ситуація свідчить й про те, що останнім часом збільшується поточне споживання кредитних ресурсів суб'єктами господарювання, а не довгострокове інвестиційне їх використання, що значно обмежує економічний ефект кредитної політики банків. Враховуючи, що більша частка довгострокового кредитування приходилася на кредитування

суб'єктів господарювання, у 2011–2012 роках вона сягнула 68–70 %, саме довгострокове кредитування вкрай важливе для реального сектору економіки та прискорення економічного розвитку, що обумовлює необхідність активізації діяльності банків по залученню довгих фінансових ресурсів.

У табл. 3.5 представлена динаміка кредитів за видами валют за 2007 – 2014 роки.

Таблиця 3.5

**Динаміка кредитів у банківській системі України за видами валют
за 2007–2015 рр.**

Рік	Кредити в національній валюті, млн. грн	Кредити в іноземній валюті, млн. грн	Темп росту кредитів в національній валюті, %	Темп росту кредитів в іноземній валюті, %	Частка кредитів в іноземній валюті у структурі кредитів, %
1	2	3	4	5	6
2007	213802	213065	172,7	175,4	49,9
2008	300220	433801	140,4	203,6	59,1
2009	355521	367774	118,4	84,8	50,8
2010	395504	337319	111,2	91,7	46,0
2011	478596	323213	121,0	95,8	40,3
2012	515580	299562	107,7	92,7	36,7
2012	515580	299562	107,7	92,7	36,7
2013	602775	308006	116,9	102,8	33,8
2014*	554 576	430844	91,7	139,9	44,0
2015*	492 585	546 392	81,7	177,4	0,53
Темп росту 2014 р. до 2007 р., %	258,6	202,2	–	–	–

Примітка. Для 2014-2015 рр. представлено прогнозні дані

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [64]

У портфелі кредитів 2007 року рівні частки припадали на кредити в національній та в іноземній валюті. До початку фінансово–економічної кризи у 2008 році більш високими темпами зростало кредитування в іноземній валюті, його обсяги збільшилися більш як удвічі, а частка у структурі кредитів підвищилась до 59 %, в той же час кредити в національній валюті збільшилися лише на 40,4 %. У наступні роки обсяги кредитування в іноземній валюті

знижувалися, а в національній зростали, внаслідок чого якісно змінилася структура кредитного портфелю за видами валют, на користь збільшення частки кредитів в національній валюті.

В цілому за досліджуваний період обсяги кредитів в національній валюті зростали щороку, їх приріст за 7 років становив 281,9 %, а обсяги кредитів у іноземній валюті з 2010 року скорочувалися, тому їх приріст склав 44,6 %. Значні обсяги кредитування в іноземній валюті та переважна їх більшість під час фінансово–економічної кризи спричинили її глибину у банківській системі та обумовили зростання валютного й кредитного ризиків.

Негативно характеризують ефективність реалізації кредитного потенціалу банківської системи зростання простроченої заборгованості під час фінансово–економічної кризи та її високий рівень на даний момент (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Динаміка простроченої заборгованості за кредитами у банківській системі України за 2007–2014 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	Темп росту 2013 р. до 2007 р.,%
Прострочена заборгованість за кредитами, млн. грн.	6 357	18015	69935	84851	79292	72 520	70178	123846	1948,2
Частка простроченої заборгованості у наданих кредитах,%	1,3	2,3	9,4	11,2	9,6	8,9	7,7	12,3	–
Темп росту, %		283,4	388,2	121,3	93,4	91,5	96,8	176	–
Приріст простроченої заборгованості, млн. грн.		11658	51920	14916	–5559	–6 772	–2342	53668	–

Примітка: для 2014 р. представлено прогнозні дані

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [97]

Ризики неповернення кредитів та несплати відсотків за ними збільшилися із першими ознаками фінансово–економічної кризи, та суттєво зросли в період девальвації гривні та загострення фінансово–економічної кризи наприкінці 2008–початку 2009 років. Найбільше зростання простроченої заборгованості за

кредитами мало місце у 2009 році, коли вона зросла у 3,8 разу, а приріст її становив майже 52000 млн. грн., що було пов'язано, перш за все, із зниженням платоспроможності позичальників, які брали кредити в іноземній валюті, через зростання курсу іноземних валют відносно гривні. У свою чергу, поряд із зростанням грошових зобов'язань банків, це негативно вплинуло на їх ресурсну базу та ліквідність.

Зростання простроченої заборгованості тривало й у 2010 році, її приріст склав майже 15000 млн. грн. У 2011–2013 роках, хоча ситуація почала виправлятися і обсяги простроченої заборгованості мали тенденцію до зниження, вони залишалися надто високими і складали близько 7 % від обсягів наданих кредитів (до початку фінансово–економічної кризи у 2007 році їх частка складала 1,3 %). Таким чином, однією з найбільш гострих проблем банківської системи є значні обсяги заборгованості за кредитами, вирішення якої справить позитивний вплив на збільшення ресурсної бази та нарощування кредитного потенціалу.

На формування кредитного потенціалу банківської системи впливає процентна політика банків. В процесі аналізу було виявлено, що у формуванні кредитних ресурсів вагому роль відіграють залучені кошти, перед усім депозити. В свою чергу, їх обсяги значною мірою залежать від наявності вільних грошей у домогосподарствах та юридичних особах, а також від процентної ставки депозитів. Чим вищою є ставка процентів за депозитами, тим більш привабливим стає даний вид заощаджень.

У досліджуваному періоді процентна ставка за депозитами зростала протягом 2007–2009 років і набула максимального значення 11,8 % у 2009 році (рис. 3.12), проте у 2010–2011 роках її динаміка була низхідною.

Процентна ставка за депозитами у 2012, 2013, 2014 роках змінювалася не суттєво. Зростання даного показника у 2012 році проти його рівня у 2011 році становило 4 %, у 2013 році залишилось майже без змін на рівні 11,2 %, а у 2014 році скоротилося на 1,2 % до 10%. Загалом динаміка процентної ставки по депозитах за 2012–2014 роки була пропорційною змінам ставки по кредитах, на

відміну від попереднього періоду, коли ставки по кредитах демонстрували суттєві коливання (див. рис.3.12).

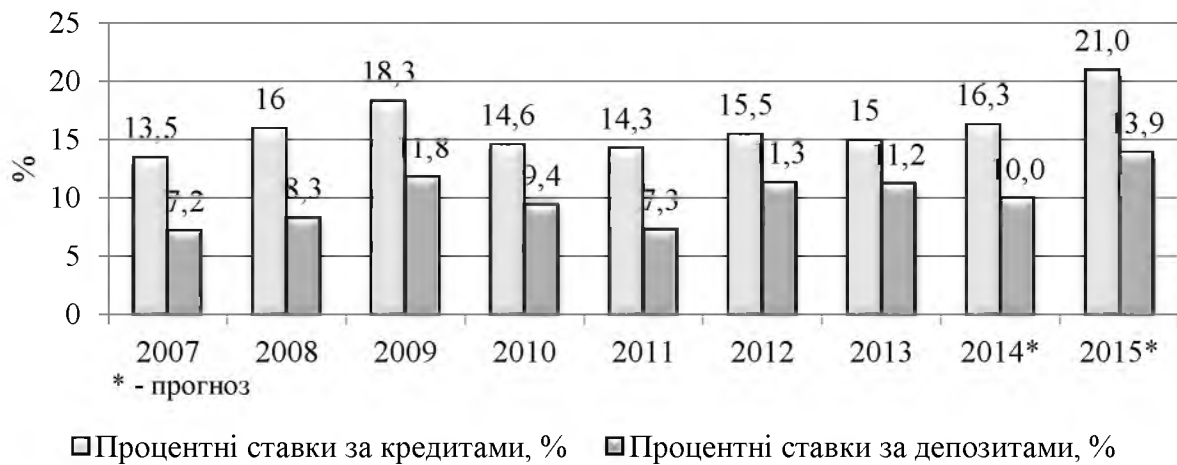

Рис. 3.12. Динаміка процентних ставок за кредитами та депозитами у банківській системі України за 2007–2015 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [172]

Процентна політика банків у 2009–2011 рр. була спрямована на зниження процентної ставки на кредити для юридичних осіб та її збільшення для домашніх господарств (рис. 3.13).

Рис. 3.13. Динаміка процентних ставок за кредитами, наданими домашнім господарствам та юридичним особам за 2007–2015 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [109]

Якщо у 2007 році різниця між процентними ставками становила 2,5 %, то у 2012 році процентна ставка за кредитами для домашніх господарств на 13 % перевищувала процентну ставку за кредитами для юридичних осіб. З одного боку, така політика поряд із погіршенням соціально-економічної ситуації призвела до зниження обсягів споживчого кредитування, а з іншого – до зростання обсягів кредитів в економіку та підвищення задоволення потреб у фінансових ресурсів господарюючих суб'єктів та стимулювання їх розвитку.

Процентні ставки як за кредитами, так і за депозитами в національній валюті є вищими за процентні ставки на кредити та депозити в іноземній валюті (рис. 3.14).

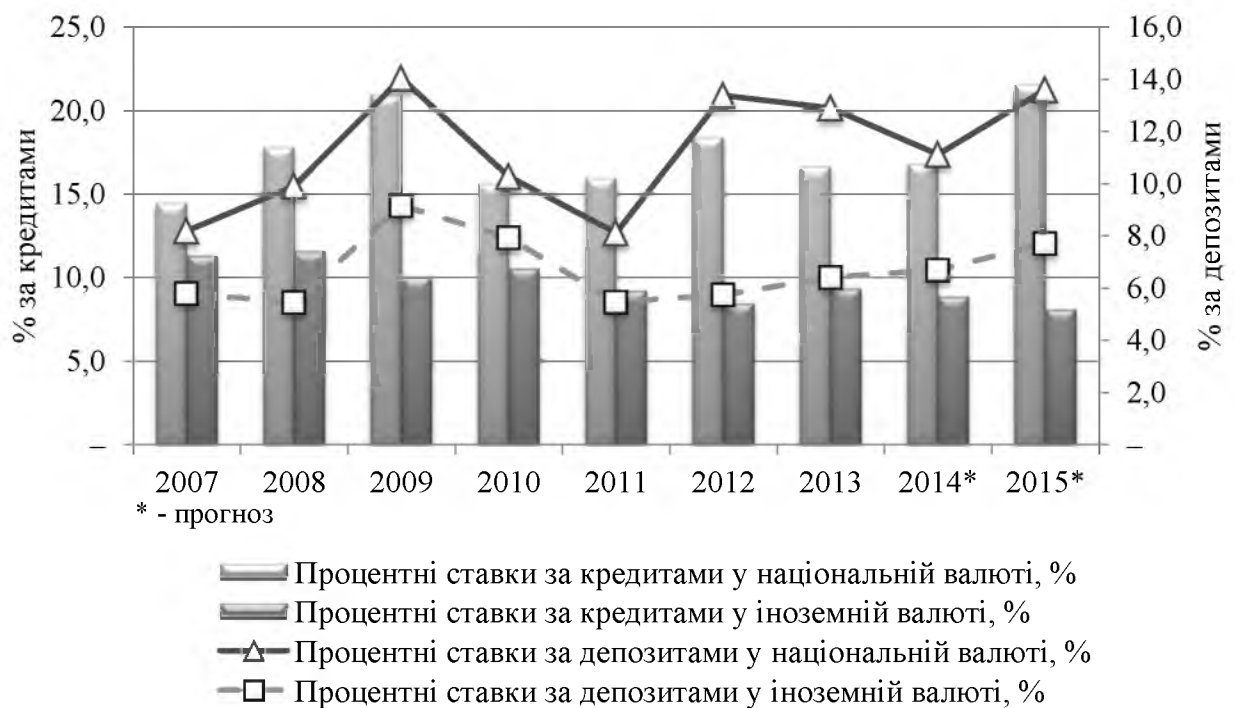

Рис. 3.14. Динаміка процентних ставок за кредитами та депозитами в національній та іноземній валюті за 2007–2015 рр.

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [109]

Процентна ставка за кредитами в національній валюті мала тенденцію до підвищення у 2007–2009 роках та у 2011–2012 роках, у цілому за досліджуваний період вона зросла з 14,4 до 18,4 %. В той же час процентна ставка за кредитами в іноземній валюті після фінансово-економічної кризи

мала стійку тенденцію до зниження: у 2012 році вона дорівнювала 9,3 %, що на 2 % нижче від рівня 2007 року. Така політика спрямована була на зниження валютного ризику кредитування в іноземній валюті.

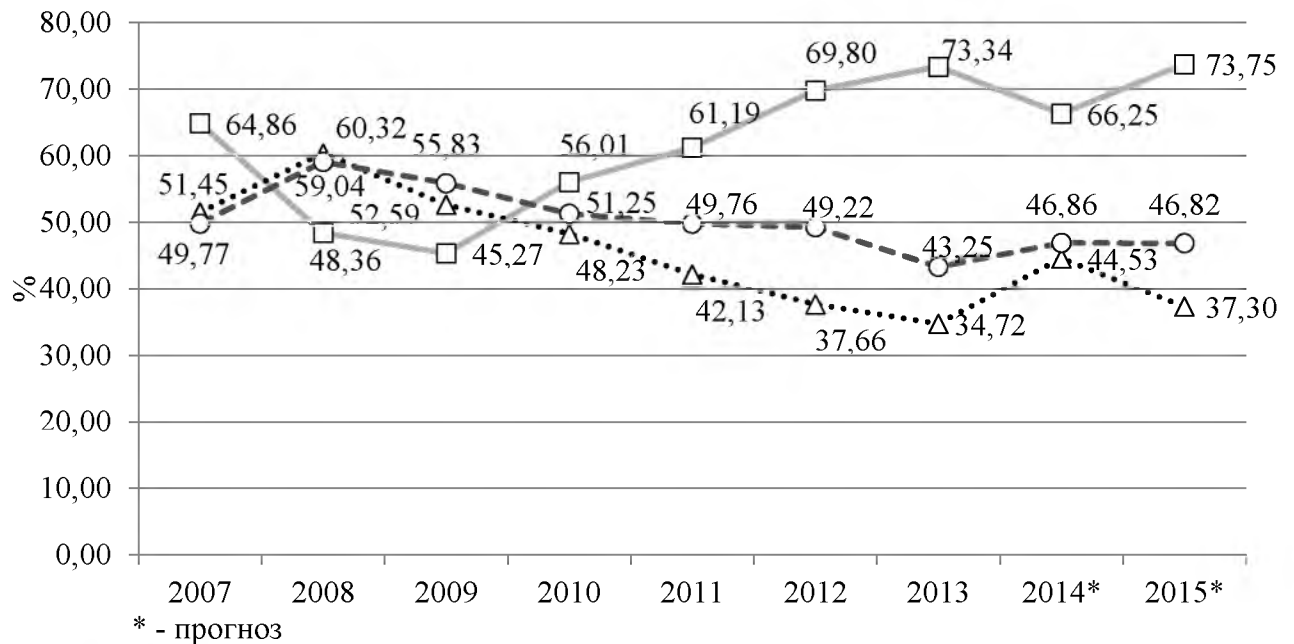
Слід відзначити, що у 2007–2011 роках процентна політика банків за депозитами в національній та іноземній валюті сприяла однаковим тенденціям, періоди підвищення та зниження процентних ставок були майже однаковими, проте у 2012 році ставку за депозитами в національній валюті суттєво підняли з 8,1 до 14,2 %, тобто одразу на 6,1 %, а ставка за депозитами в іноземній валюті була знижена до 4,8 % – найменший показник за досліджуваний період. Таким чином, у досліджуваному періоді процентна політика банків була спрямована на стимулювання депозитних вкладів в національній валюті, що слід вважати позитивним кроком на шляху до зниження рівня як депозитної, так і кредитної доларизації.

В процесі дослідження формування та використання кредитного потенціалу банківської системи були проаналізовані індикатори фінансової стійкості, а саме співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів, співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів, співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до сукупних зобов'язань (рис. 3.15).

З 2008 року спостерігається стійка динаміка зниження індикаторів фінансової стійкості, а саме співвідношення кредитів в іноземній валюті до валових кредитів, але частка їх залишається поки що достатньо високою, майже 50 %, що позитивно характеризує ситуацію, яка склалася і свідчать про зменшення рівня доларизації.

З 2009 року також спостерігається зростання рівня співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів, у 2012 році даний індикатор сягнув майже 70 %, отже зростає роль залучених ресурсів, зокрема депозитів, у формуванні кредитного потенціалу банківської системи. При цьому, починаючи з 2008 року, скорочується співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів, що, на нашу думку, пов'язано з

посткризовим усвідомленням ризикованості валютних кредитів кредиторами і позичальниками.

- Співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів
- △•• Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів
- Співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до сукупних зобов'язань

Рис. 3.15. Динаміка індикаторів фінансової стійкості банківської системи України за 2007–2015 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [64]

Підводячи підсумок дослідження за даним підрозділом, треба зазначити, що процеси доларизації як депозитів, так і кредитів в банківській системі України тривають, але, якщо до початку світової фінансово–економічної кризи доларизація економіки України сприймалася як один з інструментів стабілізації, то з 2008 року саме високий ступінь доларизації значною мірою зумовив глибину фінансово–економічної кризи в Україні.

Доларизація характеризується рядом позитивних наслідків: сприяючи зростанню обсягів зовнішніх фінансових ресурсів банківської системи, сприяє збільшенню фінансової складової її кредитного потенціалу. Проте, умови кредитування погіршуються, що ускладнює можливості ефективного його

використання та можливості його реалізації. Крім того доларизація фінансових ресурсів банківської системи сприяє зменшенню вартості кредитних ресурсів та збільшенню попиту на кредити, диверсифікації банківських ризиків, стимулює збільшення заощаджень населення та їх залучення у банківську систему, сприяє розширенню спектра банківських послуг через пропонування депозитів та кредитів в іноземній валюті, веде до збільшення участі банків на міжнародному фінансовому ринку.

В той же час високий рівень доларизації (понад 30% згідно з критеріями методики МВФ), найбільшою мірою негативно відобразився на монетарній сфері та банківській системі. Більшість комерційних банків опинилися перед втратою можливості повернення депозитних вкладень, окремі з них – перед загрозою банкрутства. Крім того, значна частка населення та суб'єктів господарювання, які отримали кредит в іноземній валюті, внаслідок стрімкого зростання курсу валюти у 2008–2009 роках виявилися неплатоспроможними, що також негативно позначилося на фінансовому стані банків. У посткризовому періоді проблема впливу високої доларизації на банківську систему України залишається актуальною, оскільки формує загрози стабільності кредитно–фінансової сфери, які проявляються у наступному:

- підвищується схильність банківського сектору до системного кредитного ризику у випадку значних девальвацій гривні;
- погіршується якість балансів банківських установ при знеціненні національної валюти;
- зростає ймовірність банківської кризи у зв'язку із розбіжністю структури активів та зобов'язань, а також із ймовірністю погіршення платоспроможності клієнтів, що отримували кредити у валюті, але генерували свої доходи на внутрішньому ринку;
- погіршується якість активів банків;
- знижується дієвість облікової ставки як інструменту регулювання грошової маси.

Прийняття адекватних управлінських рішень щодо регулювання впливу доларизації на реалізацію кредитного потенціалу банківської системи має базуватися на результатах оцінки такого впливу.

3.2. Методичний підхід до визначення впливу доларизації на кредитний потенціал банківської системи України

Методологія дослідження доларизації передбачає визначення депозитної та кредитної доларизації. Для цього використовуємо коефіцієнти, які наведено у табл. 1.6., розрахунки представлено у табл. 3.7 та 3.8.

Таблиця 3.7
Динаміка показників депозитної доларизації з 2007–2015 рр.

Рік	Питома вага депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі депозитів	Питома вага депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі депозитів фізичних осіб	Питома вага депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі депозитів юридичних осіб	Питома вага короткострокових депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі короткострокових депозитів	Питома вага довгострокових депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі довгострокових депозитів	Інтегральний показник депозитної доларизації	Динаміка рівня депозитної доларизації
1	2	3	4	5	6	7	8
2007	0,323	0,388	0,229	0,282	0,371	0,313	–
2008	0,439	0,495	0,353	0,411	0,474	0,431	+
2009	0,483	0,528	0,404	0,479	0,498	0,477	+
2010	0,426	0,480	0,319	0,395	0,493	0,418	–
2011	0,426	0,483	0,340	0,385	0,509	0,424	+
2012	0,440	0,494	0,343	0,365	0,582	0,437	+
2013	0,370	0,417	0,292	0,277	0,413	0,354	–
2014*	0,44	0,496	0,364	0,382	0,574	0,447	+
2015*	0,48	0,547	0,326	0,412	0,670	0,473	+

Примітка. Для 2014-2015 рр. представлено прогнозні дані

Джерело: розраховано автором

Результати розрахунків коефіцієнтів депозитної доларизації дозволяють зробити наступні висновки:

- динаміка інтегрального показника депозитної доларизації за винятком 2010 року має тенденцію до збільшення. У 2007–2009 роках депозитна доларизація зростала й набула максимального значення у період фінансово–економічної кризи, що обумовлено девальвацією національної валюти та зниженням довіри до неї, у 2011–2012 роках вона зростала після незначного падіння у 2010 році;

- рівень доларизації депозитів домашніх господарств значно перевищує рівень доларизації депозитів юридичних осіб, що свідчить про високу недовіру населення до національної валюти та використання іноземної в якості збережень;

- рівень доларизації довгострокових депозитів перевищує рівень доларизації короткострокових депозитів, що також підтверджує високу недовіру до національної валюти та обумовлює більший валютний ризик за довгостроковими вкладками.

Таблиця 3.8

Динаміка показників кредитної доларизації за 2007–2015 рр.

Рік	Питома вага кредитів у ін. валюті в загал. обсязі кредитів	Питома вага кредитів фіз. осіб в ін. валюті в обсязі кредитів фіз. осіб	Питома вага кредитів юр. осіб в ін. валюті в обсязі кредитів юр. осіб	Питома вага короткострокових кредитів у ін. валюті в загал. обсязі короткострокових кредитів	Питома вага довгострокових кредитів у ін. валюті в загал. обсязі довгострокових кредитів	Інтегральний показник кредитної доларизації	Динаміка рівня кредитної доларизації
2007	0,499	0,636	0,4198	0,276	0,598	0,462	–
2008	0,591	0,719	0,5159	0,419	0,666	0,564	+
2009	0,508	0,724	0,4117	0,290	0,611	0,585	+
2010	0,46	0,691	0,3793	0,284	0,548	0,541	–
2011	0,403	0,569	0,3575	0,266	0,484	0,446	–
2012	0,367	0,453	0,3506	0,258	0,448	0,342	–
2013	0,338	0,351	0,3435	0,237	0,428	0,339	–
2014*	0,460	0,455	0,472	0,352	0,532	0,454	+
2015*	0,526	0,495	0,534	0,461	0,573	0,511	+

Примітка. Для 2014 р. і 2015 років представлено прогнозні дані

Джерело: розраховано автором

Аналіз показників кредитної доларизації свідчить, що мав місце достатньо високий її рівень у 2008–2009 роках, більш половини кредитів були надані в іноземній валюті, що й обумовило глибину негативних наслідків світової фінансово–економічної кризи для вітчизняної економіки в цілому та банківської системи, зокрема. Однією з причин цього стало зниження платоспроможності позичальників в результаті значного підвищення курсу іноземних валют відносно гривні, що призвело до зростання проблемних кредитів та погіршення фінансового стану банків. Оскільки рівень доларизації кредитів фізичних осіб значно вищий за рівень доларизації кредитів юридичних, то саме населення стало «заручником» фінансово–економічної кризи, що обумовлює необхідність перегляду кредитної політики банку й необхідність кредитування домашніх господарств виключно в національній валюті.

На сьогоднішній день більш 30 % кредитів фізичних осіб та 60 % кредитів юридичних осіб – це кредити в іноземній валюті, що зумовлює достатньо високі валютні ризики під час реалізації кредитного потенціалу. Високий попит на кредитні ресурси в іноземній валюті обумовлений меншими кредитними ставками.

Слід відзначити високий рівень доларизації короткострокових кредитів у досліджуваному періоді – за винятком 2008 років, на їх частку приходилося понад 70 % короткострокових кредитів. В той же час рівень кредитної доларизації довгострокових кредитів є значно меншим і з 2009 року має стійку тенденцію до зниження, внаслідок чого у 2012 році частка довгострокових кредитів в іноземній валюті у загальній сумі довгострокових кредитів становила менш 10%, що позитивно характеризує кредитну політику банків й свідчить про зменшення валютного ризику у довгостроковій перспективі.

З рис. 3.16 видно, що протягом 2007–2011 років рівень доларизації кредитів перевищував рівень доларизації депозитів, лише у 2012 році депозитна доларизація зросла і на тлі зниження кредитної перевищила її рівень, але в обох випадках рівень доларизації залишається надмірним і підвищує вразливість

банківської системи України та обумовлює валютні ризики у процесі як формування, так і реалізації кредитного потенціалу банків.

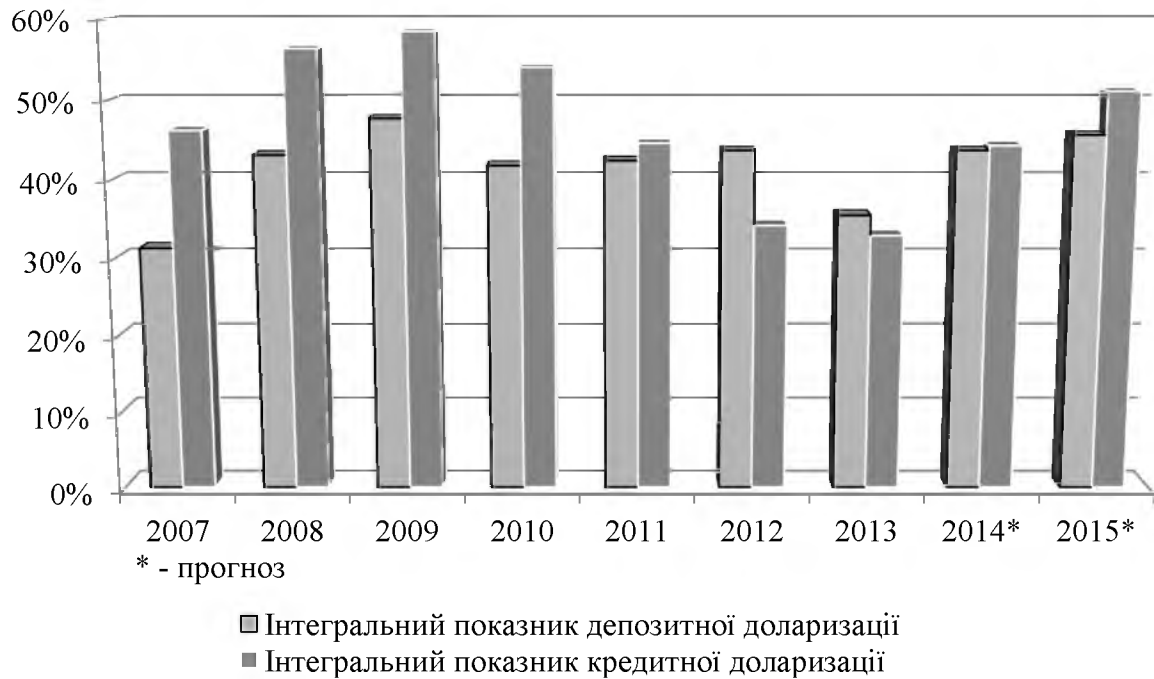

Рис. 3.16. Динаміка рівнів кредитної та депозитної доларизації в банківській системі України за 2008–2015 рр.

Джерело: побудовано автором

В той же час саме зростання депозитів в іноземній валюті обумовило нарощування ресурсної бази кредитування в іноземній валюті, що демонструє рис.3.17.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що сучасна практика формування та реалізації кредитного потенціалу банківської системи відбувається в умовах високого рівня доларизації, що несе певні загрози як фінансово–економічній системі, так й банківській зокрема.

За умов надмірної депозитної доларизації виникає загроза ліквідності та платоспроможності банків за умов девальвації національної валюти та підвищується їх залежність від світових тенденцій, тобто збільшуються валютні

ризика. Надто висока кредитна доларизація загрожує банкам через зростання кредитного ризику, через зростання імовірності втрати банком наданих кредитних ресурсів внаслідок неспроможності позичальника погасити кредитну заборгованість та сплатити проценти за користування кредитом внаслідок підвищення курсів іноземних валют.

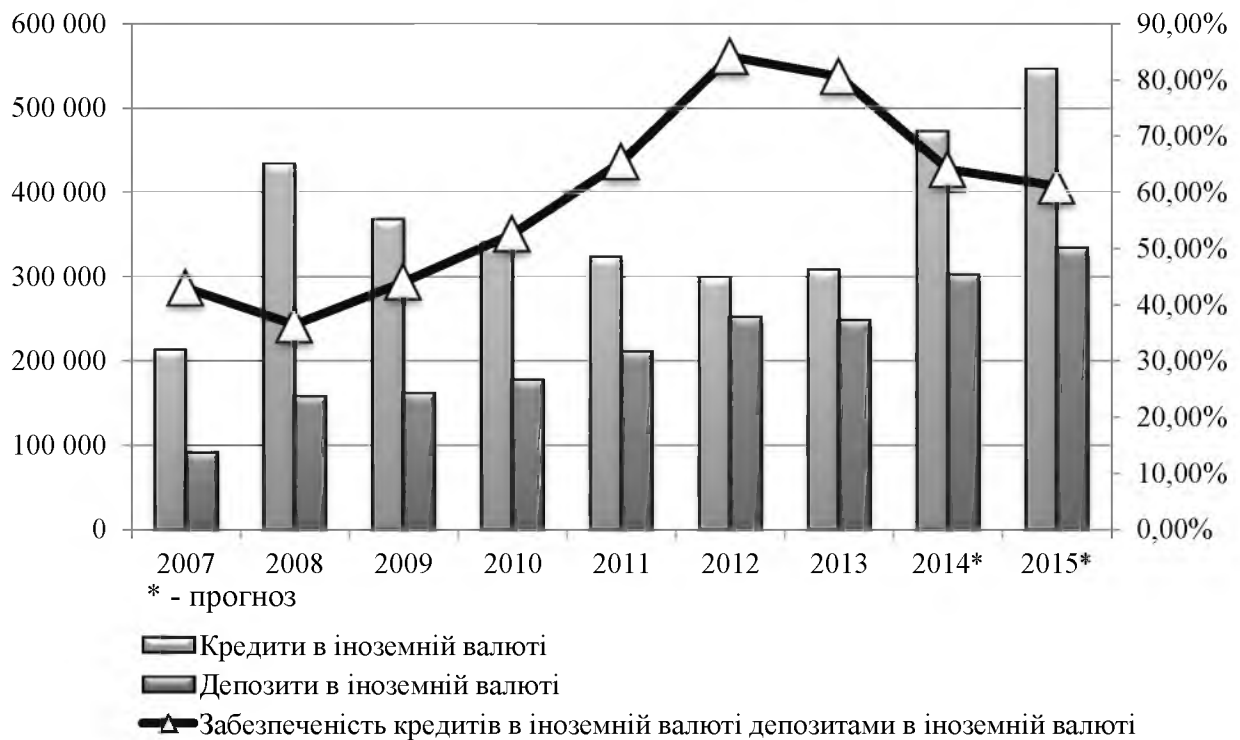

Рис. 3.17. Динаміка банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті в Україні за 2008–2015 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ [37, 64]

За результатами теоретичного аналізу та проведеного дослідження соціально-економічних тенденцій, функціонування банківської системи в умовах доларизації виявлено, що на формування та реалізацію кредитного потенціалу банків суттєво впливає значна кількість чинників, що обумовлює необхідність оцінки ролі та міри впливу кожного з них. Оскільки встановлено, що особливо гостро наслідки світової фінансово-економічної кризи

відобразилися на банківській системі, що обумовлено було високим рівнем доларизації, то вважаємо за необхідне оцінити її вплив на формування і використання кредитного потенціалу банківської системи України.

У пп. 1.3. нами було визначено та обґрунтовано систему показників, на основі яких запропоновано модель (1.3), відповідно до якої сформовано масив даних (табл. 3.8), який охоплює 17 показників: соціальних, економічних та фінансових даних банківської діяльності за період 2007–2013 роки, який охоплює три фази розвитку фінансово–економічної ситуації та банківської системи: до– кризовий, кризовий та посткризовий, що дасть можливість отримати дані щодо впливу тих чи інших чинників з урахуванням їх змінності та вразливості. У процесі дослідження використано метод багатofакторного кореляційно–регресійного аналізу, який дозволяє оцінити напрям та щільність зв'язку між досліджуваними явищами, а також отримати модель розвитку процесів. Результати кореляційного аналізу наведено у табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Чинники, що впливають на формування та реалізацію кредитного потенціалу банківської системи в умовах доларизації

Рік	Кредити надані банками, млн. грн. Y	Чисті зовнішні активи в іноземній валюті, млн. грн., X ₁	Офіційні резервні активи в іноземній валюті, млн. дол. США X ₂	Готівкові кошти в іноземній валюті, млн. грн. на кінець періоду, X ₃	Переказні депозити в іноземній валюті, млн. грн., X ₄	Цінні папери в іноземній валюті, млн. грн X ₅	Надходження іноземної валюти, млн. дол., X ₆	Обсяг операцій з готівковою іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку України, млн. дол., X ₇	Сальдо валютних інтервенцій Національного банку України, X ₈
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2007	485368	209075	31783	76	20233	289	4243,6	147973	4283,8
2008	792244	319767	30792	90	35003	437	6177	208795	6105,6
2009	747348	312820	25493	87	41443	216	5370	148450	8384,1
2010	755030	388855	33319	80	41566	203	5862	178933	9731,6
2011	825320	379416	30391	591	51912	391	7019	327721	13444
2012	815327	341924	22647	597	56973	321	7526	40303	7949,9
2013	911402	287517	18760	598	52376	1483	6835	29846,9	5373,4
2014*	1006880	278520	11578	941	113707	1647	2494	9742,5	4643,6

Продовження таблиці 3.9

	Офіційний курс гривні до долара США, середній за період, грн. X ₉	Обсяг міжнародних резервів, млрд. дол. X ₁₀	Депозити в іноземній валюті, млн. грн. X ₁₁	Депозити в іноземній валюті на вимогу, млн. грн. X ₁₂	Депозити в іноземній валюті строкові, млн. грн. X ₁₃	Депозити фізичних осіб в іноземній валюті, млн. грн. X ₁₄	Депозити юридичних осіб в іноземній валюті, млн. грн. X ₁₅	Прямі іноземні інвестиції, X ₁₆	Індекс інфляції, %, X ₁₇
	10	11	12	13	14	15	16	17	18
2007	505	32479	91577	21016	70561	64860	26717	9891	116,55
2008	526,72	31543	157905	35852	122053	107844	50061	10913	122,34
2009	779,12	26505	161862	42628	119234	113016	48846	4816	112,3
2010	793,56	34576	177348	45271	132077	132169	45179	6495	109,1
2011	796,76	31795	211399	53963	157436	149860	61539	7207	104,6
2012	799,1	24546	252074	62547	189527	182493	69581	8401	99,8
2013	799,3	20416	248220	56655	191566	184122	64098	4499	100,5
2014*	1191,4	12587	269496	78 723	190773	191122	78374	-133	121,2

Примітка. За 2014 р. представлено прогнольні дані.

Джерело: розраховано і складено автором

Таблиця 3.10

Коефіцієнти кореляції між обсягом наданих кредитів та чинників, що впливають на акумулювання та розподіл кредитних ресурсів

	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄	X ₁₅	X ₁₆	X ₁₇
Y	1,0000																	
X ₁	0,8765	1,0000																
X ₂	-0,3584	-0,0342	1,0000															
X ₃	0,5220	0,4283	-0,4925	1,0000														
X ₄	0,8642	0,7940	-0,5787	0,7984	1,0000													
X ₅	0,2937	0,0224	0,0416	0,3924	0,1045	1,0000												
X ₆	0,8744	0,7443	-0,4670	0,8264	0,9257	0,4249	1,0000											
X ₇	0,1912	0,3148	0,6041	0,0669	-0,0224	0,4070	0,0356	1,0000										
X ₈	0,6712	0,8258	0,0023	0,5839	0,7241	0,0391	0,6015	0,5890	1,0000									
X ₉	0,6418	0,7665	-0,4164	0,5314	0,8424	-0,3962	0,5943	-0,0133	0,7848	1,0000								
X ₁₀	-0,3105	0,0355	0,9955	-0,4272	-0,5098	0,0383	-0,4000	0,6102	0,0664	-0,3505	1,0000							
X ₁₁	0,8479	0,7613	-0,5806	0,8131	0,9833	0,1725	0,9618	-0,1096	0,6268	0,7629	-0,5092	1,0000						
X ₁₂	0,8374	0,7846	-0,5814	0,7965	0,9958	0,0669	0,9231	-0,0869	0,6900	0,8442	-0,5092	0,9901	1,0000					
X ₁₃	0,8476	0,7492	-0,5775	0,8152	0,9741	0,2097	0,9711	-0,1172	0,6010	0,7298	-0,5067	0,9987	0,9817	1,0000				
X ₁₄	0,8204	0,7705	-0,5544	0,8016	0,9771	0,1118	0,9446	-0,1359	0,6279	0,7861	-0,4788	0,9962	0,9902	0,9935	1,0000			
X ₁₅	0,8895	0,7065	-0,6292	0,8126	0,9619	0,3309	0,9709	-0,0337	0,5993	0,6695	-0,5719	0,9712	0,9509	0,9738	0,9466	1,0000		
X ₁₆	-0,3226	-0,4664	0,3306	-0,1172	-0,4837	0,6940	-0,1240	0,0263	-0,5798	-0,8503	0,3043	-0,3476	-0,4720	-0,3010	-0,3696	-0,2739	1,0000	
X ₁₇	-0,4322	-0,5233	0,5114	-0,8140	-0,8191	0,2009	-0,6674	0,1894	-0,6150	-0,8341	0,4333	-0,8047	-0,8460	-0,7859	-0,8348	-0,6911	0,5389	1,000

Джерело: розраховано і складено автором

Для характеристики щільності зв'язку між досліджуваними чинниками скористаємося «Таблицею Чеддока» (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Величина коефіцієнта кореляції і тіснота зв'язку за «Таблицею Чеддока»

Сила зв'язку	Величина лінійного коефіцієнта кореляції при наявності:	
	прямого зв'язку	оберненого зв'язку
Зв'язок функціональний	1,00	-1,00
Дуже сильний	0,90 – 0,99	(-0,90) – (-0,99)
Сильний	0,70 – 0,89	(-0,70) – (-0,89)
Значний	0,50 – 0,69	(-0,50) – (-0,69)
Помірний	0,30 – 0,49	(-0,30) – (-0,49)
Слабкий	0,10 – 0,29	(-0,10) – (-0,29)

Джерело: [66]

Як видно з табл.3.11, між досліджуваними чинниками, що впливають на обсяг наданих кредитів, немає чинників із дуже сильним зв'язком. Прямий зв'язок спостерігається за більшістю чинників. Обернений зв'язок виявлено між обсягами наданих кредитів та розміром офіційних резервних активів в іноземній валюті, обсягом міжнародних резервів, розміром прямих іноземних інвестицій та інфляційними процесами, тобто за умов збільшення зазначених показників обсяг наданих кредитів має тенденцію до зниження. Слід відзначити, що за мірою між цими чинниками та обсягом наданих кредитів зв'язок є помірним, коефіцієнт кореляції знаходиться на рівні 0,3105–0,4322.

За результатами оцінки виявлено прямий сильний зв'язок (коефіцієнт кореляції перевищує 0,8) між обсягом наданих кредитів та розміром низки показників:

- чистих зовнішніх активів в іноземній валюті;
- переказних депозитів в іноземній валюті;
- надходження іноземної валюти;
- депозитів в іноземній валюті;
- депозитів в іноземній валюті на вимогу;
- депозитів в іноземній валюті строкові;

- депозитів фізичних осіб в іноземній валюті;
- депозитів юридичних осіб в іноземній валюті.

Слід зауважити також, що значний прямиий вплив на обсяги наданих кредитів справляють сума готівкових коштів в іноземній валюті, сальдо валютних інтервенцій Національного банку України, офіційний курс гривні до долара США.

В той же час прямиий, але помірний зв'язок спостерігається між обсягом наданих кредитів та цінними паперами в іноземній валюті; прямиий, але слабкий зв'язок – між обсягом наданих кредитів та обсягом операцій з готівковою іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку України.

Вважаємо за доцільне у регресійну модель включити чинники лише із сильним та значним зв'язком, а саме: $X_1, X_3, X_4, X_6, X_8, X_9, X_{11}, X_{12}, X_{13}, X_{14}, X_{15}$, які є незалежними змінними; залежна змінна – обсяг наданих кредитів (Y).

Загальна методологія дослідження вибіркової лінійної багатofакторної регресійної моделі має наступний вигляд:

$$Y = b_0 + b_1x_1 + \dots + b_{15}x_{15} + e, \quad (3.1)$$

де Y – залежна змінна;

$x_1 \dots x_{15}$ – незалежні змінні;

$b_0, b_1 \dots b_{15}$ – оцінки невідомих параметрів моделі;

e – випадкова величина.

Регресійний аналіз масиву окреслених даних здійснено з використанням пакету «Аналіз даних» MS Excel, одержані результати представлено у табл. 3.11. На рис. 3.18 надано результати регресійного аналізу: показники регресійної статистики R –множинний та R –квадрат дорівнюють одиниці, тобто мають місце висока кореляція між досліджуваними чинниками та високий ступінь відповідності моделі вхідним даним.

Таблиця 3.12

Дані для проведення регресійного аналізу

Рік	Кредити надані банками, млн. грн.	Чисті зовнішні активи в іноземній валюті, млн. грн.	Готівкові кошти в іноземній валюті, млн грн. на кінець періоду	Переказні депозити в іноземній валюті, млн. грн.	Надходження іноземної валюти, млн. дол.	Сальдо валютних інтервенцій НБУ	Офіційний курс гривні до долара США, середній за період, грн.	Депозити в іноземній валюті, млн. грн.	Депозити в іноземній валюті на вимогу, млн. грн.	Депозити в іноземній валюті строкові, млн. грн.	Депозити фізичних осіб в іноземній валюті, млн. грн.	Депозити юридичних осіб в іноземній валюті, млн. грн.
	Y	X ₁	X ₃	X ₄	X ₆	X ₈	X ₉	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄	X ₁₅
2007	485368	209075	76	20233	4243,6	4283,8	505	91577	21016	70561	64860	26717
2008	792244	319767	90	35003	6177	6105,6	526,72	157905	35852	122053	107844	50061
2009	747348	312820	87	41443	5370	8384,1	779,12	161862	42628	119234	113016	48846
2010	755030	388855	80	41566	5862	9731,6	793,56	177348	45271	132077	132169	45179
2011	825320	379416	591	51912	7019	13444	796,76	211399	53963	157436	149860	61539
2012	815327	341924	597	56973	7526	7949,9	799,1	252074	62547	189527	182493	69581
2013	911402	287517	598	52376	6835	5373,4	799,3	248220	56655	191566	184122	64098
2014*	1006880	278520	941	113707	2494	4643,6	1191,4	269496	78 723	190773	191122	78374

Примітка. Для 2014 р. представлено прогнозні дані

Джерело: складено автором

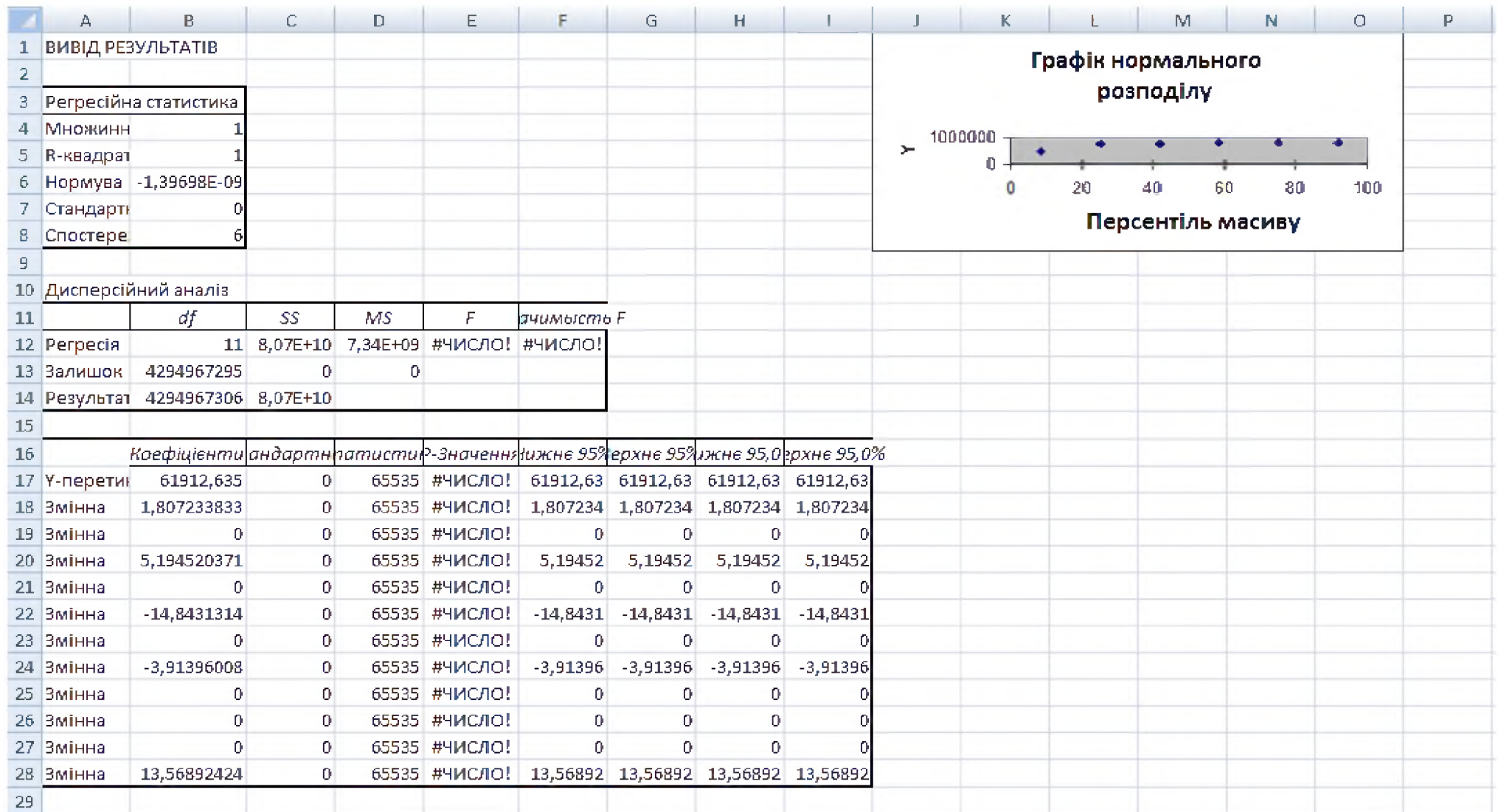

Рис. 3.18. Результати регресійного аналізу

Джерело: обчислено автором

Проте, у даному випадку побудова регресійної моделі неможлива, оскільки суттєвий вплив на коефіцієнти справили мультиколінеарні зв'язки, тобто існує тісна лінійна залежність, або сильна кореляція, між двома чи більше незалежними змінними, яка негативно вплинула на кількісні характеристики економетричної моделі та не дає можливості зробити коректні висновки. Виходячи із значень коефіцієнтів кореляції у табл. 3.11. дуже сильний зв'язок (коефіцієнт кореляції майже дорівнює 1) спостерігається між такими показниками:

- розміром офіційних резервних активів в іноземній валюті та обсягом міжнародних резервів;
- всіма видами депозитів в іноземній валюті та переказними депозитами в іноземній валюті;
- всіма видами депозитів в іноземній валюті.

Для вирішення виявленої статистичної задачі у масиві даних залишимо лише чинники, що мають сильний кореляційний зв'язок із обсягом наданих кредитів – змінні X_1 , X_4 , X_6 , а також один з показників розміру депозитів, зокрема X_{11} – депозити в іноземній валюті, а інші – вилучимо. Новий масив даних представлено у табл. 3. 13.

Таблиця 3.13

Дані для проведення повторного регресійного аналізу

Рік	Кредити надані банками, млн. грн.	Чисті зовнішні активи в іноземній валюті, млн. грн.	Переказні депозити в іноземній валюті, млн. грн.	Надходження іноземної валюти, млн. дол.	Депозити в іноземній валюті, млн. грн.
	Y	X_1	X_4	X_6	X_{11}
2007	485368	209075	20233	4243,6	91577
2008	792244	319767	35003	6177	157905
2009	747348	312820	41443	5370	161862
2010	755030	388855	41566	5862	177348
2011	825320	379416	51912	7019	211399
2012	815327	341924	56973	7526	252074
2013	911402	287517	52376	6835	248220
2014*	1006880	278520	113707	2494	269496

Примітка. Для 2014 р. представлені прогнозовані дані

Джерело: складено автором

Результат повторного регресійного аналізу представлено на рис. 3.19.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
1	ВИВІД РЕЗУЛЬТАТІВ									
2										
3	Регресійна статистика									
4	Множинний R	0,949403								
5	R-квадрат	0,901367								
6	Нормований R-квадрат	0,506834								
7	Стандартна похибка	89238,15								
8	Спостереження	6								
9										
10	Дисперсійний аналіз									
11		df	SS	MS	F	значимість F				
12	Регресія	4	7,28E+10	1,82E+10	2,284642	0,455601				
13	Залишок	1	7,96E+09	7,96E+09						
14	Результат	5	8,07E+10							
15										
16		Коефіцієнти	андартн	патистика	р-значення	нижнє 95%	верхнє 95%	нижнє 95,0%	верхнє 95,0%	
17	Y-перетин	3007,75	360284	0,008348	0,994685	-4574835	4580851	-4574835	4580851	
18	Змінна X 1	0,828534	1,068138	0,775681	0,58	-12,7434	14,40051	-12,7434	14,40051	
19	Змінна X 2	9,065352	20,70887	0,437752	0,737317	-254,066	272,1966	-254,066	272,1966	
20	Змінна X 3	104,4042	140,5354	0,742903	0,593236	-1681,27	1890,076	-1681,27	1890,076	
21	Змінна X 4	-3,07375	6,427902	-0,47819	0,716038	-84,748	78,60049	-84,748	78,60049	
22										

Рис. 3.19. Результати повторного регресійного аналізу

Джерело: розраховано і складено автором

Дані, одержані за результатами повторного регресійного аналізу дають змогу формалізувати залежність обсягів наданих кредитів від чинників, які характеризують рівень доларизації фінансово–економічної системи України, у вигляді наступної моделі:

$$Y=3007,75+0,828534* X_1+9,065352* X_4+104,4042* X_6-3,07375* X_{11} \quad (3.2)$$

Правомірність та можливість використання результатів повторного регресійного аналізу підтверджується значеннями R–множинного та R–квадрат, які перевищують 0,9 та свідчать про високу кореляцію між залежною змінною й незалежними та високий ступінь відповідності моделі до вхідних даних.

Для перевірки значимості отриманих моделей визначаємо критерій Фішера за формулою:

$$F_{\text{факт}} = \frac{r_{xy}^2}{1 - r_{xy}^2} \times (n - 2), \quad (3.3.)$$

де n – кількість спостережень.

Підставляючи у формулу (3.3) відповідні дані, одержуємо:

$$F_{\text{факт}} = \frac{0,901367}{1 - 0,901367} \times (6 - 2) = 9,14 \quad (3.4)$$

За наявності 6 спостережень і 4 чинників $F_{\text{табл.}}$ (за умов рівня значимості $\alpha=0,05$) дорівнює 4,53 (додаток Є), тоді як, згідно з проведеними розрахунками, $F_{\text{факт.}}$ дорівнює 9,14 та перевищує $F_{\text{табл.}}$, що дозволяє констатувати значимість та надійність отриманої моделі.

1 варіант – збереження існуючого обсягу кредитування в іноземній валюті у розмірі 410000 млн. грн та суттєве збільшення кредитування у вітчизняній валюті до 1367000 млн. грн., тобто майже на 350000 млн. грн., що становить 35%, за таких умов рівень кредитної доларизації знизиться до 30%;

2 варіант – збільшення обсягу кредитування в іноземній валюті й суттєве нарощування кредитування у вітчизняній валюті, більш, ніж на 35% від існуючого обсягу, що потребує удосконалення політики банків щодо залучення фінансових ресурсів та активізації кредитної діяльності;

3 – варіант: зниження обсягу кредитування в іноземній валюті й нарощування кредитування у вітчизняній валюті, але за цих умов ускладнюються умови нарощування кредитного потенціалу банківської системи.

На наш погляд, на найближчі три роки найбільш оптимальним є перший варіант, за допомогою прогнозування перевіримо можливість його використання. Для цього використовуємо метод екстраполяції (рис. 3.2).

Рис. 3.20. Тенденції обсягів кредитування у національній валюті

Джерело: авторська розробка

З рис. 3.2. видно, що динаміка обсягів кредитування у національній валюті має тенденцію до зростання, при цьому R^2 дорівнює 0,905, це означає, що з високою імовірністю процес буде відбуватися за отриманою тенденцією:

$$Y=65101 \cdot X+148701$$

З використанням отриманої моделі визначаємо прогностичні рівні обсягів кредитування у національній валюті у 2014-2020 рр:

$$\begin{aligned} K_{\text{нв}2014} &= 65101 \cdot 8 + 148701 = 669509 \text{ млн. грн.} \\ K_{\text{нв}2015} &= 65101 \cdot 9 + 148701 = 734610 \text{ млн. грн.} \\ K_{\text{нв}2016} &= 65101 \cdot 10 + 148701 = 799711 \text{ млн. грн.} \\ K_{\text{нв}2017} &= 65101 \cdot 11 + 148701 = 864812 \text{ млн. грн.} \\ K_{\text{нв}2018} &= 65101 \cdot 12 + 148701 = 929913 \text{ млн. грн.} \\ K_{\text{нв}2019} &= 65101 \cdot 13 + 148701 = 995014 \text{ млн. грн.} \\ K_{\text{нв}2020} &= 65101 \cdot 14 + 148701 = 1060115 \text{ млн. грн.} \end{aligned}$$

За отриманими даними визначаємо значення загального обсягу кредитів, що будуть надані на 2014-2016 рр.: у 2014 р. – 1009058 млн. грн. (34,7% -доларизація), у 2015 р. – 1093995 млн. грн (30,9% -доларизація), у 2016 р. – понад 1178900 млн. грн. (29,7% -доларизація) вже у 2016 р. буде досягнуто необхідний рівень обсягів кредитування у національній валюті в обсязі 799711 млн. грн., який за умов збереження існуючого рівня кредитування в іноземній валюті дозволить знизити рівень кредитної доларизації до 30% та при

цьому наростити реалізований кредитний потенціал банківської системи до 1178900 млн. грн.

Після досягнення мети щодо зниження рівня кредитної доларизації, можливим стає другий варіант: нарощування кредитного потенціалу як за рахунок нарощування обсягів кредитування в національній валюті, так й за рахунок збільшення обсягів кредитування в іноземній валюті. При цьому темпи нарощування обсягів кредитування в національній валюті мають перевищувати темпи нарощування обсягів кредитування в іноземній валюті, що сприятиме подальшому зниженню рівня кредитної доларизації, оптимальний рівень якої, на наш погляд, має знаходитися у межах 20-30% для того, щоб не допустити зростання залежності економіки України від світових тенденцій та убезпечити її в умовах погіршення внутрішньої фінансово-економічної ситуації.

Третій варіант: зниження обсягу кредитування в іноземній валюті й нарощування кредитування у вітчизняній валюті доцільним буде за умов загострення фінансово-економічної ситуації на світовому ринку.

Усі наведені варіанти кредитної політики вітчизняних банків спрямовані на збільшення кредитного потенціалу банківської системи України й зниження рівня доларизації, що у сукупності сприятиме розвитку фінансово-кредитної системи, а через неї й прискоренню економічного розвитку та підвищенню фінансової безпеки та незалежності України.

Кожний з варіантів, у свою чергу, потребує нарощування ресурсної бази кредитного потенціалу банківської системи, одним із перспективних джерел якої є депозити. У світовій практиці для активізації депозитної діяльності досить поширеним є використання процентної ставки, але така політика має бути обґрунтованою та виваженою.

На сьогоднішній день процентна ставка за депозитами в Україні є високою і майже вичерпала усі можливості як інструмент залучення коштів населення та господарюючих суб'єктів. Завищені ставки за депозитами загрожують фінансовій стабільності та ліквідності банків. Такі банки

справляють негативний вплив на банківську систему в цілому. Виділяють три групи банків, які використовують завищені відсоткові ставки за депозитами:

- банки при фінансово-промислових групах (ФПГ), завданням яких є залучення максимально можливих обсягів фінансових ресурсів, які використовуються потім переважно для кредитування компаніям даної ФПГ.

- банки, які кредитують переважно фізичних осіб, тобто спеціалізуються на споживчому кредитуванні, ставки за кредитами яких є високими й перевищують ставки кредитування юридичних осіб, що дозволяє їм підвищувати ставки за депозитами;

- банки, що діють як фінансова піраміда, які за рахунок високих процентних ставок залучають значні обсяги депозитів, які використовують потім на погашення боргів.

Усі зазначені типи банків несуть загрозу банківській системі в цілому, та розвитку кредитної діяльності, зокрема. На наш погляд банки при фінансово-промислових групах дестабілізують ринок депозитів, загострюючи конкуренцію на ньому, внаслідок чого ускладнюється робота інших комерційних банків, що знижує їх можливості нарощування кредитного потенціалу. Крім того вони самі опиняються у складній ситуації, внаслідок якої не мають можливостей подальшого розвитку та нарощування кредитного потенціалу через відсутність достатньої доходності через незначну маржу між процентними ставками за депозитами та кредитами. Така політика банків також значно підвищує їх залежність від результатів діяльності кредитованих компаній групи, у разі зниження результатів їх діяльності або, що гірше, за умов збиткової діяльності, значно підвищуються кредитні ризики. Таким чином, виникає залежність банків від самих підприємств, що кредитуються, тенденцій у галузі чи на ринках товарів та послуг, що вони випускають. Випадки таких збиткових операцій, особливо якщо вони стали відомі потенційним вкладникам, можуть стати чинником недовіри їх до банків й

відмови від вкладання грошей до нього, внаслідок чого може суттєво зменшитися клієнтська база й потоки фінансових ресурсів до банку.

Результати розрахунків у цілому свідчать про достатню достовірність отриманої моделі та можливість її використання з метою формування, контролю за реалізацією та прогнозування кредитного потенціалу банківської системи в умовах доларизації.

Результати проведеного аналізу дають можливість для низки важливих висновків:

(1) банківська система в сучасних умовах спричиняє високий рівень доларизації економіки України, про що свідчать надмірні рівні депозитної та кредитної доларизації; (2) на сучасному етапі формування та реалізація кредитного потенціалу відбуваються під впливом значної кількості зовнішніх чинників, найбільший вплив на формування та реалізацію кредитного потенціалу банківської системи в умовах доларизації справляють обсяги чистих зовнішніх активів в іноземній валюті, переказних депозитів в іноземній валюті, надходження іноземної валюти, залучення коштів юридичних та фізичних осіб в іноземній валюті на депозити; (3) сучасна політика банків потребує перегляду, й має бути спрямована на нарощування ресурсної бази банку і зниження валютного та кредитного ризиків під час формування та реалізації кредитного потенціалу, для чого вкрай важливим є перегляд депозитної та кредитної політики, визначення концептуальних засад зміцнення кредитного потенціалу банківської системи та підвищення ефективності його використання.

3.3. Науково–методичні рекомендації щодо нарощування кредитного потенціалу банківської системи України в умовах доларизації

Дослідження теоретичних засад формування кредитного потенціалу банківської системи, вивчення іноземного та вітчизняного досвіду у цьому напрямку показали, що доларизація має низку специфічних наслідків в економіці як на макро–, так і на мікроекономічному рівні, та створює певні загрози для реалізації монетарної політики центральними банками, оскільки остання стає залежною від надходження іноземної валюти. Кредитні та депозитні угоди в іноземній валюті спотворюють механізм трансмісії, що ґрунтується на політиці процентної ставки. Насамкінець, в умовах доларизації ускладнюється реалізація центральним банком функції контролю над динамікою грошової бази і формуванням «широких грошей». Фінансова доларизація може спричиняти підвищення уразливості кредитно–банківських установ, які змушені приймати на себе підвищений кредитний ризик, пов'язаний з валютним ризиком і ризиком ліквідності. Таким чином, необхідність дедоларизації як механізму протидії негативним наслідкам доларизації, зокрема, послабленню кредитного потенціалу банківської системи видається цілком обґрунтованою.

На переконання автора, розробка заходів із дедоларизації у будь–якій економіці повинна здійснюватися комплексно, як з урахуванням національної специфіки, так і досвіду інших країн. При цьому одним із найважливіших висновків, що вже обґрунтовані у ряді досліджень, є те, що повна дедоларизація є скоріше надто віддаленою, ніж реальною перспективою. Крім того, далеко не завжди є можливим урегулювання всіх чинників доларизації шляхом удосконалення економічної політики, наприклад, в умовах високих ризиків, спричинених військово–політичною ситуацією.

Дедоларизація економіки та її окремих сегментів пов'язується з визначенням кількісних критеріальних показників. Зауважимо, що зниження і

підтримка рівня доларизації, тобто часткова дедоларизація, обґрунтовуються результатами емпіричного дослідження К. Рейнхарт, К. Рогоффа та М. Савастіано, які довели, що процес дедоларизації є успішним у випадку зниження рівня доларизації депозитів нижче 20%, підтримці цього або нижчого рівня. Вчені дійшли цього висновку на основі аналізу відповідних процесів у 85 країнах з новими ринками. Даному критерію: відповідали Ізраїль, Мексика, Польща та Пакистан [196].

Натомість, є свідчення досягнення успіхів у напрямку суттєвого зниження рівня доларизації. Так, у деяких країнах упродовж 2000–2007 років доларизація депозитів знизилась до рівня 20% (Аргентина, Болівія, Вірменія, Лаос, Парагвай, Перу, Туреччина), в інших – з 20% до 10% (Азербайджан, Ангола, Вануату, Румунія, Уругвай, Хорватія), а також – менше, ніж на 10% (Бахрейн, Джібуті, Ємен, Казахстан, Монголія, Македонія, Мозамбик, Нікарагуа) [60]. Очевидно, що жорсткого уніфікованого критерію для всіх без винятку країн не існує, але слід говорити про прийнятний рівень доларизації, який у будь-якому разі не повинен перевищувати критеріальний 30-відсотковий рівень, визначений МВФ.

Не менш корисним є інший – мультикритеріальний підхід до оцінки успішності дедоларизації. Згідно з цим підходом, (1) рівень доларизації, з якого розпочинаються заходи з дедоларизації, має перевищувати 40% (зокрема, рівні кредитної та депозитної доларизації); (2) зниження рівнів кредитної та депозитної доларизації до 20%; (3) впродовж наступних 5 років підтримання 20-відсоткового рівня доларизації депозитів нижче 20%. Даному підходу відповідав досвід Ізраїлю, Польщі та Чилі [177]. На нашу думку, тривале підтримання низького рівня доларизації віддзеркалюватиме схильність органів грошово-кредитного регулювання до рішучих і фундаментальних заходів, а також сприятиме відновленню довіри до монетарної політики держави.

Процес дедоларизації вимагає також нарощування глибини внутрішнього фінансового ринку, удосконалення боргової політики, зокрема, зниження частки приватного зовнішнього боргу; зниження частки зовнішнього

державного боргу в структурі валового державного боргу. Дотримання двох останніх умов сприятиме зниженню залежності економіки від потоків іноземної валюти, що потрапляють у зв'язку із зовнішніми запозиченнями держави, в тому числі завдяки програмам міжнародної допомоги (пільгове кредитування від міжнародних організацій) [187].

Зауважимо, що процес реалізації мети дедоларизації не можна трактувати, як просте скорочення рівня доларизації за одним або кількома аспектами. Спираючись на результати нашого дослідження, можемо стверджувати, що досягнення цієї мети не можливе без урахування численних взаємозв'язаних макроекономічних параметрів.

Для України на даному етапі особливо корисним є вивчення і адаптація іноземного досвіду дедоларизації в умовах реформ у сфері макроекономічної політики та фінансового регулювання. Багато країн досягли успіху, поєднуючи реформування національних фінансових ринків з пруденційним регулюванням формування активів та пасивів банківської системи. На підтвердження варто навести приклади, які ґрунтуються на аналітичних даних Міжнародного валютного фонду. Зокрема, в Бразилії, Перу та Мексиці сполучення індексації процентних ставок з інфляційною стабільністю стало дієвим рушієм дедоларизації.

Представляє інтерес також досвід Ізраїлю, де впродовж 1984–2002 рр. доларизація депозитів знизилась з 39% до 17%, відповідно, завдяки сукупності таких заходів з реформування: зниження інфляції, зниження частки зовнішнього боргу, розвиток ринку внутрішніх державних запозичень та створення строкового валютного ринку, вищі норми резервування за інвалютними депозитами, ніж за депозитами у шекелях, індексація або у відповідності із курсом долара, або з рівнем інфляції. Було впроваджено низку заходів з реформування системи банківського нагляду, суть яких полягала у встановленні нових вимог до позичальників коштів у іноземних валютах, а саме: вони набули обов'язку хеджувати валютні ризики.

В основі успіху дедоларизації у Чилі лежить механізм одночасної реалізації програми зниження рівня інфляції і програми фінансової лібералізації. Досягнення певного рівня макроекономічної стабільності у 1990–х рр. дало можливість у 1999 р. відмовитися від таргетування обмінного курсу і перейти до таргетування інфляції за одночасного збереження індексації ставок по депозитах у песо. Це сприяло зростанню попиту на песо та стимулювало зростання депозитів у песо. Результатом стало зниження питомої ваги депозитів у іноземній валюті до 10% у 2010 р.

В Єгипті регулювання рівня доларизації, що розпочалося з 1991 року, мало комплексний характер, охоплюючи заходи із зниження рівня інфляції та лібералізацію фінансово-банківського сектора, політики процентних ставок і руху капіталу. Цей підхід забезпечив скорочення депозитної доларизації, вимірюване як частка депозитів у іноземній валюті від загального обсягу депозитів, практично утричі – з 56 % у 1991 р. до 18 % у 2004 р.

Зниження рівня доларизації в Перу було досягнуто внаслідок упровадження режиму інфляційного таргетування та гнучкого курсоутворення у 2000 р., а також реалізації програми розвитку внутрішнього ринку довгострокових фінансових інструментів. Також запроваджувались активні регуляторні норми щодо адекватної оцінки валютних ризиків, а саме: застосування додаткових вимог до банків з метою підвищення їхньої відповідальності за валютні ризики, пов'язані з кредитуванням в іноземній валюті. Банк Перу застосовував ряд специфічних вимог до комерційних банків: надбавка до норми обов'язкових резервів щодо інвалютних пасивів; додаткове підвищення резервних відрахувань за валютними кредитами, валютний ризик за якими не оцінено відповідно до спеціальної процедури; скорочення відкритої валютної позиції; додаткові диференційовані вимоги щодо підтримання буферів ліквідності (8% за пасивами у песо, 20% за пасивами в іноземній валюті) тощо. Наслідком усієї сукупності вжитих заходів стала швидка дедоларизація перуанської економіки та її кредитно–фінансового сектору: за вісім років – з 2001 по 2009 роки зниження показника доларизації кредитів

становило у середньому 24,8 % (з 78,3 % до 53,5 %, відповідно); зниження показника доларизації депозитів у середньому становило 23,4 % (з 75,5% до 52,1%, відповідно).

Досвід Польщі засвідчує підвищення довіри до злогого внаслідок макроекономічної стабілізації та лібералізації фінансового сектору як складової інтеграційної політики. Йдучи шляхом досягнення критеріїв макроекономічної стабілізації, Польща впровадила режим інфляційного таргетування у 2000 році і режим плаваючого курсу з 2002 року. Наслідком цих дій стало зниження рівня доларизації, щоправда, ринкові реформи у Польщі не супроводжувалися ані банківською, ані валютною кризами.

Узагальнюючи досвід постсоціалістичних країн, варто також зауважити, що проблема субституції кредитів в іноземній та національній валюті набуває особливої гостроти для нових членів ЄС. Присутність іноземного капіталу в банківській системі, в тому числі як результат перехресного володіння акціями банків, підвищує схильність економічних агентів до запозичень в іноземній валюті. Ця проблема є актуальною для Чехії, Угорщини, країн Прибалтики. На наш погляд, специфіка досвіду цих країн зумовлена перспективою відмови від власної валюти у зв'язку із переходом на євро. Але, як показав час, далеко не всі з країн–претендентів на вступ до Єврозони спроможні швидко подолати труднощі підготовчого етапу. Крім того, ще є країни, які остаточно не визначились із приєднанням до механізму обмінного курсу (МОК II). Отже, доларизація може загальмувати процеси макроекономічної та фінансової стабілізації.

Таким чином, проблема доларизації загострюється за умов підвищення резервних вимог за активними і пасивними операціями та відсутності курсової гнучкості. Тимчасове зниження частки депозитів та кредитів в іноземній валюті компенсується зростанням зовнішніх вимог та зобов'язань, які тільки підвищують ризик зміни валютного курсу. Девальвація куни у 2008–2009 рр. підкреслила необхідність перегляду основ макроекономічної політики.

Дедоларизація може приймати суперечливий характер, що показує досвід Хорватії, де пріоритетом монетарної політики було визначено стабільність валютного курсу куни, починаючи з 1994 р. Масштабний приплив капіталів у формі кредитів і позик у іноземній валюті внаслідок покращення стану економіки зумовив активізацію процесів доларизації. Починаючи з 2004 р., в якості заходів протидії в країні було запроваджено спеціальні заходи, спрямовані на зниження рівнів доларизації депозитів і кредитів – маржинальні резервні вимоги щодо валютних депозитів та вимоги щодо ліквідних активів у іноземній валюті. Це призвело до зростання обсягів операцій з валютою поза межами банківської системи та, відповідно, до необхідності розширення кола кредитно–фінансових інститутів, до яких повинні були застосовуватись зазначені резервні вимоги. Як наслідок, пропозиція кредитів в іноземній валюті стала дуже нестабільною. Не менш важливою стала також проблема зростання зовнішнього боргу приватного сектора. Всі описані вище процеси засвідчують неефективність жорстких обмежувальних заходів в умовах збереження мотивації до фінансової доларизації.

Отже, як показує досвід інших країн, дедоларизація може досягатися шляхом загального покращення макроекономічної ситуації і відродження тотальної довіри до національної валюти. З іншого боку, дедоларизація може бути власне ціллю економічної політики, що вимагатиме конкретизації стратегії її досягнення. Водночас, зважаючи на кризовий стан економіки України та її банківської системи, видається актуальною і корисною думка В. Козюка, що «чітке усвідомлення зв'язку між кризою та доларизацією і, відповідно, між реформами та зростанням попиту на національну валюту для фінансових. Таким чином, проблема доларизації загострюється за умов підвищення резервних вимог за активними і пасивними операціями та відсутності курсової гнучкості. Тимчасове зниження частки депозитів та кредитів в іноземній валюті компенсується зростанням зовнішніх вимог та зобов'язань, які тільки підвищують ризик зміни валютного курсу [60]. Девальвація куни у 2008–2009 рр. підкреслила необхідність перегляду основ макроекономічної політики.

Узагальнюючи іноземний досвід з регулювання рівня доларизації та її наслідків, варто зауважити, що найбільшу ефективність мали ринкові програми і заходи органів грошово-кредитного регулювання та уряду, спрямовані на ліквідацію фундаментальних причин макроекономічних дисбалансів, що зумовлюють процеси доларизації економіки, та на досягнення стратегічної мети макроекономічної стабільності шляхом послідовної реалізації проміжних цілей: всебічний розвиток фінансового ринку країни, забезпечення відкритості монетарної політики; впровадження гнучких режимів курсоутворення; перехід до монетарного режиму інфляційного таргетування; удосконалення національних стандартів пруденційного регулювання; врегулювання дисбалансу зовнішніх платежів; розв'язання проблем дефіциту державного бюджету та зовнішньої заборгованості; політика підтримки довіри до національної валюти і збільшення попиту на неї; проведення інституційних та структурних реформ.

На сьогодні Україна, згідно із класифікацією Міжнародного валютного фонду, є країною із «високо доларизованою» економікою: рівень доларизації за показником частки депозитів у іноземній валюті в грошовому агрегаті М2 перевищує 30%. За даними Національного банку, 01.08.2014 року доларизація банківських депозитів становила 42,0%, у т.ч. фізичних осіб – 47,4% юридичних осіб – 32,4 %; доларизація кредитів банків – 43,8%, у т.ч. кредитів, наданих фізичним особам – 42,8%, юридичним особам – 44,1%. За підрахунками опитаних ЛігаБізнесІнформ експертів, обсяг готівкової іноземної валюти на руках у населення становить від 30 до 60 млрд. дол. США [119]. Згідно з прогнозними розрахунками автора даної дисертації, частка кредитів у іноземній валюті у банківській системі України на кінець 2014 року сягнула 44 %, демонструючи зворотний проти кількох попередніх років тренд (див. табл. 3.5), частка депозитів у іноземній валюті у загальному обсязі депозитів у 2014 році також зросла проти попереднього року і залишається високою – 42,32 % (див. табл. 3.2).

Проблематика доларизації пов'язана також із таким аспектом, як запозичення уряду із зовнішніх джерел, у тому числі – від міжнародних фінансових організацій, з яких ключову роль відіграє Міжнародний валютний фонд (далі МВФ). На нашу думку, заслуговує на увагу підхід З. Луцишин щодо трактування сутності і наслідків кредитних відносин МВФ та уряду, а також банку та уряду з позицій теорії асиметрії інформації. Зокрема, йдеться про можливість переслідування сторонами власних інтересів, що становить підґрунтя для конфлікту між ними з приводу проведення урядом ефективної політики в умовах намагання банку повернути свої кошти, оскільки уряд у цій ситуації скоріше за все впроваджуватиме заходів з обмеження видатків. Даний конфлікт дістав назву морального збитку (*moral hazard*). Усвідомлюючи ймовірність майбутніх моральних ризиків, банк пропонує уряду більший кредит при виконанні умов, ніж при ситуаційному підході до управління позикою. Іншими словами, непоінформована сторона угоди змушена приймати ризик, спричинений безвідповідальною зміною поведінки іншої сторони.

У контексті даної дисертації представляють інтерес низка положень, сформульованих З. Луцишин. «Моральний збиток з боку дебіторів підсилює стандартний конфлікт інтересів. Уряд проводить не результативну політику не лише через спад в економіці, але й тому, що може розраховувати на фінансову допомогу МВФ. Зростання суперечностей у цілях учасників моделі зумовлює різницю між двома наданими кредитами у парах банк–уряд, МВФ–уряд, а також змушує уряд діяти все–таки в інтересах банку. Схема співпраці розробляється банком і надається уряду для розгляду і перевірки власних можливостей погашення позики у майбутньому. З погляду уряду, очікувана корисність цих двох взаємопов'язаних кредитів має вагоме значення. Зокрема, уряд порівнює ціну кредитів з можливими альтернативами, що у науковій літературі визначається як резерв корисності кредиту, тобто позичальник акцептуючи кредитний договір очікує, що його вигоди від позики повинні перевищувати очікувані видатки. Тому, щоб уряд погодився на умови банку, очікувана корисність повинна бути рівна мінімальному рівню резервної

корисності кредиту, та при білатеральному конфлікті, коли очікувана корисність точно дорівнює резервній корисності кредиту, банк надає уряду ні більше, ні менше, але необхідну і точно визначену суму кредиту. При загостренні конфронтації цілей між банком та урядом очікувана корисність від кредиту є меншою за резервну корисність. Таким чином, банк при загостренні конфліктної ситуації готовий виконувати обов'язки своєї сторони з кредитування, але для уряду кредитний договір стає економічно непривабливим. Отже, у випадку *moral hazard* зі сторони дебіторів виникають труднощі з укладення кредитного договору» [76].

У рамках концепції морального збитку зміни можуть відбуватися у поведінці обох сторін кредитних відносин, тобто і банку, і уряду. Банк має вагомі аргументи у вигляді вартісного обсягу кредитування та процентної ставки як ціни кредитних ресурсів для позичальника. Цілком очевидно, що наслідком непоінформованості банку щодо зміни поведінки уряду буде конфліктна ситуація між банком та урядом у процесі їх кредитних відносин. Це пояснює поведінку банку, коли він збільшує кредитні вимоги з метою хеджування своїх ризиків. Це також означає не що інше, як механізм покриття ризику шляхом збільшення платежів за кредитом, зворотною стороною якого є зменшення схильності до уникнення конфлікту. Варто зазначити, що усвідомлення сторонами подібних ризиків та їх наслідків як правило не аргументує їх відмову від укладення кредитної угоди.

З позицій концепції морального збитку, банк може варіювати власну поведінку у зв'язку із допомогою уряду від МВФ, що не сприяє пошуку шляхів урегулювання розбіжностей між банком та урядом. Проте, якщо застосувати розподіл кредитних коштів між банком і урядом, ситуація може набути іншого змісту. Ми поділяємо думку, висловлену одним із сучасних дослідників доларизації української економіки, що банк може отримати фінансову допомогу МВФ у повному обсязі, однак достатньо, навіть, коли частина траншу надійде на рахунок банку, а друга частина надійде уряду. Якщо банк є єдиним одержувачем грошей, то деформація системи міжнародних кредитних потоків

буде більше, ніж при розподілі суми між банком і урядом. Гіпотеза про важливість банку у деформації кредитного ринку ґрунтується на тому, що тільки у випадках з moral hazard кредиторів та moral hazard кредиторів і дебіторів кредитний договір потребує додаткової оцінки виконання угоди [76].

Борги України перед зовнішніми кредиторами вимірюються десятками мільярдів доларів, але наразі виконання цих зобов'язань опинилося під знаком запитання через низку причин. Падіння кредитного рейтингу, пов'язане передусім із внутрішньою фінансово-економічною та політичною кризою, військовими подіями на Сході України, ймовірність дефолту вітчизняної економіки протягом 2011–2012 років та прогнозоване повторення даної загрози у 2015 році у сукупності знижують міжнародний авторитет нашої держави на світових фінансових ринках, так само, як і інші макроекономічні показники української економіки (дефіцит поточного рахунку платіжного балансу України, зниження темпів економічного зростання, інфляція тощо). За цих умов можливість отримання кредиту від МВФ втрачає дискусійний характер і стає практично безальтернативним шансом на зовнішнє фінансування. У випадку фінансування МВФ сума «страхової допомоги» являє собою не розмір кредиту, але альтернативні витрати – різницю між ставкою за якою країна могла б залучити позикові кошти (дана ставка може бути дуже високою у період кризи), і позичковою ставкою МВФ (яка прив'язана до ринкових процентних ставок у промислово розвинених країнах) [188].

На наш погляд, трактування даної боргової ситуації фахівцями агенції Bloomberg можна віднести до концепції морального збитку, оскільки вони вважають, що українські урядовці прагнуть узгодити зниження ціни за газ від «Газпрому» замість дотримати закріплені угодою умови кредитування від МВФ, що є запорукою отримання наступного траншу [175]. Дійсно, позиція уряду України засвідчує зміну його поведінки і демонструє наявність ризику переведення відповідальності на контрагента.

Характеризуючи підходи до страхування українського державного боргу, необхідно приділити увагу короткому аналізу використання кредитно–

дефолтних свопів для України. Зростання їх вартості, що відбувається, починаючи від 2012 року, говорить про перекладання відповідальності за зростання ризиків на інвестора, оскільки вартість кредитно-дефолтних свопів – це за своєю сутністю страховий платіж інвестора третій стороні, що здійснюється у рамках гарантування повернення урядового боргу українського уряду у разі неспроможності Міністерства фінансів України обслуговувати зовнішні зобов'язання у формі цінних паперів, деномінованих у іноземних валютах.

Беручи до уваги всю складність поточного періоду, навряд чи можуть бути оптимістичними прогнози щодо економічного зростання. Хоча, на наш погляд, найважливішим є навіть не досягнутий кількісний результат, не тільки відсутність стабільної тенденції до зростання ВВП, не тільки сприятливий чи несприятливий вплив зовнішніх чинників (динаміка світових цін на ключові експортні товари і критичний імпорт), але відсутність системних реформ вітчизняної економіки, які призначені створювати реальний «запас міцності» економічної системи країни.

Відстежуючи динаміку офіційних міжнародних резервів, слід відзначити вкрай негативну тенденцію скорочення їх обсягу, що є цілком закономірним, ураховуючи скорочення вартісних і фізичних обсягів українського експорту впродовж останніх років, що виявляється також і у зростанні дефіциту поточного платіжного балансу. Так, за даними НБУ, останній показник сягнув від -1617 млрд. дол. США у 2006 році до -16478 млрд. дол. США у 2013 та -5273 у 2014 роках. Непрямим підтвердженням наростання кризи заборгованості є динаміка процентної ставки за урядовими єврооблігаціями з терміном погашення у 2016 році: 8,6 % станом на червень 2013 року проти 6,3 % у червні 2012 року. Отже, проблема вчасного погашення зобов'язань диктує практику залучення коштів за зростаючою ціною.

У цьому зв'язку неодмінно постає питання про пошук шляхів використання іншого потужного джерела іноземної валюти – коштів населення. За різними експертними оцінками, запаси іноземної валюти сягають майже

половини трильона гривень у доларовому еквіваленті. Одним із варіантів залучення цих коштів до продуктивного використання є так званий інфляційний податок. Його сутність у тому, що завдяки ефекту храповика споживання населення у перспективі підтримуватиметься на тому рівні, що склався у останньому короткостроковому періоді. Отже, зростання цін стимулюватиме населення до витрачання заощаджень у іноземних валютах, що у кінцевому підсумку забезпечить перерозподіл цих коштів у дохід бюджету.

Інтерпретуючи макроекономічні проблеми вітчизняної економіки у рамках концепції морального збитку, можна дійти висновку, що нестабільність макроекономічних процесів поряд із політичними, а часто популістськими заявами чиновників спричиняє зміну поведінки потенційних інвесторів, які воліють хеджувати ризики, спираючись на висновки про необхідність залучення фінансування від МВФ у зв'язку з відсутністю інших можливостей доступу до кредитних ресурсів.

Не можна обійти увагою і проблему зміни режиму курсоутворення, що є предметом постійних рекомендацій з боку фахівців МВФ у зв'язку із падінням обсягу офіційних міжнародних резервів та відсутністю перспектив їх швидкого нарощення, що унеможлиблює підтримку режиму фіксованого валютного курсу (яким він є у дійсності попри заяви НБУ про існування режиму керованого плавання). Незважаючи на отримання фінансової технічної допомоги від МВФ, режим плавання гривні так і не був реалізований. Таким чином, загострення економічних проблем зумовлює необхідність переходу до гнучкого курсоутворення, що має суттєво полегшити розрахунки з обслуговування зовнішнього боргу.

Проблеми вітчизняних імпортерів зумовлені тим, що вони, з огляду на власні девальваційні очікування, вдаються до купівлі строкових контрактів як інструменту страхування валютних ризиків, проте цей спосіб можуть дозволити собі тільки великі компанії, тоді як дрібні імпортери позбавлені цих можливостей. Національний банк України тривалий час забороняв торгівлю похідними фінансовими інструментами на українських біржах, мотивуючи це

негативним впливом подібних операцій на девальваційні очікування економічних суб'єктів і населення.

Таким чином, перетворення економічної і політичної ситуації не є чинниками позитивного впливу у контексті швидкої макроекономічної стабілізації, підвищення рівня довіри до української національної валюти, зменшення попиту на іноземну валюту з боку резидентів, скорочення обсягу гривневих депозитів та попередження їх конвертації у долар США. Тенденція зростання рівня доларизації упродовж усього періоду існування України як суверенної держави та зовнішньої заборгованості говорить про небезпеку вибуху фінансової кризи.

Аналізуючи наукові погляди на причини доларизації економіки, зауважимо, що навряд чи можна повністю погодитись із думкою, що доларизація є відображенням пасивності органів влади, автор якої аргументує це прикладом Сполучених Штатів, які, на його думку, використовуючи власну валюту, просувають свої геополітичні інтереси [118, с.153-162]. Це надто політизований підхід, хоча поширення масштабів використання долара поза межами США дійсно створює можливості впливу емітента на розвиток економіки інших країн та світової економічної системи загалом. Зокрема, ми поділяємо думку про те, що «сучасна кредитна економічна система після кризи 2008 – 2011 років неминуче сповзає в довготривалий період перманентної стагфляції, оскільки нарощення державних боргів стало об'єктивною необхідністю функціонування державних фінансів, а тому боргова криза стане актуальною і загальнопоширеною нормою світової економіки [76].

Важливим, на наш погляд, висновком з викладеного є те, що зовнішні запозичення України супроводжуються моральним ризиком – ризиком неповернення кредитних коштів, який зростає разом із зростанням зовнішнього боргу в сучасних умовах макроекономічної нестабільності та високого рівня доларизації вітчизняної економіки.

Проведений аналіз стану доларизації економіки України показав, що завдяки реалізації національним банком України заходів, спрямованих на

регулювання доларизації, рівень останньої знизився у 2013 році до найнижчих параметрів за останні шість років, хоча тільки рівень кредитної доларизації сягнув докризового значення. Загалом рівень доларизації вітчизняної економіки за період 2008–2014 роки демонструє значні коливання на тлі загальної тенденції до підвищення та з наявністю коротких періодів зниження. Як показали результати проведеної нами оцінки кредитного потенціалу банківської системи України, з початку 2014 року спостерігається зростання доларизації за усіма аналітичними показниками її виміру.

Проведені у попередніх підрозділах дослідження дають змогу визначити коло чинників доларизації вітчизняної економіки, які можна розподілити на дві основні категорії – внутрішні та зовнішні.

I. Найважливіші внутрішні чинники, які мають двоїсту природу, оскільки віддзеркалюють і водночас зумовлюють загальну політичну та макроекономічну нестабільність:

- передусім, це – недостатній рівень розвитку внутрішнього фінансового ринку, що виявляється у його недостатній глибині, слабкості інструментарію, переважанні інструментів, деномінованих у національній валюті, звуженні можливостей економічних суб'єктів щодо альтернативних варіантів інвестування коштів на валютному і депозитному ринках, обмеженнях на операції з похідними фінансовими інструментами;
- суттєві коливання рівня інфляції у середньостроковому періоді, що спонукає економічних агентів використовувати іноземну валюту в якості засобу нагромадження;
- зростання державних запозичень у період подолання наслідків криз, у тому числі шляхом розміщення облігацій внутрішньої державної позики, деномінованих у іноземній валюті;
- зростання приватної заборгованості внаслідок боргової та кредитної політики банків; спекулятивні банківські операції;

- енергетична залежність України, яка вимагає запасів іноземної валюти для розрахунків за енергоносії, а отже підтримує високий попит на іноземну валюту;
- скорочення обсягу міжнародних резервних активів на понад 80 % (з 38 млрд. дол. на початок 2008 року до майже 7 млрд. дол. США на кінець 2014 року);
- різке зниження курсу гривні, яке перевищило 50 % за перше півріччя 2014 року. Наслідками девальвації гривні стало збільшення доларизації грошової маси, обсягів державного боргу, депозитів і кредитів у іноземній валюті після їх переоцінки;
- значні обсяги валютних трансферів фізичних осіб-трудомих мігрантів переказів в Україну (від 3,4 до 4,3 % за даними НБУ);
- наявність значної різниці процентних ставок за кредитами у національній та іноземній валютах (понад 7 % станом на 01.08.2014 р.) та відносно більша стабільність ставок за кредитами в іноземній валюті, що стимулює їх використання економічними суб'єктами та відповідне зниження обсягів кредитування у національній валюті;
- преференції фізичних осіб щодо використання іноземних валют у якості засобу збереження вартості;
- загострення внутрішньополітичних ризиків, пов'язане із збройним конфліктом на сході України, яке стимулює попит на іноземну валюту;
- високий попит на іноземну валюту, не пов'язаний із зовнішньоторговельними операціями (поточні трансфери).

До кола зовнішніх чинників доларизації слід віднести такі: світові тенденції глобалізації та регіоналізації фінансових ринків, лібералізація усієї фінансової сфери, у тому числі руху капіталу та пов'язана з ними експансія ключових міжнародних валют.

Таким чином, існує необхідність зниження рівня доларизації до прийняттого для країни рівня за усіма показниками, які її характеризують, а у

контексті теми нашого дослідження – зниження доларизації ресурсної бази банківської системи України.

З урахуванням проаналізованого вище досвіду успішного регулювання процесів доларизації в інших країнах та визначених нами особливостей процесу доларизації вітчизняної економіки зусилля Національного банку України та Уряду мають бути спрямовані на досягнення таких наріжних цілей, як (1) відновлення довіри до гривні та (2) досягнення макроекономічної стабільності.

Стратегічний пріоритет відновлення довіри до гривні обґрунтовується необхідністю зменшення залежності вітчизняної економіки від зовнішнього фінансування, переключення фінансування її потреб із зовнішніх джерел на внутрішні; потребою забезпечення доступу до джерел довгострокових ресурсів у національній валюті; відновленням дії ринкових механізмів монетарної трансмісії. У цьому контексті, першочергове значення мають розробка і впровадження заходів з розвитку внутрішнього фінансового ринку, включаючи заходи з розширення спектру гривневих інструментів та використання апробованих світовою практикою механізмів хеджування. Зокрема, заслуговує на увагу практика застосування плаваючих ставок у процесі банківського кредитування. Цей крок дає змогу скоротити різницю процентних ставок за кредитами у національній та іноземних валютах, а також загалом збільшити привабливість депозитних та кредитних операцій у гривні, що неодмінно приведе до зростання довіри до гривні.

З метою підтримки національної валюти є необхідними заходи, що, з одного боку, сприятимуть підвищенню попиту на гривню, а з іншого боку, створюватимуть передумови для обмеження обігу іноземних валют. На думку автора, такими заходами мають бути:

- впровадження обмежень на готівковий обіг валюти як для населення, так і для підприємницьких структур;
- встановлення вимог щодо перевищення темпів зростання кредитування комерційними банками у гривні над кредитуванням в іноземній валюті з

дотриманням співвідношення відповідних кредитних продуктів не нижче, ніж у середньому по банківській системі. Ці вимоги повинні мати обов'язковий характер при визначенні стратегії формування кредитного портфеля банку;

- стимулювання попиту на кредити у національній валюті шляхом зниження ставок за цими кредитами, для чого Національному банку України розробити механізм здешевлення кредитів комерційним банкам, що має в основі відповідні зміни політики облікової ставки;
- скасування діючого порядку рефінансування комерційних банків з використанням іноземних валют;
- скасування поширеної практики використання ОВДП в іноземних валютах для покриття обов'язкових резервів комерційних банків;
- забезпечення зниження відсоткових ставок за депозитами в іноземній валюті, що зменшуватиме стимули для їх доларизації;
- активізація підготовки до переходу на режим інфляційного таргетування шляхом скасування офіційних та прихованих механізмів фіксації курсу гривні, а також шляхом переходу на переважне використання інструментарію процентної політики для регулювання валютного ринку;
- встановлення вимоги щодо недопущення суттєвого перевищення процентних ставок за депозитами в іноземних валютах порівняно зі ставками за депозитами у національній валюті;
- активізація діяльності банків щодо змін у депозитній політиці, спрямованих на пріоритетне залучення гривневих ресурсів у рамках інноваційних депозитних програм;
- законодавче встановлення граничних та допустимих рівнів доларизації в банківській системі, оскільки було доведено, що на даному етапі розвитку в Україні залишається проблема низької довіри до національної валюти та її нестабільність, отже за даних обставин використання іноземної валюти є необхідним для зниження ризиків банківської діяльності та підтримки

належного рівня ліквідності, особливо за умов поточного кризового стану банківської системи України. У цьому контексті граничні рівні мають базуватися на вже відомих, науково обгрунтованих критеріальних параметрах: 20 % рівня доларизації кредитів і депозитів; 15 % доларизації грошової маси;

- підвищення вимог з боку НБУ до використання депозитних ресурсів банками, які мають спрямовуватися на кредитні та інвестиційні операції, але не на погашення боргів та виконання зобов'язань;
- впровадження моніторингу результатів діяльності банків з метою виявлення й проведення ретельного контролю їх операцій щодо залучених фінансових ресурсів в іноземній валюті та напрямків їх використання.

Реалізація пропонованих вище заходів сприятиме зменшенню фінансової доларизації в країні, макроекономічній стабілізації, відновленню довіри до національної валюти, забезпеченню відповідності очікувань суб'єктів ринку загальному вектору монетарної політики.

Висновки до розділу 3

Дослідження впливу доларизації на кредитний потенціал банківської системи України, проведене у розділі 3, дає змогу зробити такі висновки.

1. Реалізований кредитний потенціал банківської системи характеризується обсягом наданих кредитів, тому даний показник можна визначити як функцію залежності від макроекономічних чинників і чинників, пов'язаних із використанням іноземної валюти. В роботі сформовано і проаналізовано масив даних за 19 показниками (соціальними, економічними та фінансовими даними банківської діяльності за період 2007–2013 рр.), який охоплює три фази розвитку фінансово–економічної ситуації та банківської системи: докризовий, кризовий та посткризовий.

2. За результатами кореляційного аналізу з використанням таблиці Чеддока визначено напрям і тісноту зв'язку між досліджуваними чинниками та обсягом наданих кредитів, який характеризує реалізований кредитний потенціал банківської системи. Сильний прямий зв'язок існує між обсягом наданих кредитів та обсягами переказних депозитів в іноземній валюті, надходжень іноземної валюти, депозитів в іноземній валюті, депозитів в іноземній валюті на вимогу, депозитів фізичних осіб в іноземній валюті, депозитів юридичних осіб в іноземній валюті, валового зовнішнього боргу (коефіцієнт кореляції перебуває у межах 0,866–0,899). Крім того прямий значний зв'язок виявлено між обсягом наданих кредитів та обсягами цінних паперів в іноземній валюті, офіційним курсом гривні до долара США, а зворотний значний зв'язок – між обсягами офіційних резервних активів в іноземній валюті, обсягом прямих іноземних інвестицій, темпами інфляції, обсягом міжнародних резервів, розміром сальдо поточного рахунку, обсягом прямих іноземних інвестицій, темпами інфляції. Отримані результати створили підстави для висновку, що реалізований кредитний потенціал банківської системи в умовах високого рівня доларизації здебільшого залежить від ресурсної бази, зокрема обсягів депозитів.

3. Для побудови регресійної моделі обрано чинники із сильним зв'язком. Ураховуючи, що у сукупності депозити фізичних осіб в іноземній валюті, депозити юридичних осіб в іноземній валюті, депозити в іноземній валюті на вимогу відображені в показнику депозити в іноземній валюті, у модель включено один чинник – депозити в іноземній валюті. За результатами кореляційного аналізу до моделі включено наступні чинники: X4, X6, X10, X16, які є незалежними змінними; залежна змінна – обсяг наданих кредитів (Y).

Згідно з результатами регресійного аналізу, під впливом зростання доларизації поступово знижуватимуться темпи росту обсягів кредитних ресурсів, внаслідок чого зменшуватиметься кредитний потенціал банківської системи, тому потрібні дієві заходи щодо урегулювання та контролю рівня фінансової доларизації в Україні.

4. Згідно з вимогами Міжнародного валютного фонду, допустимим вважається рівень доларизації 30%. Проведені прогнозні розрахунки показали, що за умов збереження існуючого обсягу кредитування в іноземній валюті, суттєвого збільшення кредитування у вітчизняній валюті і стабільного розвитку економіки вже у 2015 р. може бути досягнуто 30–% рівня кредитної доларизації та нарощення кредитного потенціалу банківської системи.

5. З метою нарощування кредитного потенціалу банківської системи України в умовах доларизації необхідно:

1. На законодавчому рівні встановити граничні та допустимі рівні доларизації в банківській системі, оскільки було доведено, що на даному етапі розвитку в Україні залишається проблема низької довіри до національної валюти та її нестабільність, отже за даних обставин використання іноземної валюти є необхідним для зниження ризиків банківської діяльності та підтримки належного рівня ліквідності, особливо за умов поточного кризового стану банківської системи України. Зокрема, такими критеріями мають стати показники, що характеризують поступове зниження рівня доларизації депозитів та кредитів з 42% до 20%, зниження доларизації грошової маси з 31% до 15%, зменшення обсягів збереження готівкової іноземної валюти «на руках» у населення тощо.

2. При визначенні стратегії формування кредитного портфеля банк має враховувати необхідність дотримання середнього по банківській системі рівня кредитування в іноземних валютах.

3. Підвищення вимог з боку НБУ до використання депозитних ресурсів банками, які мають спрямовуватися на кредитні та інвестиційні операції, але не на погашення боргів та виконання зобов'язань.

4. Впровадження моніторингу результатів діяльності банків з метою виявлення й проведення ретельного контролю їх операцій щодо залучених фінансових ресурсів в іноземній валюті та напрямків їх використання.

За результатами дослідження, проведеного у даному розділі дисертації, опубліковані праці: [135],[136],[142], [143], [185], [137]

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у поглибленні теоретичних і методичних засад формування кредитного потенціалу банківської системи та обґрунтуванні науково–практичних рекомендацій щодо його нарощування в умовах доларизації. Узагальнення та систематизація результатів дослідження дають змогу зробити такі висновки:

1. На основі результатів порівняльного аналізу і узагальнення теоретичних підходів до трактування економічної природи і структури кредитного потенціалу банківської системи запропоновано визначення кредитного потенціалу банківської системи як максимально можливої, раціонально обґрунтованої комбінації ресурсів, скоригованої на необхідний рівень ліквідності, які банківська система може перерозподілити між економічними суб'єктами на засадах загальних принципів кредитування, забезпечуючи інтереси власників, кредиторів і держави з дотриманням законодавчо встановлених вимог щодо контролю центрального банку за перерозподільними процесами. Це розширює існуючі наукові уявлення про кредитний потенціал банку до масштабів банківської системи, акцентуючи на ролі контролю з боку центрального банку країни.

2. Активізація використання економічними суб'єктами готівкової іноземної валюти як засобу заощадження поза межами банківської системи веде до переважання валютного заміщення порівняно з фінансовою доларизацією, тобто до зміни відносної ролі форм доларизації, але не її рівня в економіці країни. Урахування цього ефекту при впровадженні центральним банком обмежень на залучення депозитів у іноземній валюті сприятиме уникненню помилкових висновків щодо дієвості регулювання процесів доларизації в країні, спрямованих на послаблення наслідків використання іноземної валюти фізичними і юридичними особами – резидентами.

3. На основі аналізу і узагальнення існуючих методів визначення рівня доларизації виокремлено такі показники: частка депозитів, виражених у

іноземній валюті, у грошовій масі; частка депозитів у іноземній валюті у сукупному обсязі банківських депозитів; частка кредитів у іноземній валюті у сукупному обсязі банківських кредитів; частка іноземної готівкової маси у загальному обсязі готівки, що складається з суми іноземних грошових коштів та національного грошового агрегату М0; композитний індекс доларизації.

4. Глобалізація світової економіки уможливила швидке і масштабне переливання грошової маси між країнами і регіональними угрупованнями, оскільки охопила як виробничу, так і фінансову сфери. Отже, з позицій глобалізаційних перетворень світової економіки і фінансів доларизацію доцільно трактувати як процес проникнення глобальної ліквідності до національних грошових, кредитних і валютних систем, будь-яке використання резидентами однієї країни активів (або зобов'язань), деномінованих у валюту іншої країни, що у сукупності дає змогу частково (у разі часткової доларизації) або повністю (у разі відмови країни від власної валюти і переходу на іноземну) вирішити проблему слабкості виконання національними валютами функцій грошей у внутрішньому використанні та у міжнародних операціях.

5. Доларизація банківської системи України зумовлена проблемами, властивими країнам з неефективною структурою економіки і потребами її реструктуризації, нестачею внутрішніх фінансових ресурсів, слабкими національними валютами, що у сукупності стимулювало використання іноземної валюти вітчизняними резидентами, у тому числі – банками в умовах лібералізації міжнародних потоків капіталу наприкінці ХХ ст. та їх чутливості до чинників макроекономічної нестабільності, глобалізації фінансових ринків.

6. Дослідження взаємозв'язку кризового стану вітчизняної банківської системи, її доларизації та кредитного потенціалу показало, що у період виходу економіки України з фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. тільки з 2012 р. мала місце позитивна динаміка результатів діяльності банківської системи в Україні, хоча показники ефективності банківської діяльності залишалися нижчими від докризових. Проте, вже з листопада 2013 ця динаміка суттєво погіршилася. Поточний стан банківської системи характеризується як

кризовий. Таким чином, існує нагальна потреба підвищення ефективності функціонування банківської системи України, активізації інвестиційної та кредитної активності як складових забезпечення економічного зростання; підтримки національної валюти, що у сукупності сприятиме зміцненню кредитного потенціалу вітчизняної банківської системи.

7. Встановлено, що порівняно з граничним рівнем доларизації, визначеним Міжнародним валютним фондом – 30 %, в Україні рівень доларизації залишається не просто високим, а надмірним, оскільки за умов обмеження грошової пропозиції та пов'язаного з цим збільшення попиту на гроші приплив капіталів практично повністю поглинається валютними резервами НБУ та банківськими пасивами, призводячи до ситуації, коли грошова пропозиція покривається переважно зовнішніми надходженнями. Відсутність реакції валютного курсу гривні на приплив капіталу заохочує доларизацію та створює оманливе уявлення про те, що внаслідок доларизації вимог банківський сектор збалансовує валютну структуру активів та пасивів.

8. Вплив доларизації на кредитний потенціал банківської системи має як позитивні, так і негативні аспекти. Доларизація сприяє нарощуванню кредитного потенціалу банківської системи шляхом розширення можливостей залучення фінансових ресурсів, але водночас вона зумовлює залежність економіки від світових тенденцій. В Україні від 2002 р. спостерігається стійкий тренд до підвищення доларизації грошової пропозиції. Доларизація депозитів та кредитів в Україні значною мірою пов'язана з експансивною монетарною політикою, яка стимулює інфляційні процеси, посилює мотивацію до коротких запозичень у національній валюті, що перекладає ризик знецінення боргу за короткостроковими кредитами на банківський сектор. Таким чином, заходи з регулювання процесів доларизації мають відбуватися не тільки у монетарній, але й у фінансовій площині.

9. У результаті дослідження фінансово–економічної ситуації і розвитку банківської системи України у докризовій, кризовій і посткризовій фазах обгрунтовано спектр чинників впливу на стан кредитного потенціалу

банківської системи. Використання методу багатофакторного кореляційно–регресійного аналізу дало змогу визначити напрям і тісноту зв'язку між досліджуваними чинниками та обсягом наданих кредитів, а також виокремити вплив доларизації. Прогнозні розрахунки показали низькі темпи зростання обсягу кредитування у 2015–2016 рр. – 8,4 та 7,7 %, відповідно, що вимагає дієвих заходів щодо урегулювання та контролю рівня фінансової доларизації в Україні.

10. З метою нарощування кредитного потенціалу банківської системи України необхідно: на законодавчому рівні встановити граничні та допустимі рівні доларизації в банківській системі – кожному банку враховувати необхідність дотримання середнього по банківській системі рівня кредитування в іноземних валютах при формуванні кредитного портфеля; жорстка вимога з боку НБУ щодо використання депозитних ресурсів банками на кредитні та інвестиційні операції, а не на погашення боргів та виконання зобов'язань; впровадження моніторингу результатів діяльності банків з метою ретельного контролю обсягів і напрямків їх операцій з використання залучених фінансових ресурсів в іноземній валюті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко М.Д. Банківський нагляд в контексті посилення вимог до стабільності фінансових посередників [Текст] / М.Д. Алексеєнко // Матеріали міжнародної науково – практичної конференції «Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу» від 22 квітня 2010 року, – К.: – КНЕУ, 2010. – С20-22
2. Архангельский Г. Глоссарий терминов тайм–менеджмента, [Електронний ресурс] / Кол. авторов под общ. ред. Г. Архангельский, – 2003 г. – Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/655/word/resursy>.
3. Атамась Н.І. Монетарна політика в доларизованій економіці України [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Атамась Наталія Іванівна ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - Л., 2012. - 20 с.
4. Балацкий О.Ф. Экономический потенциал административных и производственных систем: [монография] [Текст] / за ред. О.Ф. Балацкого. – Сумы: Университетская книга, 2006. – 973 с.
5. Банківська енциклопедія [Текст] / [С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова] за заг. ред. С.Г. Арбузов – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. – 504 с.
6. Барилюк І. Стратегічний аналіз системи формування ресурсного потенціалу банку в умовах конкурентного середовища [Текст] / І. Барилюк // Економіст. – 2012. – № 7. – С. 43–47.
7. Белоцерковский В.И. Моделирование эффективной структуры кредитного потенциала коммерческого банка [Текст] / В.И. Белоцерковский, М.В. Корнеев, Е.Э. Миляева // Межвузовский сборник научных трудов «Экономика. Управление. Финансы». – Тула: ТГУ, 2002. –С 35–41.
8. Берг З. Полная долларизация: преимущества и недостатки [Текст] / З. Берг, Э. Боренштейн // Вопросы экономики. – 2000. – №24. – С. 1–22.
9. Береславська О. І. Доларизація кредитного ринку в Україні: причини і наслідки [Текст] / О.І. Береславська, В.В. Зимовець, Н.М. Шелудько // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 3. – С. 117–130.

10. Береславська О. І. Міжнародні валюти і практика їх регулювання [Електронний ресурс] / О. І. Береславська // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка. – 2012. – Вип. 20. – С. 174-178. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoa_2012_20_39.pdf.
11. Береславська О. Курсоутворення гривні в контексті змін у світовій валютній системі [Електронний ресурс] / О. Береславська // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 3. – С. 10-16. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnbu_2014_3_7.pdf.
12. Береславська О. Роль Національного банку України у підвищенні ефективності валютної політики [Електронний ресурс] / О. І. Береславська // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 1. – С. 48-58. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econprog_2011_1_7.pdf.
13. Белінська Я., Биховченко В. Інфляційні тенденції та стабільність національної грошової одиниці України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2013. – № 149 – С. 12-15.
14. Белінська Я.В. Монетарні важелі підвищення конкурентоспроможності економіки та виходу на сталу траєкторію економічного зростання / Я.В. Белінська, А.В. Качур // Екон. вісн. ун-ту : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 21/1. – С. 190-196.
15. Білик М. Удосконалення методичних підходів до аналізу фінансового стану підприємств [Текст] / М. Білик // Економіка підприємства., 2001. – № 11. – С. 40–42.
16. Бойцун Н.Є. Міжнародні фінанси [Текст] : навч. посібник / Н.Є. Бойцун, Н.В. Стукало. – 2–е вид. – К.: Професіонал, 2005. – 326 с.
17. Большая Советская Энциклопедия [Текст] / ред. Б.А. Введенский. – М., 1952. – Т. 34. – 656 с.
18. Большая Советская Энциклопедия [Текст]. – Т. 20. – М.: Сов. энциклопедия, 1977. – 1015 с.
19. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. Издание 3–е, переработанное и дополненное [Текст] / А.Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2010. – 860 с.

20. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [Текст] / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
21. Бюлетень НБУ. – 2013. – № 12(249) [Електронний ресурс] / НБУ. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=109054.
22. Валовий зовнішній борг України [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/debt/>.
23. Васюренко О.В. Банківські операції: [Електронний ресурс] / О. В. Васюренко. – К. : Знання, 2008. – 318 с. – Режим доступу: http://www.bankfinance.biz/Kredit__tse_839.html#839.
24. Віднійчук–Вірван Л. А., Вірван Н. В. Міжнародний бізнес. Українська бізнес–енциклопедія [Текст] / Л.А. Віднійчук–Вірван, Н.В. Вірван – Чернівці ТОВ «Наші книги», 2008. – 376 с.
25. Воробйова О.І. Економічний потенціал банків України: теоретико–методологічні основи [Електронний ресурс] / О.І. Воробйова // Журнал «Інвестиції: практика та досвід». – 2009. – № 23. – 36–40 с. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/index.php?operation=1&id=338&nomer_data=23&year_data=2009.
26. Воробйова О.І. Кредитно–інвестиційний потенціал банків України: [монографія] / О.І. Воробйова – Київ: ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», 2011. – 366 с.
27. Вулфен Чарльз Дж. Энциклопедия банковского дела и финансов [Електронний ресурс] / Чарльз Дж. Вулфен: пер. с англ. – М.: Корпорация «Федоров», 2000. – 1583 с. – Режим доступу: <http://vocable.ru/dictionary/416/word/kreditnyi-potencial-banka>
28. Вулфен Ч.Дж. Энциклопедия банковского дела и финансов [Текст] / Ч. Дж. Вулфен: пер. с англ. – М.: Корпорация «Федоров», 2000. – 1583 с. – Режим доступу: <http://vocable.ru/dictionary/416/word/bankovskaja-sistema#a1>.
29. Гаврилишин Б.Д. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: Б.Д. Гаврилишин, С.В. Мочерний та ін. – К.: ВЦ «Академія», 2002. – 952 с.

30. Гарбузов В.Ф. Финансово–кредитный словарь: в 3 т. Т. 1 [Текст] / гл. ред. В.Ф. Гарбузов. – М.: Финансы и статистика. – 1984. – 103 с.
31. Грязнова А.Г. Финансово–кредитный энциклопедический словарь [Электронный ресурс] / Кол. авторов под общ. ред. А.Г. Грязновой. – 2004 г. – Режим доступа: <http://vocable.ru/dictionary/1049/word/kreditnye-resursy>
32. Д'яконова І.І. Банківська система України та фінансова доларизація [Текст] / І.І. Д'яконова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / ДВНЗ. «УАБС НБУ». – Суми, 2007. – Вип. 21. – С. 65–74.
33. Денежное обращение и банки [Текст] / Под ред. Г.Н. Белоглазовой, Г.В. Толоконцевой. – М.: Финансы и статистика, 2000. – С. 104–109.
34. Денисенко М.П. Грошово–кредитна діяльність банків [Текст] : Навчальний посібник / [М.П. Денисенко, В.Г. Кабанов, Л.М. Худолій та ін.]; за заг. ред. М.П. Денисенко. – К.: Європейський ун–т, 2004. – 339 с
35. Депозити, залучені депозитними корпораціями (крім Національного банку України) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xls>
36. Депозити резидентів у розрізі видів валют і строків погашення [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xls>
37. Депозити домашніх господарств [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xls>
38. Дзюблюк О. В. Ефективність монетарного впливу центрального банку на кредитне стимулювання розвитку виробництва [Електронний ресурс] / О. В. Дзюблюк, Г. М. Забчук // Фінанси України. - 2012. - № 7. - С. 17-27. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fu_2012_7_3.pdf.
39. Дзюблюк О. В. Перспективи оптимізації трансмісійних механізмів грошово-кредитної політики в період кризових явищ на фінансових ринках [Електронний ресурс] / О. В. Дзюблюк // Фінанси, облік і аудит. –2012. – Вип. 19. – С. 55-64. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Foa_2012_19_9.pdf.

40. Дзюблюк О.В. Сутність банківської системи та її роль в економіці ринкового типу [Текст] / О.В. Дзюблюк // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 79–85.
41. Диба М.І. Управління фінансовими ризиками господарської діяльності підприємств [Текст] : монографія / Диба М. І., Загородній А. Г., Подольчак Н. Ю. – Львів : ЗУКЦ, 2014. – 174 с.
42. Дорошенко Ю.А. Экономический потенциал территории [Текст] / Ю.А. Дорошенко. – СПб., 1997. – 237 с.
43. Економічна енциклопедія: У трьох томах [Текст] / Гол. ред. Гаврилишин Б.Д.; Відп. ред. Мочерний С.В. – К.: Академія, 2002. – 952 с.
44. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.3. [Текст] / Редкол. С.В. Мочерний. – К.: ВЦ «Академія», 2000. – 864 с.
45. Жмурко Н.В. Доларизація економіки України в умовах фінансової нестабільності [Електронний ресурс] / Н.В. Жмурко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/apret/2010_6_2/19.pdf.
46. Задоя А.А. Народно-хозяйственный потенциал и интенсивное воспроизводство [Текст] / А.А. Задоя. // Киев; Донецк : Вища школа, 1986. – 153 с.
47. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 872–ХІІ від 20.03.1991 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show?nreg=872-12&find=1&text=%F0%E5%F1%F3%F0%F1%E8&x=0&y=0#w11>
48. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» Ст. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1086.383.144&nobreak=1>
49. Звонова Е. Международное внешнее финансирование в современной экономике [Текст] / Е Звонова. – М.: Экономика, 2000. – 325 с.
50. Зикова О. І. Доларизація у контексті теорії оптимальних валютних зон [Електронний ресурс] / О. І. Зикова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 1(1). – С. 300-306. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tpaeiv_2013_1_1_67.pdf.

51. Зовнішньоекономічний словник – довідник [Текст] / за ред. А. С. Філіпенка. – Київ: ВЦ «Академія», 2009. – 248 с.
52. Ивасив И., Корнилюк Р. Влияние иностранных банков на банковскую систему Украины / Финансы и бизнес [журнал], №4, 2012. . – с. 73-86 (Санкт-Петербург, Российская Федерация).
53. Індекс інфляції за 2014 рік [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>
54. Інструменти та установи фінансового ринку. Енциклопедичний довідник [Текст] / [В.В. Фещенко, В.М. Фещенко, В.І. Мунтіян, О.В. Романченко, Л.В. Новошинська.]; за заг. ред. В.В. Фещенко – К.: Українське агентство фінансового розвитку, 2007. – 504 с.,
55. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57896
56. Карагодин И. Стабилизационные программы в Латинской Америке [Текст] И. Карагодин // МЭиМО. – 1994. – №3. – С 83-95.
57. Кенен П. Теория оптимальных валютных зон: эклектический подход [Текст] / П. Кенен // Евро – дитя Манделла? Теория оптимальных валютных зон: Сборник статей: Пер. с англ. – М.: Дело, 2002. – С 92-116.
58. Козюк В. В. Стратегічні елементи системного поєднання напрямів дедоларизаційної політики в Україні [Електронний ресурс] / В.В. Козюк, Н.І. Атамась // Фінанси України. – 2011. – № 5. – С. 104-111. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fu_2011_5_12.pdf.
59. Козюк В.В. Монетарні проблеми функціонування глобальної фінансової архітектури: Монографія / В.В. Козюк. – Тернопіль: Астон, 2005. – 512 с.
60. Козюк В.В. Координація фіскальної та монетарної політики в умовах глобалізації: інтеграція старих та нових ідей [Текст] // Економічна теорія. – 2007. – № 4. – С. 59-70.
61. Колодко Гж. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн [Текст] / Гж. Колодко. – К.: Основні цінності, 2002. – 248 с.
62. Колодко Гж. Польша 2000. Новая экономическая стратегия [Текст] / Гж. Колодко. – Варшава: Польштекст, 1996. Гж. Колодко. – 160 с.

63. Корнеев М.В. Управление кредитным потенциалом коммерческого банка: автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» [Текст] / М.В. Корнеев. – Тула, 2004. – 20 с.
64. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xls>
65. Крук Д.Э. Долларизация активов и пассивов банков: причины, последствия и возможности де-долларизации [Електронний ресурс] / Д.Э. Крук. – 2012. – Режим доступу: <http://www.elib.bsu.by/bitstream/123456789/18782/1/125863.pdf>.
66. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу [Текст] / Г.І. Купалова. – К. : Знання, 2008. – 639 с.
67. Курченко О.В. Економіка: від А до Я / О.В. Курченко, М.А. Копнов, В.П. Сладкевич та ін. – К.:ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. – 368 с.
68. Лаврушин О.И. Банковское дело [Текст] / [О.И. Лаврушин, И.Д. Мамонова, Н.И. Валенцева и др.]; под. ред. О.И. Лаврушина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 672 с.
69. Лаврушин О.И. Банковское дело: [Електронний ресурс] / [О.И. Лаврушин, И.Д. Мамонова, Н.И. Валенцева и др.]; под. ред. О.И. Лаврушина. – [8-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Крокс, 2009. – 768 с. – Режим доступу: <http://www.alleng.ru/d/econ-fin/econ-fin068.htm>.
70. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика / В.Д. Лагутін. – К. : Т-В “Знання”, КОО, 2002. – 215 с.
71. Ладюк О.Д. Банківська система України в умовах її інтеграції у світовий фінансовий простір [Текст] / Наука й економіка: наук.-теорет. журн. Хмельницького екон. ун-ту // [голов. ред. З.Ф. Бриндзя]. – Хмельницький : ПВНЗ "ХЕУ", 2005 – .Вип. 2 (18). – 2010. – 270 с.
72. Лапин Е. В. Экономический потенциал предприятия : монография / Е. В. Лапин. – Сумы : Университетская книга, 2002. – 310 с.
73. Лаптев С.М. Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід) [Текст] : Навч. посібник / [С.М. Лаптев, М.П. Денисенко, В.Г. Кабанов та ін.]; за заг. ред. . С.М. Лаптев – К. : Професіонал, 2004. – 319 с.

74. Лапчук Б. Неофіційна доларизація в Україні у посткризовий період [Електронний ресурс] / Б. Лапчук // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. – 2013. – Вип. 33. – С. 179-184. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VLNU_Mv_2013_33_22.pdf
75. Лузин А.М. Бюджетирование как инструмент управления экономическим потенциалом коммерческого банка: Дис. канд. экон. наук: 08.00.01 – Финансы, денежное обращение и кредит / А.М. Лузин. – Ярославль, 2011. – 150 с. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/byudzhetrovanie-kak-instrument-upravleniya-ekonomicheskim-potentsialom-kommercheskogo-banka>
76. Луцишин З. О. «Moral hazard» зростання зовнішньої заборгованості України в умовах доларизації економіки / З. О. Луцишин, Т. Б. Цвігун // Міжнародна економічна політика. – 2012. – № 1-2 (16-17). – С. 83-106.
77. Луцишин, З.О. Доларизація економік [Текст] / З.О. Луцишин. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – С. 411–431.
78. Луців Б. Банківська складова в економічному зростанні України [Текст] / Б. Луців // Світ фінансів. – 2007. – № 1. – С. 60–66.
79. Люкшинов А.Н. Стратегический менеджмент на предприятиях АПК / А.Н. Люкшинов. – М.: Колос, 1999. – 367 с.
80. Майорова Т.В. Результативність іноземних інвестицій у соціальну сферу регіонів України. [Електронний ресурс] / Т.В. Майорова // Ефективна економіка. – 2011. – № 7. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
81. Манжос С.Б. Вплив рівня доларизації економіки України на стан валютного ринку [Електронний ресурс] / С.Б. Манжос, М.С. Носенко. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/24112/16-Manzhos.pdf?sequence=1>
82. Матвієнко П.В. Формування інвестиційного потенціалу вітчизняних банків [Текст] / П.В. Матвієнко // Економіка та держава. – 2007. – № 4. – С. 50-55.
83. Макаренко М.І. Особливості реалізації механізму валютної політики НБУ в умовах фінансової нестабільності / М.І. Макаренко, Т.О. Маринич

- [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – С. 110-122. – Режим доступу : <http://www.economy. nauka.com.ua>
84. Мелих О.Ю. Валютно–курсова політика та її вплив на фінансову безпеку держави [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О.Ю. Мелих ; Терноп. нац. екон. ун–т. – Т., 2010. – 20 с.
85. Мелих О.Ю. Сучасні тенденції доларизації економіки України та шляхи її подолання [Текст] / О.Ю. Мелих // Інноваційна економіка. – 2012. – № 9 (35). – С. 42–49.
86. Мерзликина Г.С. Оценка экономической состоятельности предприятия: монография [Текст] / Г.С. Мерзликина, Л.С. Шаховская. – Волгоград: ВолгГТУ, 1998. – 220 с.
87. Міщенко С. Удосконалення монетарної політики та регулювання фінансових систем / С.Міщенко // Вісник НБУ. - 2011. - № 5(183). - С.21-27.
88. Могильницька М.П. Ефективність діяльності банківської системи (регіональний аспект дослідження) : [монографія] / М.П. Могильницька. – Львів, ЛБІ НБУ, 2007. – 205 с.
89. Мороз А.М. Банківська енциклопедія [Текст] / За ред. проф. А.М. Мороза – К. : Ельтон, 1993. – 328 с.
90. Мочалов Б.М. Экономический потенциал развитого социализма [Текст] / [Б.М. Мочалов, Ф.М. Русинов, Д.К. Шевченко и др.]; за заг. ред. Б.М. Мочалов. – М. : Экономика, 1982. – 278 с.
91. Музика І.С. Управління кредитним потенціалом регіону [Текст] : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Музика Ірина Станіславівна. – Львів., 2012. – 198 с.
92. Никитин М.И. Двойное заражение: влияние глобализации и валютного режима на уязвимость финансовой системы [Електронний ресурс] / М.И. Никитин. – Режим доступу: <http://publications.hse.ru/chapters/53715508>
93. Новый энциклопедический словарь [Текст]. – М.: Большая Российская энциклопедия: РИПОЛ классик, 2007. – 1456 с.
94. Облікова ставка Національного банку України [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53647&cat_id=12057279

95. Огляди фінансових корпорацій [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/files/3.1-Monetary_Statistics.xls
96. Огорокова Л.Г. Ресурсный потенциал предприятия / Л.Г. Огорокова. – СПб.: С–ПБГТУ, 2001. – 293 с.
97. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
98. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/curmetal/detail/currency?period=daily>
99. Панова Г.С. Кредитная политика коммерческого банка [Текст] / Г.С. Панова. – М. : ИКЦ “ДИС”, 1997. – 464 с.
100. Пионтковский Р.В. Долларизация, изменчивость инфляции и неразвитые финансовые рынки в переходных экономиках [Текст] / Р.В. Пионтковский // Консорциум экономических исследований и образования. Научный доклад № 03/02. – М.: EERC, 2003.
101. Питльована О.М. Взаємозв’язок між інфляцією та доларизацією в Україні [Електронний ресурс] / О.М. Питльована. – Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19.11 – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlntu/19_11/213_Pytliowana_19_11.pdf.
102. Піонтковський Р. Проблема доларизації в контексті України [Електронний ресурс] / Р. Піонтковський. – Режим доступу : www.icps.kiev.ua
103. Платіжний баланс України [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/balance/>
104. Попова О.В., Долгова С.А. Ключевые проблемы и перспективы активизации экономического роста региона посредством совершенствования финансово–кредитного механизма [Текст] / О.В. Попова, С.А. Долгов // Вестник ОрелГАУ. – 2007. – №2. – С. 23–27.

105. Прийменко Д.Ю. Прояви доларизації в економіці України [Електронний ресурс] / Д.Ю. Прийменко, Н.Г. Євченко. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/8311/1/Pryimenko.pdf>.
106. Примостка О.О. Економічна ефективність банківської діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» [Текст] / О.О. Примостка. – К., 2004. – 20 с.
107. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами Постанова від 03.12.2003 № 516. Редакція від 23.07.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03>.
108. Процентні ставки депозитних корпорацій [Електронний ресурс] / НБУ. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44580
109. Процентні ставки за новими кредитами та новими депозитами [Електронний ресурс] / НБУ. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44580
110. Прядко В.В. Кредитний потенціал комерційних банків у період економічної кризи [Електронний ресурс] / В. В. Прядко, Н. С. Островська // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 73-77. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fu_2009_11_9.pdf.
111. Прядко В.В. Кредитний потенціал комерційних банків у період економічної кризи [Текст] / В.В. Прядко, Н.С. Островська // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 73 – 77.
112. Прямі інвестиції [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
113. Райзберг Б.А. Курс економіки: учебник [Текст] / под ред. Б.А. Райзберга. – М.: ИНФРА-М. – 1997. – 300 с.
114. Резнікова Н. В. Доларизація як фактор монетарної залежності [Електронний ресурс] / Н. В. Резнікова, М. М. Відякіна // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип.

- 1(1). – С. 223-227. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Траєив_2013_1_1_49.pdf.
115. Рожков Ю. Инвестиционный потенциал региона и масса регионального инвестиционного риска [Текст] / Ю. Рожков, М. Терский // Вестник Хабаровской государственной академии экономики и права. – Хабаровск: ТЕРРА, 1999. – 128 с.
116. Рыкова И.Н. Кредитный потенциал коммерческого банка, его роль в деятельности банка и методология оценки [Текст] / И.Н. Рыкова, Н.В. Фисенко // Финансы и кредит. – 2005. – №25 (193). – С. 10–20.
117. Рябініна Л. М. Доларизація економіки України та її наслідки [Електронний ресурс] / Л. М. Рябініна // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 4. – С. 91-97. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vsed_2012_4_16.pdf
118. Сабов З.А. Валютная конвертируемость в переходной период [Текст] / З.А. Сабов // Спб.: Издательство Санкт-Петербург. университета, 1998. – 312 с.
119. Сомик А.В. Доларизація економіки України [Електронний ресурс] / А.В. Сомик // Ефективна економіка. – 2014. – № 8. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3271>.
120. Савлук М.І. Гроші та кредит: підручник [Текст] / [М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазепко та ін]; за заг. ред. М.І. Савлука. – [5-те вид., без змін]. – К.: КНЕУ, 2010. – 598 с
121. Співак І. В. Доларизація економіки як відображення пасивності органів влади / Інна Співак // Посткризовий розвиток фінансової системи України : проблеми та перспективи. – 2011. – № 2 (88). – С .153-162.
122. Сандоян Э.М. Выбор оптимальной модели денежно–кредитной политики в странах с переходной экономикой [Текст] / Э.М. Сандоян, Э.Г. Карапетян // «Экономика и финансы». – 2005. – № 4–5(52–53). – С. 98-105.
123. Словари и энциклопедии «Академики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/24430.
124. Словарь иностранных слов / ред. И.А. Васюкова. – М.: АСТ, 1982. – 607 с.

125. Словарь современного русского литературного языка / ред. К.А. Тимофеева. – М., 1994. – 2126 с.
126. Словопедія – економічна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://slovopectia.org.ua/38/53409/384264.html>.
127. Сорока С. П. Валютний курс і його фактори в умовах фінансової нестабільності [Електронний ресурс] / С. П. Сорока. // Економіка. Управління. Інновації. - 2009. - № 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2009_2_36.pdf.
128. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Харків: ВД «ШКОЛА», 2006. – 1008 с.
129. Таблиці критичних значень основних статистичних критеріїв [Електронний ресурс] Режим доступу: file:///C:/Users/AS/Downloads/ Metod_OSOE_tabl.pdf
130. Тагирбекова К.Р. Основы банковской деятельности (Банковское дело) / под ред. К.Р. Тагирбекова. – М.: ИНФРА–М, Изд-во «Весь мир», 2003. – 717 с.
131. Ускова С.И. Экономический потенциал предприятия как основа предпринимательской деятельности [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://www.science-bsea.narod.ru/2006/ekonom_2006_2/ uskova_ekonom.htm.
132. Финансово–кредитный словарь: в 3 т. Т. 1 [Текст] / гл. ред. В.Ф. Гарбузов. – М.: Финансы и статистика. – 1984. – 103 с.
133. Філіпенко А. С. Зовнішньоекономічний словник – довідник [Текст] / за ред. А. С. Філіпенка. – Київ: ВЦ «Академія», 2009. – 248 с.
134. Харевич А.С. Еволюція доларизації [Текст] / А. Харевич, О. Діба // Банківська справа. – 2013. – № 2. – С. 90–97.
135. Харевич А.С. Ринок банківських кредитів України, його розвиток та оцінка [Текст] / А.С. Харевич // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія Економіка. – 2013. – Т.18. – Вип. 2/1. – С. 192–196.
136. Харевич А.С. Дослідження факторів формування кредитного потенціалу банківської системи України в умовах доларизації [Текст] / А.С. Харевич //

- Технологический аудит та резервы производства. – 2014. – № 6/2(20) – С. 57–63.
137. Харевич А.С. Кредитний потенціал банківської системи в умовах фінансово-економічної кризи [Текст] / А. Харевич, О. Дибба // Ринок цінних паперів України . – 2014. – № 11. – С. 67–74..
138. Харевич А.С. Кредитний потенціал банківської системи в умовах деструктивної монетарної політики НБУ [Текст] / А.С. Харевич // Зростання економічного потенціалу України: теоретико–методичний та науково–практичний аспекти: матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. (м. Київ, 23–24 березня 2012 р.): У 2 частинах. – К.: Київський економічний науковий центр, 2012. – Ч. II. – С. 29–30.
139. Харевич А.С. Кредитний потенціал банківської системи як чинник розвитку реального сектору економіки [Текст] / А.С. Харевич // Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд: матеріали II Міжнар. наук.–практ. конф. (м. Донецьк, 23–24 серпня 2013 р.). – Донецьк: Східноукраїнський інститут економіки та управління, 2013 р. – С. 97–99.
140. Харевич А.С. Кредитний потенціал банківської системи: теоретико–методологічні аспекти [Електронний ресурс] / А.С. Харевич // Ефективна економіка. – 2012. – № 9. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1398&p=1>.
141. Харевич А.С. Оцінка кредитного потенціалу банківської системи України в умовах доларизації [Текст] / А.С. Харевич // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – №15. – С. 76 – 81.
142. Харевич А.С. Проблема розширення кредитного потенціалу банківської системи України в умовах світової рецесії [Текст] / А.С. Харевич // Актуальні проблеми економіки, менеджменту, маркетингу: матеріали VII Міжнар. наук.–практ. конф. (м. Львів, 10–11 лютого 2012 р.). – Львів: Львівська економічна фундація, 2012 р. Ч. 1. – С.69–70.
143. Харевич А.С. Протидія доларизації як шлях зміцнення кредитного потенціалу банківської системи [Текст] / Т.С. Шемет, А.С. Харевич // Фінансово–кредитний механізм активізації інвестиційного процесу:

- матеріали II Міжнар. наук.–практ. конф. (м. Київ, 3 листопада 2011 р.). – К.: КНЕУ, 2011. – С.551–553.
144. Харевич А.С. Реалізація кредитного потенціалу банківської системи в умовах непрогнозованості грошово–кредитної політики [Текст] / А.С. Харевич // Економіка, фінанси і менеджмент: проблеми та шляхи розвитку: матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. (м. Сімферополь, 22–23 березня, 2013 р.): У 2 частинах. – Сімферополь: НО "Economics", 2013. – Ч.2. – С. 75–77.
145. Харевич А.С. Розвиток ринку депозитних послуг як необхідна умова зміцнення кредитного потенціалу банківської системи України [Текст] / А.С. Харевич // Особливості модернізації фінансово–економічної системи: збірник матеріалів між нар. наук.–практ. конф. (м. Київ, 6–7 березня 2014 р.). – К.: ГО "Київський економічний науковий центр", 2014 р. – С. 70–72.
146. Харевич А.С. Сущность кредитного потенциала банков и его место в кредитном потенциале экономики Украины [Текст] / А.С. Харевич // Экономика и предпринимательство. – М. – 2013. – Т. 7. – № 5 (34). С. 64–67.
147. Харевич А.С. Чинники формування кредитного потенціалу банківської системи України [Текст] / А.С. Харевич // Проблеми формування нової економіки XXI століття: матеріали IV Міжнар. наук.–практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 22–23 груд. 2011 р.): у 8 т. – Дніпропетровськ: Біла К.О., 2011. – Т.7. – С. 86– 70.
148. Череп А.В. Банківські операції [Текст] / А.В. Череп, О.Ф. Андросова. – К.: Кондор, 2008. – 410 с.
149. Чорней Н.М. Доларизація Української економіки: статистичний аналіз та оцінка [Текст] / Н.М. Чорней. – 2009. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/23_WP_2009/Economics/51000.doc.htm.
150. Чуб О.О. Банки в глобальній економіці: [монографія] – К.: КНЕУ, 2009. – 340 с.
151. Шавшуков В.М. Де–глобализация и де–долларизация посткризисной мировой экономики: оценка сценариев [Електронний ресурс] / В.М. Шавшуков. – Проблемы современной экономики. – 2012. – №2 (42). – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=4047>.

152. Швайка М.А. Про невідкладні заходи перебудови і реформування банківської системи України [Текст] / Монетарна політика в умовах економічного зростання: Матеріали наук.-практ. конф. – К.: НБУ, 2004. – 172 с.
153. Шморгай Н.М. Доларизація економіки України: причини, наслідки і шляхи подолання [Електронний ресурс] / Н.М. Шморгай – Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=161>
154. Экономический потенциал Страны Советов [Текст] / ред. Н.М. Кириенко. – М.: Вища школа, 1982. – 295 с.
155. Энциклопедия банковского дела и финансов [Текст] / Ч. Дж. Вулфел; [пер. с англ. Б. Е. Манзерова, А. Ю. Другова, Б. Б. Рубцова и др.]. – Самара : Изд. Дом “Федоров”, 2000. – 1584 с.
156. АВВУУ Lingvo online – безкоштовний онлайн-словник [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lingvo.ua/uk/Translate/en-ru/potential> .
157. Bacha E. Is Brazil different? Risk, Dollarization, and Interest Rates in Emerging Markets [Електронний ресурс] / E. Bacha, M. Holland, F. Goncalves. // IMF Working Paper. – 2007. – WP/07/294. – P. 1–27. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07294.pdf>
158. Berg A. Full Dollarization: The Pros. and Cons. [Електронний ресурс] / A. Berg, E. Borensztein // International Monetary Fund; – December 2000. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues24/index.htm>.
159. Black J. Oxford dictionary of economics [Текст] / John Black – «Oxford» New York, 2003. – 556 с.
160. Bordo M. The Gold Standard as a "Good Housekeeping Seal of Approval" [Текст] / M. Bordo, H. Rockoff // Journal of Economic History. –1996. – №56 (2). – P. 389–428
161. Borio C. Whither Monetary and Financial Stability? The Implications of Evolving Policy Regims [Текст] / C. Borio, W. White // BIS Working Paper. – 2004. – № 147. – P. 1–51.

162. Branson W.H. The specification and influence of asset markets [Текст] / W.H. Branson, D.W. Henderson // Handbook of International Economics, R.W. Jones and P.B. Kenen, eds. – Amsterdam, 1985. – P. 749–806.
163. Business English dictionary (second edition) [Текст] – Personal longman, 2007. – 594 с.
164. Calvo G. Model of Exchange Rate Determination under Currency Substitution and Rational Expectation [Текст] / G. Calvo, C. Rodriguez // Journal of Political Economics. – 1977. – № 85. – P. 617–625.
165. Calvo G. Temporary Stabilization: Predetermined Exchange Rates [Текст] // Journal of Political Economy. – 1986. – № 94. – P. 1319–1329.
166. Copela J.J. Dictionary of international business terms (3rd ed.) [Текст] / J. J. Copela, Stephen W. Hartman. – Barron's, 2004. – 626 с.
167. Cowan K. Financial Dollarization and Central Bank Credibility [Электронный ресурс] / K. Cowan, Quy-Toan Do // The World Bank Development Research Group. – June 2003. – Режим доступа: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2003/07/26/00000009_03071704240895/Rendered/PDF/multi0page.pdf
168. Curtis E. Dollarization in the cis: the case of Ukraine [Электронный ресурс] / E. Curtis, R. Gardner, C. Waller, – 2005. – Режим доступа: http://aleph.ukma.kiev.ua/e-lib/Mahisterium/MAG_ISSUE18_2005_economy/01_curtis_es.pdf
169. Danbrowsky M. Political Determinants of Economic Reforms in Former Communist Countries [Текст] / M. Danbrowsky, R. Gortat // Warsaw: CSER, 2002. – 40 p.
170. Edwards S., Magendzo I. Dollarization, Inflation, and Growth [Текст] // Central Bank of Chile Working Paper. – 2001. – Nov. – P. 1-22.
171. Edwards S., Magendzo I. Strict Dollarization and Economic Performance: An Empirical Investigation [Текст] // Journal of Money, Credit and Banking. – 2006. – Vol. 38. – №1. – P. 269-282.
172. Erasmus L. Dedollarization in Liberia – Lessons from Cross-Country Experience [Текст] / L. Erasmus, J. Leichter, J. Menkulasi // IMF Working Paper. – 2009. – WP/09/37. – P. 1–25.

173. Financial Stability and Local Currency Bond Markets [Текст] // Committee on the Global Financial System Papers. BIS. – 2007. – № 28. – P. 1-142.
174. Financial Stability in Dollarized Economies [Текст] // IMF Occasional Paper. – 2004. – №230. – P. 1-29.
175. Funding Patterns and Liquidity Management of Internationally Active Banks [Текст] // BIS Committee on the Global Financial System Papers. – 2010. – № 39. – P. 1–48.
176. Galindo A, Leiderman L. Living with Dollarization and the Route to Dedollarization [Текст] // Inter-American Development Bank Research Department Working Paper. – 2005. – № 526. –P. 1-59.
177. Galindo A "The Role of Relative Price Volatility in the Efficiency of Investment Allocation [Текст] / A. Galindo, L. Leiderman // Inter-American Development Bank Research Department Working Paper. – 2010. – №427. – P. 36-47.
178. Choursina K. Ukraine Seeks to Enlarge VTB Bank Loan to \$6 Billion, ICU Says [Электронный ресурс] / K. Choursina // Bloomberg. – 2011. – № 3. – Режим доступа: <http://www.bloomberg.com/news/2011-11-03/ukraine-seeks-to-enlarge-vtb-bank-loan-to-6-billion-icu-says.html>.
179. Guide A.-M. Financial Stability in Dollarized Economies [Текст] / Guide A.-M., Hoelscher D., Ize A, Marston D., Nicolo De G. // IMF Occasional Paper. – 2004. – № 230. – P. 1-29.
180. Guidotti P. Dollarization in Latin America. Gresham Law in Reverse? [Текст] / P. Guidotti, C. Rodriguez // IMF Staff Papers. Guidotti P., Rodriguez C. – 1992. – Vol. 39. – №3. – P. 518–544.
181. Guillermo A. «Fear of Floating» [Текст] / A. Guillermo, C.M. Reinhart // Quarterly Journal of Economics. – 2002. – №107(2, May). – С. 379–408.
182. Havrylyshyn B. Dollarization in Former Soviet Union: From Hysteria to Hysteresis [Текст] / B. Havrylyshyn, Ch. Beddies // Paper Presented on Dubrovnik Economic Conference. – 2002. – P. 1–26.
183. Hu Y. Empirical Investigations of Inflation Targeting [Текст] / Y. Hu // Institute for International Economics Working Paper. – 2003. – №6. – P. 1–42.

184. Ize A. Dollarization of Financial Intermediation: Causes and Policy Implication [Текст] / A. Ize, E. Levy–Yeyati // IMF Working Paper, 1998. – № 28. – P. 3–48.
185. Kharevich A. The impact of financial dollarization on the credit potential of banking system [Текст] / T. Shemet, A. Kharevich // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць. – К.: ІМВ КНУ. – 2013. – Вип. 115. Ч.І. – С. 116-121.
186. Kokenyne A. Dedollarization [Текст] / A. Kokenyne, J. Ley, R. Haberier // IMF Working Paper – 2010. – WP/10/188. – 50 p.
187. Levy–Yeyati E. Dollar, Debts and the IFIs: Dedollarizing Multilateral Credit [Текст] // Paper Prepared for the Research Conference “Dollar, Debt, and Deficits – 60 Years after Bretton Woods”. – Madrid. – 2004. – P.1–49.
188. Lane T. Moral Hazard. Does IMF Financing Encourage Imprudence by Borrowers and Lenders? [Електронний ресурс] / T. Lane, S. Phillips // International Monetary Fund. – 2002. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues28/>.
189. Liviatan N. Monetary Expansion and Real Exchange Rate Dynamics [Текст] / N. Liviatan // Journal of Political Economy. – 1981. – № 89 (6). – P. 1218–1227.
190. Machicado C. Liquidity shocks and the dollarization of a banking system [Електронний ресурс] / Carlos Gustavo Machicado // Universidad de Chile Universidad de Chile. – 2007. – Режим доступу: http://www.captura.uchile.cl/jspui/bitstream/2250/7428/1/Machicado_Carlos_GustavG.pdf.
191. Mizen P., Pentecost E. A Cross–Country Panel Analysis of Currency Substitution and Trade [Текст] / P. Mizen, E. Pentecost.// Economic Inquiry, Western Economic Association International. – № 38(2). – 17, April. 2000 – 206 p.
192. Nicolo G. Dollarization of the Banking System: Good or Bad? [Електронний ресурс] / G. De Nicolo, P. Honohan, A. Ize // IMF Working Paper. – July 2003. – 43 p.
193. Oxford dictionary of finance and banking (3rd ed.) [Текст] / D. Parkinson, J. Noble. – Oxford university press, 2005. – 435 с.
194. Parkinson D. Oxford business dictionary for learning English [Текст] / D. Parkinson, J. Noble. – Oxford university press, 2005. – 616 с.

195. Pass C. Collins dictionary of business third edition [Текст]/ C. Pass, B Lowes, A. Pendleton, L. Chadwick, D. O'Reilly and Afferson – Collins, 2005. – 472 с.
196. Reinhart C. Addicted to dollars [Текст] / C. Reinhart, K. Rogoff, M. Savastano // NBER Working paper. – 2003. – No. 10015. – 74 p.
197. Reinhart C. Serial Default and the "Paradox" of Rich-to-Poor Capital Flows [Текст] / C. Reinhart, K. Rogoff // American Economic Review. – 2004. – № 94(2). – P. 53–58.
198. Renharck R. Financial Dollarization in Latin America [Текст] / R. Renharck, M. Nozaki // IMF Working Paper. – 2006. – WP/06/7.
199. Schuler K. Should Developing Countries Have Central Banks? [Текст] / K. Schuler // London: Institute for Economic Affairs, 1996. – 143 P.
200. Thomas L. Portfolio Theory and Currency Substitution [Текст] / L. Thomas // Journal of Money, Credit and Banking. – 1985. – № 17 – P. 13–15.
201. Whisler E. Official Dollarization and the Banking System in Ecuador and El Salvador [Электронный ресурс] / E. Whisler, M. Quispe-Agnoli // Federal Reserve Bank Of Atlanta (Economic Review). – 2006 (Third Quarter). – P. 55–71. – Режим доступа: http://www.frbatlanta.org/filelegacydocs/rq306_quispe.pdf.
202. World Economic Outlook [Текст] // IMF: Wash. (D.C.), 2007. – P. 226.
203. World Economic Outlook [Текст] // IMF: Wash. (D.C.), 2011. – P. 190–191.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

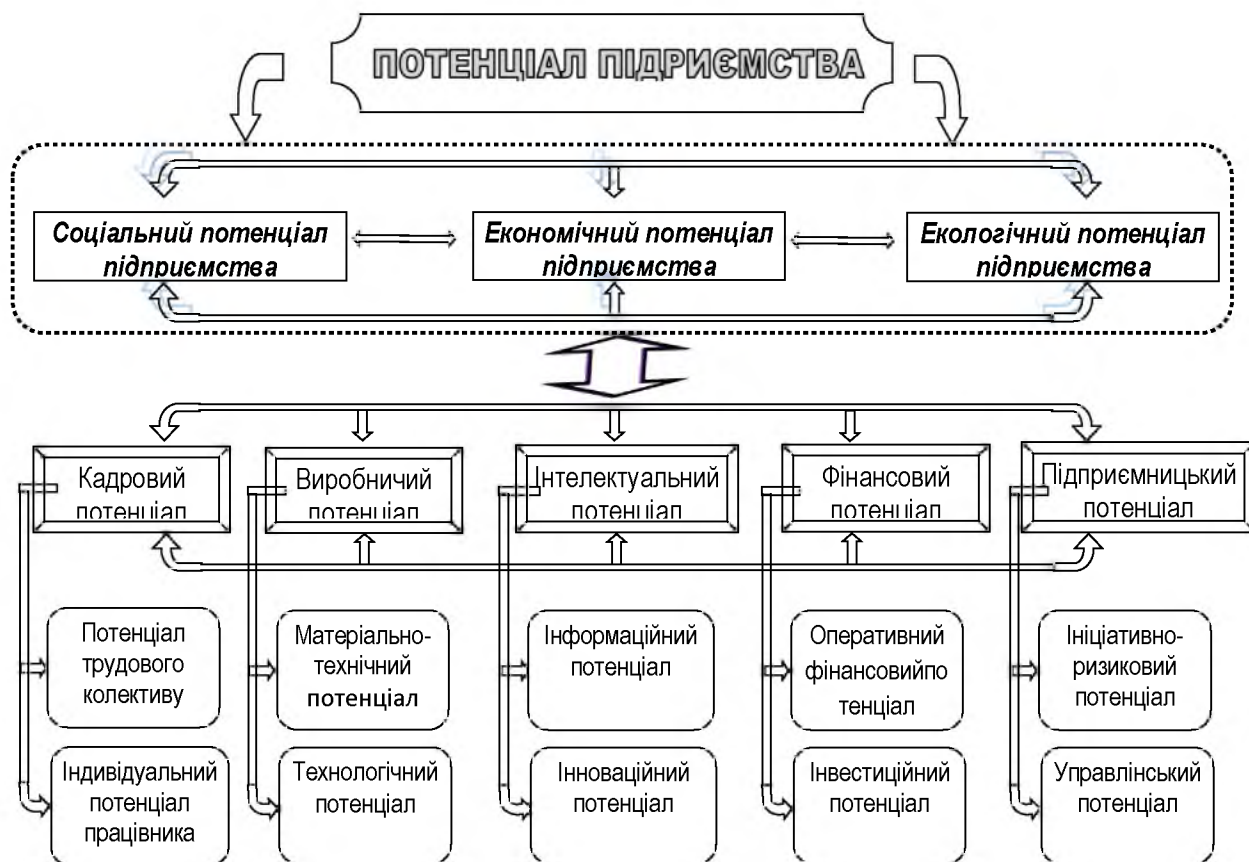

Рис. А.1. Структура і зміст потенціалу підприємства

Джерело: [26]

ДОДАТОК Б

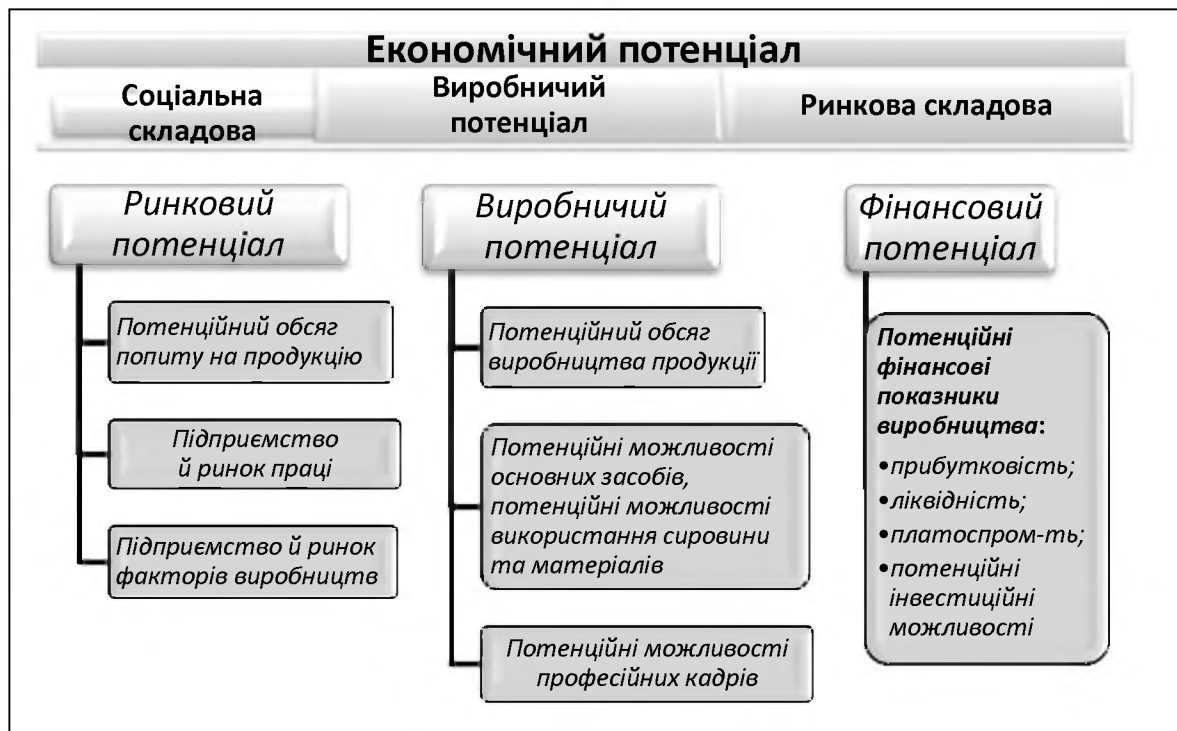

Рис. Б.1. Складові елементи економічного потенціалу підприємства

Джерело: [86]

ДОДАТОК В

Таблиця В.1

Систематизація наукових поглядів на поняття кредиту

Наукове джерело	Визначення поняття
Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» [47],	Кредит – кошти та матеріальні цінності, які надаються резидентами або нерезидентами у користування юридичним або фізичним особам на визначений строк та під процент. Кредит розподіляється на фінансовий кредит, товарний кредит, інвестиційний податковий кредит та кредит під цінні папери, що засвідчують відносини позики
М. І. Савлук [120]	Суспільні відносини між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності.
С. Г. Гарбузов [30]	Кредит(Credit; Loan) – економічна категорія, що відображає систему відносин між суб'єктами господарювання щодо надання та отримання позики в грошовій чи товарній формі на умовах повернення, строковості та платності.
О. В. Васюренко[23]	Кредит — це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання.
О. И. Лаврушин [68]	Форма прояву відносин щодо перерозподілу вартості між економічними суб'єктами, які мають добровільний характер, на засадах повернення, платності і цільового використання.
А. М. Мороз [89]	Економічні відносини, які виникають між кредитором і позичальником з приводу одержання останнім позички в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк і, як правило, зі сплатою відсотків.

Джерело: складено автором на основі опрацювання вказаних джерел

Додаток Д

Таблиця Д.1.

Показники оцінки рівня фінансової доларизації

Показник 1	Формула розрахунку 2	Умовні позначення 3
<i>Стан валютного балансу банку</i>		
Активи в іноземній валюті: обсяг, динаміка та структура	$TP_a = \frac{A_1}{A_0} * 100$	TP _a – темп росту активів; A ₁ – сума активів поточного періоду; A ₀ – сума активів попереднього періоду;
Зобов'язання в іноземній валюті: обсяг, динаміка та структура	$TP_z = \frac{Z_1}{Z_0} * 100$	TP _a – темп росту активів; A ₁ – сума активів поточного періоду; A ₀ – сума активів попереднього періоду;
Відповідність активів зобов'язанням	$K_\delta = \frac{A}{Z} * 100$	K _т – коефіцієнт достатності активів; A – сума активів; Z – сума
<i>Рівень депозитної доларизації</i>		
Структура депозитів банківської системи України за видами валюти	$\Delta_{De_i} = \frac{D_{e_i}}{D} * 100$	D _{вi} – обсяг депозитів в і-й валюті; D – загальний обсяг депозитів
Структура активів банківської системи України за видами валюти	$\Delta_{Ae_i} = \frac{A_{e_i}}{A} * 100$	A _{вi} – обсяг активів в і-й валюті; A – загальний обсяг активів
Питома вага депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі депозитів	$K_{dd} = \frac{D_e}{D} * 100$	K _{dd} – Коефіцієнт депозитної доларизації; D _в – обсяг депозитів в іноземній валюті
Питома вага депозитів у загальній сумі активів	$K_{da} = \frac{D_e}{A} * 100$	K _{da} – коефіцієнт частки депозитів у загальній сумі активів
Питома вага депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в загальному обсязі депозитів	$K_{d\phi} = \frac{D_{\phi i}}{D} * 100$	K _{dф} – коефіцієнт доларизації депозитів фізичних осіб; D _{фi} – обсяг депозитів фізичних осіб в іноземній валюті
Питома вага депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі депозитів фізичних осіб	$K_{d\phi_i} = \frac{D_{\phi i}}{D_{\phi}} * 100$	D _ф – обсяг депозитів фізичних осіб
Питома вага депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в загальному обсязі депозитів	$K_{dю} = \frac{D_{ю i}}{D} * 100$	K _{dю} – коефіцієнт доларизації депозитів юридичних осіб; D _{юi} – обсяг депозитів юридичних осіб в іноземній валюті
Питома вага депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі депозитів юридичних осіб	$K_{dю_i} = \frac{D_{ю i}}{D_{ю}} * 100$	D _ю – обсяг депозитів юридичних осіб

Продовження таблиці Д.1

Питома вага короткострокових депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі депозитів	$K_{\kappa\delta} = \frac{D_{\kappa\delta i}}{D} * 100$	Ккд – коефіцієнт доларизації короткострокових депозитів; Дкді – обсяг короткострокових депозитів в іноземній валюті
Питома вага короткострокових депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі короткострокових депозитів	$K_{\kappa\delta i} = \frac{D_{\kappa\delta i}}{D_{\kappa\delta}} * 100$	Дкді – загальний обсяг короткострокових депозитів
Питома вага довгострокових депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі депозитів	$K_{\delta\sigma\delta} = \frac{D_{\delta\sigma\delta i}}{D} * 100$	Кдсд – коефіцієнт доларизації довгострокових депозитів; Ддсді – обсяг довгострокових депозитів в іноземній валюті
Питома вага довгострокових депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі довгострокових депозитів	$K_{\delta\sigma\delta i} = \frac{D_{\delta\sigma\delta i}}{D_{\delta\sigma\delta}} * 100$	Ддсд – загальний обсяг довгострокових депозитів
Питома вага короткострокових депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі депозитів фізичних осіб	$K_{\kappa\delta\phi} = \frac{D_{\kappa\delta\phi i}}{D} * 100$	Ккдф – коефіцієнт доларизації короткострокових депозитів фізичних осіб; Дкдфі – обсяг короткострокових депозитів фізичних осіб в іноземній валюті
Питома вага короткострокових депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі короткострокових депозитів фізичних осіб	$K_{\kappa\delta\phi} = \frac{D_{\kappa\delta\phi i}}{D_{\kappa\delta\phi}} * 100$	Дкдф – обсяг короткострокових депозитів фізичних осіб
Питома вага довгострокових депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі депозитів фізичних осіб	$K_{\delta\sigma\delta\phi} = \frac{D_{\delta\sigma\delta\phi i}}{D} * 100$	Кдсдф – коефіцієнт доларизації довгострокових депозитів фізичних осіб; Дкдфі – обсяг довгострокових депозитів фізичних осіб в іноземній валюті
Питома вага довгострокових депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі довгострокових депозитів фізичних осіб	$K_{\delta\sigma\delta\phi i} = \frac{D_{\delta\sigma\delta\phi i}}{D_{\delta\sigma\delta\phi}} * 100$	Ддсдф – обсяг довгострокових депозитів фізичних осіб
Питома вага короткострокових депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі депозитів юридичних осіб	$K_{\kappa\delta\gamma} = \frac{D_{\kappa\delta\gamma i}}{D} * 100$	Ккдю – коефіцієнт доларизації короткострокових депозитів юридичних осіб; Дкдю – обсяг короткострокових депозитів юридичних осіб в іноземній валюті
Питома вага короткострокових депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі короткострокових депозитів юридичних осіб	$K_{\kappa\delta\gamma i} = \frac{D_{\kappa\delta\gamma i}}{D_{\kappa\delta\gamma}} * 100$	Дкдю – обсяг короткострокових депозитів юридичних осіб

Продовження таблиці Д.1

Питома вага довгострокових депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі депозитів юридичних осіб	$K_{дсдю} = \frac{D_{дсдюі}}{D} * 100$	Кдсдф – коефіцієнт доларизації довгострокових депозитів юридичних осіб; Dдсдюі – обсяг довгострокових депозитів фізичних осіб в іноземній валюті
Питома вага довгострокових депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі довгострокових депозитів юридичних осіб	$K_{дсдюі} = \frac{D_{дсдюі}}{D_{дсдю}} * 100$	Dдсдю – обсяг довгострокових депозитів юридичних осіб
<i>Рівень кредитної доларизації</i>		
Структура кредитів банківської системи України за видами валюти	$\Delta_{K_{вi}} = \frac{K_{вi}}{K} * 100$	Kвi – обсяг кредитів в і-й валюті; D – загальний обсяг кредитів
Структура зобов'язань банківської системи України за видами валюти в	$\Delta_{З_{вi}} = \frac{З_{вi}}{З} * 100$	Звi – обсяг зобов'язань в і-й валюті; А – загальний обсяг зобов'язань
Питома вага кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі банківських кредитів	$K_{кд} = \frac{K_{в}}{K} * 100$	Kдд – Коефіцієнт кредитної доларизації; Kв – обсяг кредитів в іноземній валюті
Питома вага кредитів у загальній сумі активів	$K_{кз} = \frac{K_{в}}{З} * 100$	Kкз – коефіцієнт частки кредитів у загальній сумі зобов'язань
Питома вага депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в загальному обсязі зобов'язань	$K_{кф} = \frac{K_{фi}}{K} * 100$	Kдф – коефіцієнт доларизації кредитів фізичних осіб; Kфi – обсяг кредитів фізичних осіб в іноземній валюті
Питома вага кредитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі кредитів фізичних осіб	$K_{кфi} = \frac{K_{фi}}{K_{ф}} * 100$	Kф – обсяг кредитів фізичних осіб
Питома вага кредитів юридичних осіб в іноземній валюті в загальному обсязі кредитів	$K_{кю} = \frac{K_{юі}}{K} * 100$	Kкю – коефіцієнт доларизації кредитів юридичних осіб; Kюі – обсяг кредитів юридичних осіб в іноземній валюті
Питома вага кредитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі кредитів юридичних осіб	$K_{кюі} = \frac{K_{юі}}{K_{ю}} * 100$	Kю – обсяг кредитів юридичних осіб
Питома вага короткострокових кредитів у іноземній валюті в загальному обсязі кредитів	$K_{кк} = \frac{K_{кi}}{K} * 100$	Kкк – коефіцієнт доларизації короткострокових кредитів; Kкi – обсяг короткострокових кредитів в іноземній валюті
Питома вага короткострокових кредитів у іноземній валюті в загальному обсязі короткострокових кредитів	$K_{ккi} = \frac{K_{ккi}}{K_{к}} * 100$	Kкд – загальний обсяг короткострокових кредитів

Продовження таблиці Д.1

Питома вага довгострокових кредитів у іноземній валюті в загальному обсязі кредитів	$K_{\text{дск}} = \frac{K_{\text{дскі}}}{K} * 100$	Кдск – коефіцієнт доларизації довгострокових кредитів; Кдскі – обсяг довгострокових кредитів в іноземній валюті
Питома вага довгострокових кредитів у іноземній валюті в загальному обсязі довгострокових кредитів	$K_{\text{дскі}} = \frac{K_{\text{дскі}}}{K_{\text{дск}}} * 100$	Ддсд – загальний обсяг довгострокових кредитів
Питома вага короткострокових кредитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі кредитів фізичних осіб	$K_{\text{ккф}} = \frac{K_{\text{ккфі}}}{K} * 100$	Кккф – коефіцієнт доларизації короткострокових кредитів фізичних осіб; Кккфі – обсяг короткострокових кредитів фізичних осіб в іноземній валюті
Питома вага короткострокових кредитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі короткострокових кредитів фізичних осіб	$K_{\text{ккф}} = \frac{K_{\text{ккфі}}}{K_{\text{ккф}}} * 100$	Кккф – обсяг короткострокових кредитів фізичних осіб
Питома вага довгострокових кредитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі кредитів фізичних осіб	$K_{\text{дскф}} = \frac{K_{\text{дскфі}}}{K} * 100$	Кдскф – коефіцієнт доларизації довгострокових депозитів фізичних осіб; Кдкфі – обсяг довгострокових кредитів фізичних осіб в іноземній валюті
Питома вага довгострокових кредитів фізичних осіб в іноземній валюті в обсязі довгострокових кредитів фізичних осіб	$K_{\text{дскфі}} = \frac{K_{\text{дскфі}}}{K_{\text{ккф}}} * 100$	Кдскф – обсяг довгострокових кредитів фізичних осіб
Питома вага короткострокових кредитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі кредитів юридичних осіб	$K_{\text{ккю}} = \frac{K_{\text{ккюі}}}{K} * 100$	Кккю – коефіцієнт доларизації короткострокових кредитів юридичних осіб; Кккюі – обсяг короткострокових кредитів юридичних осіб в іноземній валюті
Питома вага короткострокових кредитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі короткострокових кредитів юридичних осіб	$K_{\text{ккюі}} = \frac{K_{\text{ккюі}}}{D_{\text{ккю}}} * 100$	Кккю – обсяг короткострокових кредитів юридичних осіб
Питома вага довгострокових кредитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі кредитів юридичних осіб	$K_{\text{дскю}} = \frac{K_{\text{дскюі}}}{K} * 100$	Кдскф – коефіцієнт доларизації довгострокових кредитів юридичних осіб; Кдскюі – обсяг довгострокових кредитів фізичних осіб в ін. валюті
Питома вага довгострокових кредитів юридичних осіб в іноземній валюті в обсязі довгострокових кредитів юридичних осіб	$K_{\text{дскюі}} = \frac{K_{\text{дскюі}}}{K_{\text{дскю}}} * 100$	Кдскю – обсяг довгострокових кредитів юридичних осіб

Закінчення таблиці Д.1

<i>Політика банків щодо відсоткових ставок за депозитами та кредитами</i>		
Відхилення відсоткової ставки за депозитами	$\Delta\% = \%_д - \%_{д_i}$	% д – відсоткова ставка за депозитами; % _{д_i} – відсоткова ставка за депозитами в іноземній валюті
Відхилення відсоткової ставки за кредитами	$\Delta\% = \%_к - \%_{к_i}$	% к – відсоткова ставка за кредитами; % _{к_i} – відсоткова ставка за кредитами в іноземній валюті

Джерело: складено автором за даними [83, с. 42–49]

Додаток Є

Таблиця Є.1.

Таблиця критичних значень F-критерію для рівня значимості

P=0,95

f_2	$f=1$	2	3	4	5	6	8	10	12	16	20	f_2
1	161	200	216	225	230	234	239	242	244	246	248	1
2	18,5	19	19,2	19,3	19	19,3	19,4	19,4	19,4	19,4	19,4	2
3	10,1	9,6	9,28	9,12	9	8,94	8,84	8,78	8,74	8,69	8,66	3
4	7,71	6,9	6,59	6,39	6,3	6,16	6,04	5,96	5,91	5,84	5,8	4
5	6,61	5,8	5,41	5,19	5,1	4,95	4,82	4,74	4,68	4,6	4,56	5
6	5,99	5,1	4,76	4,53	4,4	4,28	4,15	4,06	4	3,92	3,87	6
7	5,59	4,7	4,35	4,12	4	3,87	3,73	3,63	3,57	3,49	3,44	7
8	5,32	4,5	4,07	3,84	3,7	3,58	3,44	3,34	3,28	3,2	3,15	8
9	5,12	4,3	3,86	3,63	3,5	3,37	3,23	3,13	3,07	2,98	2,93	9
10	4,96	4,1	3,71	3,48	3,3	3,22	3,07	2,97	2,91	2,82	2,77	10
11	4,84	4	3,59	3,36	3,2	3,09	2,95	2,86	2,79	2,7	2,65	11
12	4,75	3,9	3,49	3,26	3,1	3	2,85	2,76	2,69	2,6	2,54	12
13	4,67	3,8	3,41	3,18	3	2,92	2,77	2,67	2,6	2,51	2,46	13
14	4,6	3,7	3,34	3,11	3	2,85	2,7	2,6	2,53	2,44	2,39	14
15	4,54	3,7	3,29	3,06	2,9	2,79	2,64	2,55	2,48	2,39	2,33	15
16	4,49	3,6	3,24	3,01	2,9	2,74	2,59	2,49	2,42	2,33	2,28	16
17	4,45	3,6	3,2	2,96	2,8	2,7	2,55	2,45	2,38	2,29	2,23	17
18	4,41	3,6	3,16	2,93	2,8	2,66	2,51	2,41	2,34	2,25	2,19	18
19	4,38	3,5	3,13	2,9	2,7	2,63	2,48	2,38	2,31	2,21	2,15	19
20	4,35	3,5	3,1	2,87	2,7	2,6	2,45	2,35	2,28	2,18	2,12	20
21	4,32	3,5	3,07	2,84	2,7	2,57	2,42	2,32	2,25	2,15	2,09	21
22	4,3	3,4	3,05	2,82	2,7	2,55	2,4	2,3	2,23	2,13	2,07	22
23	4,28	3,4	3,03	2,8	2,6	2,53	2,38	2,28	2,2	2,1	2,05	23
24	4,26	3,4	3,01	2,78	2,6	2,51	2,36	2,26	2,18	2,09	2,02	24
25	4,24	3,4	2,99	2,76	2,6	2,49	2,34	2,24	2,16	2,06	2	25
f_2	$f=1$	2	3	4	5	6	8	10	12	16	20	f_2

Джерело: [129]

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

доцент, професор О.Олександрович Олександрюк

«06» травня 2014 р.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор з науково-педагогічної та наукової роботи ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

доцент, професор Г.Г.Лук'яненко

«06» травня 2014 р.

ДОВІДКА

про використання в навчальному процесі наукових результатів дисертаційної роботи Харевича Андрія Сергійовича на тему:

«КРЕДИТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДОЛАРИЗАЦІЇ»

Результати дисертаційного дослідження «Кредитний потенціал банківської системи України в умовах доларизації» Харевича Андрія Сергійовича, аспіранта кафедри банківської справи, використовуються в навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін «Міжнародні розрахунки та валютні операції» та «Грошово-кредитні системи зарубіжних країн». Поглибленому вивченню даних дисциплін сприяє вивчення сутності і структури кредитного потенціалу банківської системи, з'ясування особливостей його формування, висвітлення наслідків деструктивного і позитивного впливу доларизації грошового обігу на розвиток кредитного потенціалу банківської системи України.

Декан кредитно-економічного факультету ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» доктор економічних наук, професор

М.І.Дибя

**НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ
ЦЕНТР НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

03028, м. Київ, проспект Науки, 7, тел. +380 (044) 527-37-64, факс +380 (044) 527-37-36

17.09.2014 № 53-0175/2014

На № _____

від _____

До спеціалізованої вченої ради
Д. 26.006.04
Київського національного
економічного університету
імені Вадима Гетьмана

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Харевича Андрія Сергійовича

«Кредитний потенціал банківської системи України в умовах доларизації»
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю
08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Видана аспіранту кафедри банківської справи Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана Харевичу А.С. в тому, що положення та рекомендації, викладені його в дисертаційному дослідженні на тему: «Кредитний потенціал банківської системи України в умовах доларизації» використані Центром наукових досліджень Національного банку України в процесі розроблення Стратегії розвитку банківської системи України на період до 2020 року.

Зокрема, використано положення проведеного автором теоретичного обґрунтування необхідності стимулювання внутрішнього попиту на національну валюту для фінансових трансакцій в умовах доларизації, що сприятиме зростанню глибини фінансового ринку України, а також обґрунтування та формалізацію функціональної залежності банківського кредитування економіки від використання іноземної валюти фізичними та юридичними особами, що дозволяє підвищити якість прогностичного аналізу динаміки кредитного потенціалу банківської системи України.

0000061

Директор
Центру наукових досліджень
Національного банку України

[Handwritten signature]

В.І. Міщенко

ПАТ «КЛАСИКБАНК»
Код ЄДРПОУ 23925846
МФО 306704

49044, Україна
м. Дніпропетровськ
вул. Баумана, 10
Тел: (0562) 35-60-32
Факс: (0562) 35-60-68

від 12.05.2014 № 034-14/4498

До спеціалізованої вченої ради
Д. 26.006.04
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ДОВІДКА

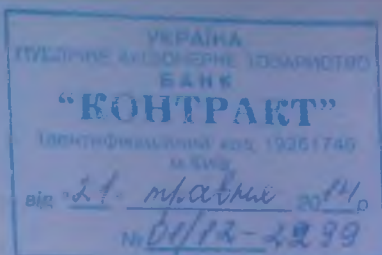
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Харевича Андрія Сергійовича
«КРЕДИТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ДОЛАРИЗАЦІЇ»
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю
08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертаційна робота «Кредитний потенціал банківської системи України в умовах доларизації», виконана аспірантом кафедри банківської справи ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Харевичем Андрієм Сергійовичем, мала практичну цінність для ПАТ «Класикбанк». Зокрема, при розробці стратегії формування кредитного портфеля ПАТ «Класикбанк» на 2015-2018 рр. були використані рекомендації даного дисертаційного дослідження щодо забезпечення перевищення темпів зростання кредитування у гривні над кредитуванням в іноземній валюті, що дає змогу зміцнення кредитного потенціалу банку.

Голова правління

Іллюша В.М.

До спеціалізованої вченої ради
Д. 26.006.04
Київського національного
економічного університету
імені Вадима Гетьмана

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Харевича Андрія Сергійовича

«КРЕДИТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДОЛАРИЗАЦІЇ»

на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю
08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Видана аспіранту кафедри банківської справи Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана Харевичу Андрію Сергійовичу в тому, що положення та рекомендації дисертаційного дослідження на тему «Кредитний потенціал банківської системи України в умовах доларизації», які стосуються зміцнення кредитного потенціалу банку і спрямовані на забезпечення перевищення темпів зростання кредитування у гривні над кредитуванням в іноземних валютах з дотриманням співвідношення відповідних кредитних продуктів не нижче, ніж у середньому по банківській системі, використані при розробці стратегії формування кредитного портфеля ПАТ «Контракт» банку на 2014 - 2017 рр.

Перший Заступник
Голови Правління

П.С. Крапівін